EMIL CIORAN

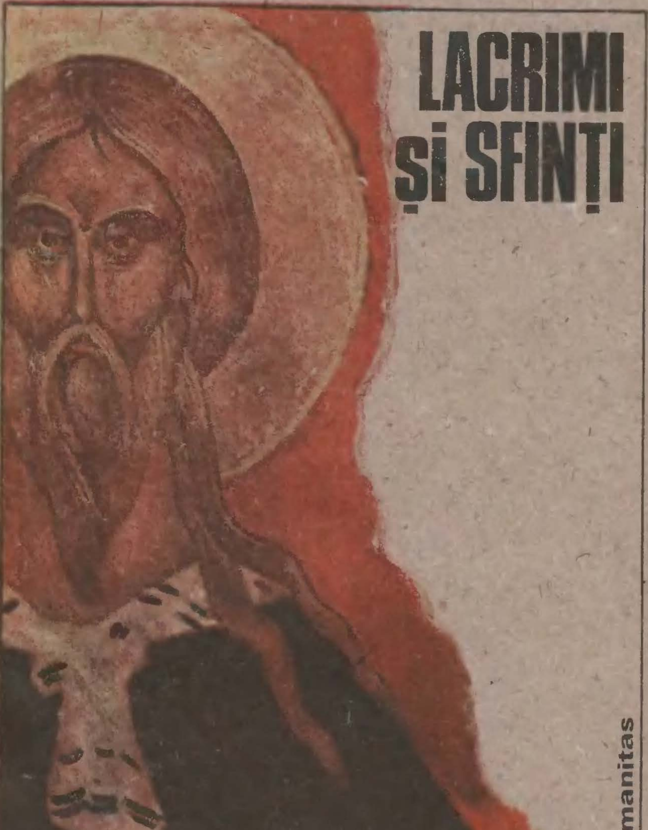

LACRIMI ȘI SFINȚI

humanitas

LACRIMI ŞI SFINŢI

Emil Cioran s-a născut la 8 aprilie 1911, la Răşinari, unde tatăl său era preot. A făcut studiile liceale în Sibiu la Liceul Gheorghe Lazăr, apoi a urmat cursurile Facultăţii de Filozofie şi Litere din Bucureşti (1928—1932), încheiate cu o teză despre H. Bergson. După o bursă de studii în Germania (1933—1935), a fost, vreme de un an (1936—1937), profesor de filozofie la un liceu din Braşov. Din 1937, an cînd obţine o bursă a statului francez pentru doctorat (care-i va fi prelungită în 1938), se stabileşte la Paris.

În România a colaborat la „Gîndirea", „Vremea", „Floarea de foc", „Calendarul", „Revista de filozofie", „Convorbiri literare" ş.a.

Din 1947 începe să scrie în limba franceză.

A publicat cinci cărţi în ţară şi mai bine de zece în Franţa, toate la „Gallimard". Cartea de debut a obţinut premiul Comitetului pentru premierea scriitorilor tineri needitaţi (1934). Pentru *Manual de descompunere* (1949) obţine, în 1950, Premiul „Rivarol".

Scrieri : *Pe culmile disperării* (Bucureşti, 1934 ; 1990) ; *Cartea amăgirilor* (Bucureşti, 1936 ; 1991) ; *Schimbarea la faţă a României* (Bucureşti, 1936 ; 1941 ; ediţie revăzută 1990) ; *Lacrimi şi sfinţi* (Bucureşti, 1937) ; *Amurgul gîndurilor* (Sibiu, 1940) ; *Îndreptar pătimaş* (1940—1945, inedită) ; *Précis de décomposition* (Paris, 1949) ; *Syllogismes de l'amertume* (Paris, 1952) ; *La tentation d'exister* (Paris, 1956) ; *Histoire et utopie* (Paris, 1960) ; *La chute dans le temps* (Paris, 1964) ; *Le mauvais Démiurge* (Paris, 1969), *De l'inconvénient d'être né* (Paris, 1973) ; *Écartèlement* (Paris, 1979) ; *Exercices d'admiration* (Paris, 1985) , *Aveux et anathèmes* (Paris, 1987).

Prezenta ediţie
reproduce textul apărut în 1937, în
EDITURA AUTORULUI

EMIL CIORAN

LACRIMI ȘI SFINȚI

HUMANITAS

BUCUREȘTI, 1991

Redactor : NICOLAE VRUBLEVSCHI

Coperta : DONE STAN

© E. M. Cioran şi Editura Humanitas, 199

ISBN 973-28-0203-1

Incercat-am să înțeleg de unde vin lacrimile și m-am oprit la sfinți. Să fie ei responsabili de strălucirea lor amară? Cine ar ști? Se pare, însă, că lacrimile sînt *urmele* lor. Nu prin sfinți au intrat ele în lume; dar fără ei nu știam că plîngem din regretul paradisului. Aș vrea să văd o singură lacrimă înghițită de pămînt... Toate apucă, pe căi necunoscute nouă, în sus. Numai durerea precede lacrimile. Sfinții n-au făcut altceva decît să le reabiliteze.

Nu e posibilă o apropiere de sfinți prin cunoaștere. Numai cînd trezim lacrimile adormite în străfundurile noastre și *cunoaștem* prin ele înțelegem cum cineva a putut fi om și nu mai este.

Sfințenia în sine nu e interesantă, ci numai *viețile* sfinților; procesul prin care un om renunță la sine și apucă pe căile sfințeniei... Dar procesul prin care cineva devine hagiograf? A merge pe urmele sfinților... a-ți umezi tălpile prin lacrimile lor...

Djelal-eddin-Rumi: „Vocea viorii este zgomotul pe care-l face, deschizîndu-se, poarta paradisului".

Cu ce ar putea fi atunci comparat un suspin de înger?

Ce-i vom răspunde oarbei care se plînge în poezia lui Rilke : „nu mai pot trăi aşa cu cerul pe mine“ ? Oare am mîngîia-o de i-am spune că nu mai putem trăi cu pămîntul sub noi ?

Mulţi sfinţi — dar şi mai multe sfinte — şi-au mărturisit dorinţa de a-şi odihni fruntea pe inima lui Iisus. Tuturora li s-a împlinit dorinţa. Acum înţeleg de ce inima Mîntuitorului n-a încetat să bată în cele două mii de ani. Doamne ! Ţi-ai hrănit inima din sîngele sfinţilor şi-ai îmbrăcat-o cu sudoarea frunţii lor !

Lumea se creează în delir, căci totul, în afară de el, este o închipuire.

...Şi atunci cum să nu te simţi legat de Sf. Tereza care într-o zi, după ce Iisus i se revelase ca logodnic şi-i dădu un inel de ametist, ca simbol al unirii lor divine, aleargă în curtea mînăstirii şi începe a dansa într-un transport unic, lovind toba, pentru a invita surorile la bucurie şi frenezie. În acele clipe şi-au luat avîntul versurile aeriene şi arzătoare ca echivocul divin al extazului :

Vivo sin vivir in mi
Porque tal vida espero
Que muero porque no muero...

La vîrsta de şase ani citeşte vieţile martirilor şi inima ei găseşte unicul răspuns în strigătul repetat : „Veşnicie, veşnicie !“ Atunci s-a hotărît să se ducă la mauri, să-i converteasca şi să-şi rişte sigur viaţa. Dorinţa nu şi-a putut-o îndeplini : înflăcărarea, însă i-a crescut şi nici astăzi nu i s-a stins focul din suflet, din moment ce trăim din căldura lui.

Pentru un sărut vinovat de sfîntă, aş accepta ciuma ca un leagăn. Ce Tereză sau Caterină m-ar îmbrăţişa cu tot cerul ?

„Dacă o singură picătură din ceea ce simt, spune într-un extaz Sf. Caterina de Genua, ar cădea în iad, l-ar transforma pe loc în viaţa de veci".

...Şi sufletul meu care aşteaptă cu înfrigurare acea picătură, care, spre a-l atinge, n-ar trebui să-şi schimbe ţinta...

Voi ajunge vreodată atît de pur, că nu mă voi putea oglindi decît în lacrimi de sfinţi ?

Curios cum pot exista mai mulţi sfinţi în aceeaşi vreme. Incerc să-mi reprezint o întîlnire între ei şi nu mă ajută nici elanul şi nici imaginaţia. Sf. Tereza, la vîrsta de 52 ani, celebră şi admirată, întîlnindu-se la Medina del Campo cu Sf. Ioan al Crucii în vîrstă de 25 de ani, anonim, dar pasionat ! Mistica spaniolă este un moment divin al istoriei umane.

Dialogul sfinţilor ? L-ar putea scrie un Shakespeare cu inimă de fecioară sau un Dostoevski exilat într-o Siberie cerească. Toată viaţa voi rătăci în preajma sfinţilor...

Poate nimeni n-a făcut din muzică şi din dans căi spre Dumnezeu, mai mult decît Djelal-eddin-Rumi, acest sfînt pe care l-au canonizat de mult admiratorii. Intîlnirea lui cu Chems-eddin, fantastul înţelept, peregrin anonim, original şi ciudat, pe cît de incult, este de un farmec straniu. După ce s-au cunoscut, s-au închis în locuinţa lui Djelal-eddin din Konia trei luni de zile, în care timp n-au părăsit-o un moment. O certitudine irezistibilă mă face să cred că s-a spus acolo *tot*. Pe acele vremuri, oamenii îşi grădinăreau tainele. Te puteai adresa cînd voiai unui Dumnezeu care îţi îngropa suspinele în neantul său. Nemîngîierea noastră este că nu mai avem cui ne adresa. Am ajuns să ne spovedim singurătăţile muritorilor. Trebuie să fi fost lumea asta odată *în* Dumnezeu. Istoria se împarte în două părţi : aceea în care oamenii se simţeau atrasi în neantul vibrant al Divinităţii şi astăzi cînd nimicul lumii este deposedat de suflul divin.

Muzica mi-a dat un curaj prea mare faţă de Dumnezeu. Iată ce mă înstrăinează de misticii orientali...

La judecata de apoi se vor cîntări numai lacrimile.

Inima lui Iisus a fost perna creştinilor. Ah ! Cum îi înţeleg pe acei mistici ce doreau a adormi pe ea !... Dar îndoielile nu mă pot duce mai departe de umbra inimii Lui ! Singurul meu adăpost sînt umbrele cereşti.

Nimeni nu înţelege sfinţenia dacă n-a presimţit multă vreme că simbolul inimii este pentru ea echivalentul lumii. *Inima ca univers* — întinderile ei ca dimensiuni cosmice — e sensul mai adînc al sfinţeniei. *Totul se petrece* în inimă, iată ce înseamnă mistică şi sfinţenie. Numai că nu trebuie să ne gîndim la inima oamenilor, ci la aceea a sfinţilor.

Sfinţenia este o fiziologie transfigurată ; poate şi mai mult : o fiziologie divină. Tot ce e *funcţie* ca mişcare spre cer... Una din obsesiile constante ale sfinţeniei este sîngele. Importanţa lui nu derivă numai din viziunea cosmică a inimii, ci şi din lupta permanentă pe care o exercită sfinţii cu el. Căci dacă sfinţenia este un triumf asupra sîngelui, ea nu-l ridică pe un plan mai puțin elevat, după ce i-a anulat aderențele terestre. Sîngele purificat al lui Iisus este baia și băutura sfinților. Astfel capătă un sens profund ultimele cuvinte ale Caterinei de Siena : „O sînge, sînge !“ Ea însă vorbea de *meritele* sîngelui Mîntuitorului.

Diferența dintre mistici și sfinți. Primii rămîn numai la viziunea interioară ; cei din urmă o realizează practic. Sfințenia trage consecințele misticii ; în special pe cele etice. Un sfînt este mistic ; un mistic poate să nu fie sfînt. Caritatea nu este neapărat un atribut al misticii ; fără ea nu putem concepe sfințenia. Mistica și etica, transpuse pe un plan supra-uman, dau naștere la fenomenul tulburător al sfințeniei. Misticii se complac într-o senzualitate cerească în voluptăți născute din tangența lor cu bolțile ; numai sfinții iau *greul* altora, suferințele celor necunoscuți și numai ei intervin practic. Față de misticul pur, sfîntul este un om politic. Alături de acesta, el e cel mai activ dintre oameni. Că totuși viețile agitate ale sfinților nu sînt propriu-zis *biografii*, explicația este în faptul că activitatea lor se desfășoară pe o singură linie ; variații pe același motiv ; pasiune absolută pe o singură dimensiune.

„Misticul este un om care-ți vorbește de misterul tău pe cînd tu taci“. (Nu știu cine a fost marele oriental care a dat această definiție).

La nici o sfîntă cultul inimii lui Iisus nu s-a conturat într-o viziune mai amețitoare ca la Marguerite Alacoque. După ce Iisus i s-a arătat, mărturisindu-i expansiunea inimii lui, avîntul irezistibil al flăcărilor sale învăluitoare și dorința de a o salva de la ruină printr-o avalanșă de grații, sfînta adaugă: „el îmi ceru inima mea, pe care îl rugai s-o ia, ceea ce și făcu, și o puse într-a sa, în care am văzut-o ca un mic atom ce se consuma în acest cuptor arzător; de unde, scoțînd-o ca o flacără arzătoare în formă de inimă, o repuse în locul de unde o luase".

Iată unde duc *consecințele* ultime ale inimii: în inima lui Iisus.

Cerul este singura limită pentru delirul inimii. De ce sfinții se *opresc* numai în cer? Fiindcă sfințenia este alt cuvînt pentru acel delir.

Ochii nu văd nimic. De aceea o înțeleg prea bine pe Caterina Emmerich cînd ne spune că ea vede *prin inimă!* Acesta este văzul sfinților. Și atunci cum să nu vadă ei mai mult decît noi care înregistrăm orizontul în percepții? Ochiul are un cîmp redus; el vede totdeauna din afară. Dar lumea fiind interioară inimii, introspecția este singurul proces de cunoaștere. Cîmpul vizual al inimii? Lumea plus Dumnezeu plus neant. Adică *tot*.

Ochiul poate *mări*; în inimă totul e *mare*. Și înțeleg și pe Mechtilda de Magdeburg, plîngîndu-se că nici frumusețea lumii și nici sfinții n-o pot consola, ci numai Iisus, numai Inima lui. Nici misticii și nici sfinții n-au nevoie de ochi; ei nu privesc spre lume. De aceea le este inima organul lor vizual...

Frecventarea sfinților, ca și a muzicii sau a bibliotecilor, este desexualizantă. Instinctele încep să servească o altă lume. În măsura în care rezistăm la sfințenie dovedim „sănătatea" lor. Direcția naturală a instinctelor se identifică orizontalei vieții.

Împărăția cerurilor se întinde în golurile vitalității. Neutralitatea biologică sau un zero vital sînt obiectivele imperialismului ceresc.

Cînd viața își pierde direcția ei firească își caută alta. Astfel se explică de ce albastrul cerului a fost atîta vreme *locul* singurei rătăciri valabile...

De ce muzica ne va fi sugînd sîngele ? Acele tonuri, la care participăm cu toate vibrațiile sufletului, dispar în vid împreună cu energia participării noastre. Și apoi mai există ceva : omul nu poate trăi fără reazemul în *spațiu* ; pe care, însă, muzica ni-l anulează complet. Singura artă a consolării, și ea ne deschide mai multe răni decît toate celelalte...

Am înțelege muzica în mod total cînd ne-am deposeda de rezistențele și intervențiile cărnii. De aceea este ea calea sonoră a ascezei. Se mai poate iubi după Bach ? Nici măcar după Händel, a cărui despămîntenire nu este parfum ceresc. Muzica este un mormînt de delicii ; o beatitudine care ne îngroapă.

Sfințenia ne suge și ea sîngele, pe care-l pierdem pe măsura dorinței noastre de cer. Căile acestuia au fost cutreierate de toate rătăcirile instinctelor. Din aceste rătăciri s-a născut cerul...

Djelal-eddin-Rumi vorbește despre cele cinci simțuri ale inimii. Aici e toată gnoseologia misticii. *Extazul,* ca expresie supremă a cunoașterii mistice ? Toate acele simțuri topite într-o flacără.

Doamne, fără tine sînt nebun și cu tine înnebunesc !

De ce vor fi îngerii *reci* ? Fiindcă n-au sex ? Se poate. Dar și fiindcă trăiesc *dincolo* de soare. Iată de ce nici sfinții n-au *sînge cald*. Nu el, ci durerile le-ncălzesc inimile. Căci durerile ne dispensează de soare.

Ceea ce-i face pe sfinţi neinteresanţi este iubirea de oameni. Virtutea aceasta spune foarte puţin şi este lipsită de „virtuţi" biografice. Dacă-i vorba de iubire, tot Dumnezeu să ne mai scoată din banalitatate. Tot ce se vede este demn de a fi urît; de aici pleacă avantajele lui Dumnezeu.

Dacă n-ar exista atîta iubire în viaţa sfinţilor, ei singuri ar merita iubirea noastră. Absolutul dragostei îi face incompleţi. Aceia dintre ei care n-au cunoscut rătăcirile durerii pentru ele însele, ci s-au exercitat neîntrerupt în iubire, sînt afectaţi de o fadoare, pe care nici un reflex ceresc n-o mai poate anima. Pietatea şi devoţiunea prin ele însele nu constituie excelenţa sfinţilor. Un Francisc de Sales este prea mult un sfînt „oficial". Pînă şi cel din Assisi nu poate scăpa de o asemenea bănuială.

Iubirea este *locul comun* al sfinţilor. De n-ar fi lacrimile şi suspinele lor, greu am găsi un interes sau aderenţă la mormanul lor de iubire.

Toţi cei care iubesc cît de puţin sfintele nu pot să nu fie geloşi pe Iisus. Ce rost mai are să iubim amantele altuia? După atîtea extaze şi îmbrăţişări, cum ar mai avea ele săruturi pentru noi? Zîmbetul sfintelor este nepromiţător... Căci Iisus are în inima lor dreptul primului ocupant.

Dacă *voluptatea suferinţei* n-ar defini secretul sfinţeniei, aceasta n-ar putea să ne intereseze nici cît o intrigă politică medievală în nu ştiu care oraş provincial. Suferinţa este singura biografie a omului precum *voluptatea* ei, a sfîntului.

A fi sfînt, adică a nu scăpa nici o ocazie în infinitele posibilităţi de durere.

Roza de Lima, care s-a născut în America de Sud spre a ispăşi, se pare, crimele lui Pizarro, este un exemplu de vocație pentru durere. Tînără și frumoasă, ea nu știa cum să refuze dorința mamei sale de a o scoate în lume. Și atunci a găsit un „compromis". Pe cununa de flori, ce o poartă pe cap, fixează un ac care-i înțeapă necontenit fruntea. Astfel își satisface dorința de singurătate în societate. Tentația lumii se înfrînge prin durere. Centura lui Pascal a continuat numai o tradiție de sfîșieri. (El este, de altfel, un sfînt necanonizat).

Pentru cine și-a înfipt acul în cununa de flori Roza de Lima ? *Amantul ceresc* a făcut o nouă victimă. Iisus a fost un Don Juan al durerilor.

Sfințenia este negația vieții din isteria cerului. Și cum se neagă practic viața ? Prin luciditate neîntreruptă. De aici, suprimarea aproape completă a somnului. Roza de Lima nu dormea mai mult de două ore pe noapte, iar cînd somnul începea s-o subjuge, se atîrna de o cruce instalată în camera ei sau își menținea corpul vertical, legîndu-și părul de un cui.

Sfințenia este o nebunie aparte. Căci pe cînd nebunia muritorilor se epuizează în acțiuni inutile și neverosimile, extrem de interesante și de pasionante, nebunia sfîntă este un efort conștient de a cîștiga tot. Punîndu-se la întrecere cu Iisus, excesele sfinților reprezintă, de obicei, o Golgotă plus rafinamentele de tortură ale veacurilor creștine.

Cununa de spini a lui Hristos, prin imitația sfinților, a provocat mai multe suferințe în omenire decît nu știu cîte boli incurabile. Iisus a fost, în tot cazul, boala incurabilă a sfinților. Roza de Lima purta sub voal o cunună de cuie, care-i provoca răni la cea mai mică mișcare. Se spune că, odată, tatăl său îi atinsese întîmplător capul ; șiroaie de sînge curgeau din rănile născute din această lovire involuntară. Adese ori, sfînta putea fi văzută cum purta pînă le extenuare o cruce mare pentru a reproduce cu o uluitoare intensitate Golgota amantului ceresc.

Iisus este responsabil de atîtea suferințe. Conștiința lui trebuie să fie încărcată, prea încărcată, de n-a mai dat, între timp, semne de viață. La drept vorbind, el nici nu rezistă la comparație cu urmașii lui. Acestora pasiunea lui cerească a devenit un virus. În loc de trandafiri, ne-a făcut cadou o cunună de spini. Nu cunosc o vină mai mare decît a lui Iisus.

Preocuparea îndelungată de sfințenie îți impune o convalescență de cîțiva ani. Te apucă atunci dorința de a-ți plimba tristețile sub alte ceruri, de a te întări sub alt azur. Infinitul sfințeniei dezvoltă, prin reacție, nevoia de *spațiu*. Ai vrea să te întinzi într-o verdeață și să privești cerul fără prejudecata înălțimilor. Păgînismul este adîncimea aparențelor, iar sfințenia, boala adîncimilor.

„Nu pot să fac o diferență între lacrimi și muzică" (Nietzsche). Cine nu înțelege cu iuțeala fulgerului acest lucru, înseamnă că n-a trăit nici o clipă în intimitățile muzicii. Nu cunosc nimic în afară de muzica lacrimală. Căci ea, plecînd de la regretul paradisului, dă naștere la *semnele* acestui regret, la lacrimi.

Caterina de Siena ajunsese să se hrănească numai cu Cuminecătura. Ușor de făcut, cînd ai cerul în spate. Extazul distruge roadele pămîntului. Ea sorbea cerul în Euharistie. Pentru un credincios, infinitezimalul ceresc, care e Cuminecătura, este mai nutritiv decît alimentele de aici, de jos. De ce vor cere înălțimile suprimarea mîncării ? Și de ce poeți, muzicieni, mistici și sfinți vor folosi, în moduri diferite, asceza ? Foamea voluntară este o cale spre cer ; foamea din mizerie, o crimă a pămîntului. Întoarce-mi voi ochii spre *foamea cerească ;* și ea va avea ca sprijin direcția inimii.

Sfințenia ar fi fenomenul cel mai extraordinar care se poate concepe și care ar depăși pînă și Divinitatea dacă obiectivul ei practic ar avea o valoare efectivă. Este cunoscută dorința pasionată a tuturor sfinților de a prelua suferințele și păcatele muritorilor. Cîte exclamații nu s-ar putea cita în acest sens și cîte explozii de milă infinită. *Obiectiv* se reduce ceva din amarul și suferințele altora ? În afară de capacitatea de consolare, efortul sfinților este ineficace, iar realizările practice ale iubirii lor nu întrec dimensiunile unei iluzii monumentale. Nu se poate suferi pentru altul. Multiplicarea chinului tău cît atenuează practic chinul vecinului ? Dacă sfinții ar fi în clar cu acest lucru de nimic, probabil, s-ar face oameni politici, adică nu le-ar mai fi rușine de aparențe. Ei ar vrea să *facă,* să schimbe practic, să modifice efectiv. Au o poziție politică față de realitate. — Nu se pot modifica decît aparențele. Dar sfinții sînt oameni politici cărora le e rușine de aparențe. Astfel se privează ei de materie, de spațiu pentru exercițiul lor reformator. Nu se poate să iubești în același timp suferința și aparențele. În privința aceasta, sfințenia nu e echivocă. De viață ne leagă vocația aparențelor. Ea ne separă și ne scapă de sfințenie.

„Niciodată nu simţeam suferinţe care s-o poată egala pe aceea de a nu fi suferit destul“ (Marguerite Marie Alacoque). Formulă clasică pentru aviditatea durerilor.

Nu există stare mai nefecundă decît o tristeţe domoală, această negaţie a inspiraţiei. Totul depinde de *nivelul* tristeţii, de frecvenţa vibraţiilor ei. La un anumit nivel, ea este poetică, la altul, muzicală, iar în expresie ultimă, religioasă. Astfel, există tristeţi de poeţi, de muzicieni şi de sfinţi. La poeţi şi muzicieni ele pleacă din inimă şi fac ocolul lumii, reîntorcîndu-se ca ecouri. Tristeţile sfinţilor pleacă tot din inimă, dar se opresc în Dumnezeu, împlinindu-se dorinţa secretă a oricărui sfînt de a-i cădea prizonier.

Sub deliciul şi teroarea creştină omul nu aspira decît la un beneficiu : perfecţiunea. Orice i-ai fi oferit în afară de ea, ar fi fost o valoare negativă. Pînă pe la începutul secolului al XVIII-lea abundau „tratate“ despre perfecţiunea umană. Aproape toţi oamenii care s-au oprit la mijloc în drumul spre sfinţenie scriau spre consolare un asemenea tratat, încît secole de-a rîndul perfecţiunea a fost obsesia sfinţilor nereuşiţi. Cei reuşiţi nu se mai preocupau de ea, *avînd-o.*

Ultimele secole şi-au schimbat atitudinea pînă la dezafectare, privind fenomenul perfecţiunii cu toată neîncrederea şi cu o nuanţă evidentă de dispreţ. Pentru omul modern nu există ruşine mai mare decît perfecţiunea. Atît de mult şi-a făcut din soartă o tragedie, că, învingînd regretul paradisului, s-a dispensat implicit de aspiraţia perfecţiunii. Alte vremuri au născut sfinţi, şi oamenii au fost mîndri de ei. Noi nu-l mai putem decît „aprecia". De cîte ori credem să-i iubim, nu este mai mult decît o *slăbiciune* a noastră, care ni-i apropie trecător.

Ce voce tainică îmi șoptește că de s-ar afla de o parte toți sfinții pămîntului și inimile lor ar fi flăcări șerpuind între cer și pămînt, iar de cealaltă, încremenit între imbecilitate și melancolie, Nero, împărat trist și nebun, mi-aș deșerta inima ultimului ? Mai vastă a fost plictiseala lui Nero, decît setea de cer a creștinilor. Pînă și incendiul Romei i-a părut banal. Plictiseala naște nebunia sau dimpotrivă ? Nero a fost un melancolic. Altcum de ce ar fi iubit muzica ? Este înduioșător destinul acestui om, pe care-l batjocorește o lume întreagă, uitîndu-i singura și marea lui scuză, *lira*.

Cînd îți începi viața cu sentimentul morții, ajungi să-ți pară înaintarea în timp un drum spre naștere, un curs à rebours. Este ca un proces de recîștigare și de refacere a etapelor vieții. Mori, trăiești, suferi și te naști, ar fi momentele acestei evoluții răsturnate. Sau este o altă viață care se naște pe ruinele morții ? Să simți adică nevoia să iubești, să suferi și să învii, după ce ai cunoscut moartea *în tine*. Nu există altă viață, decît după ce-ai trecut prin moarte. De aceea sînt transfigurările atît de rare.

Sfinții trăiesc *în* flăcări ; înțelepții, *alături* de ele.

Beethoven rezistă prea mult la tentațiile tristeții. Această asceză mi-l face uneori străin. Chopin sau Schumann sînt, în comparație cu el, niște voluptuoși ai tristeții. Beethoven pare mîndru de triumful *voinței* în luptă cu ea. El a cunoscut mai des disperarea, acest orgoliu rănit al voinţei în luptă cu lumea. Şi a mai cunoscut „umbra morţii pe pleoape“, de care vorbeşte Iov.

Parcă tot mai bine era fără sfinţi. Ne-am fi văzut atunci fiecare de treburile noastre şi eram veseli de imperfecţiune. Prezenţa lor, însă, creează complexe de inferioritate, dispreţ şi invidii nefolositoare. Lumea sfinţilor este o otravă cerească, a cărei virulenţă creşte pe măsura singurătăţilor noastre. Nu ne-au corupt ei, arătîndu-ne prin exemplu că durerile ajung şi duc undeva ? Eram obişnuiţi să suferim fără scop, pierduţi în inutilităţile durerii şi să ne oglindim în propriile însîngerări. Nu trebuie să fim, însă, prea trişti ; căci durerile nu duc numai la cer.

Mai mult decît toate celelalte sentimente, dezolarea stabileşte o corespondenţă între fiinţa noastră şi cadrul exterior. Atît de mult *cere* ea un peisaj corespondent, încît, la nevoie, îl creează. Dezolarea cheamă frumuseţea numai pentru a turna vidul în ea. Pustiul sufletului este atît de mare şi progresiunea lui atît de inexorabilă, că nu e posibilă o rezistenţă cotropirii lui neîndurătoare. Ce-ar mai rămîne din paradis, văzut din centrul unei dezolări ? Un cimitir de fericiri.

Cine nu iubeşte natura nu iubeşte nici muzica, iar acele peisaje, ce nu ne trezesc reprezentări muzicale, nu pot fi amintiri. Cel ce n-a rătăcit transportat şi melancolic prin parcuri nu va înţelege graţia mozartiană. Înserări grave fără Brahms ? Sau monumentalul naturii fără Beethoven ? Muzica are un caracter cosmic. Fără dragoste de natură ne lipseşte baza pasiunii muzicale.

„La moartea mea voi lăsa să cadă o ploaie de trandafiri“ (Sf. Teresa de Lisieux) — „Trandafir, care răspîndești un miros de sfîntă goală“ (R.M. Rilke).

Adieri funebre în grația mozartiană... Cine nu le descoperă nu știe că grația este un triumf asupra tristeții și că nu există, în fond, decît grație melancolică. Un andante mozartian nu ne invită totdeauna la fericire. Concertul în la major pentru pian și orchestră este un exemplu. Va fi avut Mozart un suflet în la major, dar cu ispitirile constante ale minorului.

Aş vrea ca adevărurile să fie purtate pe armonii mozartiene, pe echivalentul sonor al parfumului de roze. Cum ele, însă, n-au nici o tonalitate și nici o rezonanță pot fi primite și așa reci, cum sînt, într-un suflet pustiu.

...Şi apoi adevărurile ar trebui să fie ușoare, să nu *cîntărească* lucrurile, pentru a nu ne mai cădea ca *greutăți* în inimă.

Moartea n-are un sens decît la oamenii care au iubit pasionat viața. Să mori, însă, fără să ai de ce să te separi ?! Detașarea este atît negația vieții, cît și a morții. Cine a învins frica de moarte a învins și viața. Căci ea nu este decît alt cuvînt pentru această frică.

Numai bogații *simt* moartea ; săracii o așteaptă ; nici un cerșetor *n-a* murit. Numai proprietarii mor.

Agonia săracilor este un pat de flori, față de cea a bogaților. Dacă ar aduna cineva în sine toate temerile și agoniile palatelor, acea persoană ar fi Moartea. A muri în lux este a muri de nenumărate ori.

Cerșetorii nu se sting în pat și de aceea nu mor.

Nu se moare decît orizontal, în acea îndelungată preparare în care moartea se prelinge pe viață. Cînd nu ești legat de un spațiu și de amintirile inerente, ce regrete ai putea avea în ceasurile din urmă? S-ar putea ca cerșetorii să-și fi *ales* soarta, pentru ca, neavînd regrete, să nu cunoască nici chinurile agoniei legate de ele! Rătăcitori la suprafața vieții, ei rămîn vagabonzi la suprafața morții.

Ana Magdalena Bach ne spune în a sa Cronică a familiei că Johann Sebastian Bach manifesta o inspirație deosebită de cîte ori se apleca asupra temei morții și că ea i-a fost un motiv frecvent de gîndire. Și fără această mărturie știam că sursele sublimului la Bach sînt meditația morții și nostalgia cerului. Mozart nu are nici una, nici cealaltă. De aceea muzica lui poate fi divină; în nici un caz, sublimă. Nu cunosc un muzician mai *a*-cosmic decît Mozart.

Există o întreagă gamă a melancolici: începe prin surîs și peisaj și sfîrșește în dangăt de clopot spart în suflet. De aici, gustul diferit al lacrimilor.

Cît timp a compus „Messias", Händel s-a simțit transpus în cer. El însuși a mărturisit că, numai după ce a terminat-o, și-a dat seama că trăiește pe pămînt. Și, cu toate acestea, în comparație cu Bach, Händel este *în lume*. Ceea ce la Bach e *divin*, la Händel este *eroic*. *Amploarea terestră* este nota specifică händeliană. Reflexele cerului sînt, totuși, prezente în toată opera lui; o transfigurare *din afară*. Elanurile în imanență se dilată pînă la o vibrație, care asociază cosmicul cu transcendentul.

Bach unește un dramatism de Grünewald cu o interioritate de Holbein; Händel — masivitatea și linearul lui Dürer cu îndrăzneala de viziune a lui Baldung-Grien. Mozart este un Boticelli cu mai multă melancolie. „Primavera" cu o rouă, care ar putea fi lacrimi...

Cu cît înaintezi în viață îți dai seama că nimic nu înveți, ci regresezi în amintire. Este ca și cum am imita o lume pe care am trăit-o cîndva. Nu cîștigăm nimic, ci ne recîștigăm. Identitatea cu noi înșine este o evoluție întoarsă. Astfel se naște bănuiala unei vieți, care a precedat accidentul individuației. Ființa noastră imită o viziune primordială. Care să fie atunci sensul metafizic al existenței sfinților? Nu este ființa lor tulburată de o amintire imemorială, care nu poate fi altceva decît apropierea imediată a Divinității, într-un paradis neîndoielnic? Să păstreze ei în ascunzișurile memoriei figura Divinității?

Sfinții imită pe Dumnezeu sub imperiul inconștient al întîiei amintiri.

Pentru fiecare om Dumnezeu este întîia amintire. Dar cum regresiunea în memorie este un efort irealizabil pentru muritorul de rînd, sfinții o îndeplinesc fără ca să înțeleagă totdeauna sensul străduințelor lor.

Meditația sfinților este prizonieratul în prima amintire. La limita absolută a memoriei se așază Divinitatea. Acel conținut de margine se moștenește din ființă în ființă, de la dobitoacele paradisului pînă la noi. Nu ajungi la întîia amintire, decît sărind peste conținutul actual al memoriei, peste contribuțiile *timpului*. Pentru ce aproape toți nebunii vorbesc de Dumnezeu sau se cred chiar? Pierzînd conținutul actual al memoriei, ființa lor nu mai păstrează decît străfundurile ei, limitele originare ale amintirii. Este același caz cu beția. Omul se îmbată ca să-și aducă aminte de Dumnezeu ; poate tot de aceea înnebunește. Iar că devine sfînt, a face sigur pentru aceasta.

Nu se poate crede ceva precis și hotărît despre sfinți. Ei reprezintă un absolut, de care nu e bine nici să ne atașăm, dar nici să-l refuzăm. Orice atitudine ne condamnă. Fiind cu sfinții, ne-am pierdut viața, fiind împotriva lor, ne-am pus rău cu absolutul. Pare că tot eram mai liberi, de n-ar fi existat ei. De cîte îndoieli n-am fi fost cruțați ! Ce ni i-o fi aruncat înainte pe cărările vieții ? În zadar am încerca să uităm Durerea.

Orga nu încape în marginile inimii. Căci ea nu exprimă numai neliniștea spațiului, ci și freamătul lăuntric al lui Dumnezeu. Or, acesta depășește inima. Orga este instrumentul care ne face mai sensibilă depărtarea lui Dumnezeu de noi. De aceea în vibrațiile ei ne autodivinizăm, pentru a ne putea apropia în acest mod de el, *în* el.

Orice am vrea, capătul tristeților și al sfîșierilor nu poate fi altul decît : leșinul în Divinitate. Trebuie, oricum, să ne pierdem și noi în cineva...

Iov, lamentațiile cosmice ale orgii și sălciile plîngătoare... Răni deschise ale naturii și ale sufletului. Și inima omenească — rana deschisă a lui Dumnezeu.

Orice fel de extaz suplinește sexualitatea. Ea n-ar avea nici un sens fără mediocritatea ființelor. Dar cum acestea n-au altă cale de a ieși din ele însele, sexualitatea le salvează temporar din animalitate. Actul sexual își depășește la orice ființă semnificația biologică. El este un *triumf* asupra animalității. Căci sexualitatea e singura poartă spre cer din toată biologia.

Sfinții nu sînt *a*-sexuali, ci *trans*-sexuali. Ei nu mai au nevoie de „revelațiile“ sexualității. A fi sfînt nu înseamnă a ieși mereu afară din tine ? Ce ar mai putea *adăuga* atunci sexualitatea ? Transporturile extatice ale sfinților fac palide convulsiile sexuale.

Din toate epocile istorice, n-aș putea munci cu sufletul împăcat decît ca sclav, pe vremea cînd faraonii înălțau piramidele. Să ridici la lespezi sub lovituri de bici, dar să le vezi încununate de veșnicie și să simți vidul ce se naște în jurul piramidelor, din dezertarea timpului ! Ultimul sclav egiptean era mai aproape de veșnicie decît oricare filozof al Occidentului. Egiptenii trăiau în extazul soarelui și al morții. Pentru noi cerul a devenit piatră de mormînt ! Lumea modernă a fost atinsă, pînă la blestem, de seducția lucrurilor finite.

Iubesc sfintele pentru *naivitatea pasionată* care împrumută figurii lor o expresie de ardoare copilărească și de chin gratuit. Ochi, ce rămân veșnic întredeschiși pentru ca pleoapele să apere misterul lăuntric de indiscrețiile clarului exterior ; zîmbet meditativ, acordat subînțelesului pirivirii ; buze, de un roșu iluminat de azur ; paloare de mîini, îndreptate spre alte îmbrățișări și acel albastru serafic în care Rafael îmbracă sfintele, extras din nuanțele inimii lor.

Cum o să deschidă ele ochii spre lume ? Căci doar ne-au repetat-o toate că nu stau „ochi în ochi“ decît cu Iisus...

Extazul închide ochii ; în el *eşti* ceea ce *vezi*. De aceea dispensează el de privire. Bernini a înţeles acest lucru, cînd ne-a prezentat o Sf. Tereză în transport extatic, cu ochii într-o întredeschidere imperceptibilă. Acelaşi lucru şi cu portretul lui Francisc din Assisi, căruia Zurbaran, pictor neîntrecut de pasiuni cereşti, i-a dat un contur pe care nu-l merita echilibrul supranatural al acestui sfînt.

Mozart mă face să regret eroarea lui Adam.

Voi ajunge vreodată să nu mai citez pe nimeni în afară de Dumnezeu ? Oamenii şi chiar sfinţii n-au *nume*. Numai Dumnezeu poartă unul. Dar ce ştim mai mult despre el, decît că e capul deznădejdilor ? Dumnezeu este o disperare care începe unde sfîrşesc toate celelalte.

Numai paradisul sau marea m-ar putea dispensa de muzică.

Cele mai mari regrete mi le-au provocat visurile de fericire : Boticelli, Claude Lorrain, Mozart, Watteau şi Corot. Fost-am prea slab pregătit pentru fericire ? Sau am cunoscut numai melancoliile ce o preced şi tristeţile ce îi urmează ?

Fericirea este o pauză fermecătoare, pe care am bănuit-o în meditaţiile pastorale ale muzicii secolului al XVIII-lea. Nu pot vorbi despre fericire decît *din auzite*.

Tristeţile îţi aruncă în suflet umbre de mînăstiri. Şi prin acestea începi să-i înţelegi pe sfinţi... Oricît ar vrea să ne însoţească pînă la marginile amarului, ei nu pot — și astfel ne lasă în drum, pe la mijlocul amărăciunilor și al căinței. Inima lor are altă înclinare, fiind cu axa, în Dumnezeu. A noastră își caută un sprijin într-un infinit de dezolare, înclinîndu-se pînă la amețeală.

După atîtea declarații pasionate de dragoste, pe care sfinții le-au făcut lui Dumnezeu, ce am mai putea adăuga pentru a nu fi epigoni ? Absurdități ? Dar ei n-au evitat nici una pentru a-și exprima un exces de iubire. Un exemplu din mii. Dominicana din Töss, Mezzi Sidwibrin : „Doamne dacă ai fi Mezzi Sidwibrin și eu Dumnezeu, aș vrea ca-tu să fii Dumnezeu și eu Mezzi Sidwibrin".

Cine nu-l poate iubi pînă la absurd, n-are nici un rost să se mai încurce cu el. Cînd vorbești de Dumnezeu numai pentru a fi mai puțin singur în nimic, el nu este mai mult decît o invenție sau un pretext al singurătății. Sfinții au putut fi triști *pentru* Dumnezeu ; nouă nu ne poate fi mai mult de un debușeu al tristeților. Alții i-au purtat venerație ; imposibil de a-i arăta mai mult decît interes.

Cînd citești aceste exclamații ale Sf. Caterina de Siena : „Tu, o, abis de caritate, pare că devii nebun de creaturile tale, ca și cum n-ai putea trăi fără ele, deși ești Dumnezeul nostru. O, Tată etern, o, foc, o, abis de caritate, o, frumusețe eternă, o, înțelepciune eternă, o, îndurare eternă, o, speranță, o, refugiu al păcătoșilor, o, generozitate neîntrecută, o, bine etern și infinit, o, Nebun de iubire !" — rămîi înmărmurit de inexplicabil și-ți pare bine că acest exces te scutește de vreo declarație oarecare. Nu se mai poate adăuga nimic, în afară de regretul de a nu putea urî Divinitatea cu o pasiune egală acestei iubiri.

De n-ar fi fost boli în lume, n-ar fi apărut nici un sfînt. Căci n-a existat pînă acum nici unul „sănătos“. Sfințenia este înălțimea astrală a bolii, fosforescența transcendentă a putregaiului.

Bolile au apropiat cerul de pămînt. Fără ele, nu știau unul de altul. Nevoia mîngîierii a mers mai departe decît boala și la intersecția cerului cu pămîntul a dat naștere sfințeniei.

Încerc să-mi reprezint o lume fără spațiu și nu găsesc decît o inimă de sfînt.

Sînt oameni care și-au stilizat moartea. Pentru aceștia a muri este o chestiune de *formă*. Dar moartea este materie și groază. De aceea nu se poate muri elegant fără să faci ocol morții.

De ce oamenii grași și înalți, cu dimensiuni de colos uman, afectați odată de frica de moarte oferă un spectacol sinistru și descurajant? Fiindcă în atîta materie moartea își găsește un leagăn mai sigur și mai plăcut, iar groaza, urmînd proporțiile materiei, se intensifică de dimensiunile ei. De cîte ori mă gîndesc la frica enormă de moarte la Tolstoi încep să înțeleg presentimentul morții la elefanți.

Limita fiecărei dureri este o durere și mai mare.

Împăcarea cu moartea au încercat-o oamenii numai pentru evitarea *fricii* de moarte. Fără această frică n-are, însă, nici un rost să mai mori. Căci moartea există numai în ea și prin ea. Înțelepciunea, care se naște dintr-un *acord* cu moartea, este atitudinea cea mai superficială în fața lucrurilor ultime. Pînă și un Montaigne a fost infectat de ea. Altcum nu s-ar explica de ce se mîndrește cu acceptarea inevitabilului.

Cine învinge frica se poate crede nemuritor ; cine n-o are, *este*. Ființele, poate, dispăreau și în paradis, dar ele, necunoscînd în nici o formă teama de moarte, n-aveau ocazia să moară niciodată. Frica este o moarte de fiecare clipă. Ființele ce n-o cunosc sînt ca păsările cerului : își citesc destinul în azur.

După Shakespeare sau Dostoievski nu mai putem fi înțelepți. Oamenii și-au regăsit prin ei durerile și au început, renegîndu-și întîia amintire, să fie mîndri de pierderea paradisului.

Obiectiv, toți muritorii sînt în fiecare clipă egal apropiați de moarte. Nu este nici unul care să nu se poată stinge în orice moment. Subiectiv — și numai așa importă — unii sînt apropiați pînă la identitate, pe cînd alții n-au întîlnit-o niciodată. Moartea obiectivă, din afară la un Rilke, nu mai are nici o semnificație. Tot așa la Novalis. Dar, în definitiv, nu există poet care să fi murit numai odată.

Ceea ce îi deosebește pe oameni de sfinți nu este orientarea față de cer, ci atitudinea față de corp. Cerul nu-l are nici un om, dar corp are orice sfînt. Este, pentru oameni, corpul o problemă ? În atît cît sînt bolnavi, da. Încolo, și-l tîrîie cu inconștiență. În sfințenie, însă, el este o obsesie constantă.

Extazul este un salt infinit peste corp. Cîte mărturisiri n-am putea cita, din care răsare cu o evidență zdrobitoare depășirea completă a corpului ? Confesiunile sfinților nu sînt decît etapele unor conștiințe în luptă cu corpul și înfrîngerea lui finală. Dar nu acest conflict este revelator, deoarece, fiind intenționat, el este lipsit de dramatism, ci *regăsirea corpului*.

Sînt transporturi mistice care uneori au o lungă durată, țin zile întregi. Sufletul, într-o permanentă încordare, și ființa, ieșind din sine pe urmele sufletului, uită de aderența lor la trup. Flăcările interioare subtilizează în așa măsură rezistențele fizice încît din ființă nu mai rămîne decît imaterialitatea extazului. Încetînd înalta frecvență a transporturilor extatice, începe revenirea la datele comune, cu mîhnirea de a regăsi un corp pe care-l uitase. Toți sfinții se plîng de regăsirea corpului, adică de prăbușirea din extaz.

Pe la 24 de ani Cristina Ebner avu un vis care nu ne poate lăsa indiferenți. Devenise anume gravidă, iar pruncul nu era altul decît Iisus Hristos. Și bucuria ei era atît de mare și de nemăsurată, încît nu făcea nici o mișcare care ar fi putut vătăma sănătatea divinului prunc. După un timp, născîndu-l fără dureri, l-a luat pe brațe și s-a dus cu el în mijlocul maicilor, spunîndu-le : „Bucurați-vă împreună cu mine ; nu mai pot să vă ascund mai multă vreme bucuria mea, am conceput pe Iisus și l-am născut". Și le-a arătat pruncul.

Nenorocirea Cristinei este că s-a deșteptat dintr-un asemenea vis. Dacă s-ar fi putut stinge pe loc, ar fi murit în fericiri ce nu le-au cunoscut femeile.

Ea n-a conceput un vis de maică, ci de sfîntă. Visul ei este ascuns în inima tuturor sfintelor, ființe gravide de Dumnezeu.

Cristina Ebner a trăit de la 1277 la 1355. Evul mediu îl avea în pîntece pe Dumnezeu.

Într-o duminică, El se adresează Cristinei : „Vin la tine ca unul care e mort de iubire. Vin la tine cu dorințele unui mire la patul miresei". În asemenea condiții este plăcut a fi Dumnezeu și mai plăcut a fi „aleasa" Lui...

„Sentimentul de a fi tot și evidența de a nu fi nimic" (Paul Valéry). Iată o concluzie de poet, obligatorie pentru cel ce a frecventat sfinții.

Cerșetoria nu este un rezultat al mizeriei. Într-un stat perfect ar fi tot atîți cerșetori, cît în oricare stat istoric. Cerșetorul profesional este un aspect constant al vieții. Atîta vreme cît vor exista răspîntii, porți și milă el va apărea din nimic. Cerșetorul este parfumul răspîntiilor, senzația tuturor intrărilor și salvarea tuturor miloșilor. Fără el mila s-ar dilata ca un vid în conștiință și neputîndu-se „plasa" nicăieri ar da naștere la un vîrtej de insatisfacție. Se prea poate ca mila să fi creat cerșetoria sau, în cazul cel mai bun s-au născut deodată. Injustiția socială scoate la suprafață numai cerșetori ocazionali, care n-au „chemare" în cerșit, ei fiind niște săraci *căzuți*. Cerșetorul *din instinct* este o ființă pe care n-o poate înțelege nimeni, iar miloșii nu numai că nu-l înțeleg, dar le e chiar frică de el. De-aș fi cerșetor, n-aș putea primi obolul fiecăruia. Dar aici consistă sublimul cerșetorului, el primește de la *oricine*. Pentru el omul care dă, individual, n-are nici o importanță, fiindcă nu-l interesează decît înclinarea corpului, complimentul pe care fiece darnic îl face în fața lui. Orgoliul său este curba ce o descrie disprețul nostru. Cu cît ne înclinăm mai mult din dispreț spre a-i arunca banul, cu atît îi strălucesc ochii mai mult. Un cerșetor ar fi mai fericit dacă atunci i-am da o palmă ; ea este singurul lui contact cu *omul*. De ce nu voi fi avînd vocație de cerșetor ? Cu adevărat, cerșetorii se *nasc*...

Cine citește cu o necuviință inspirată confesiunile sfintelor nu-și poate ascunde impresia că Iisus a fost trimis în lume mai puțin pentru răscumpărarea și mîntuirea oamenilor, cît pentru consolarea acelor inimi de femei neîmplinite în iubire. Nu se pot face interpretări terre à terre cu sfinții, dar pare evident că un amant pămîntesc de s-ar fi interpus între lumina lui Iisus și inima unei sfinte, Mîntuitorul rămînea un simplu membru al Trinității.

Iisus a fost amantul *oficial* al sfintelor. Ele n-au riscat nimic mărturisindu-i tot ce aveau pe inimă și nu s-au expus nici unei primejdii în excesul lor de indiscreții. Dorința de iubire a sfintelor ar fi născut un pustiu lăuntric fără omniprezența erosului divin, înmiresmîndu-le dorurile și slăbiciunile.

Inimile lipsite de iubire pămîntească sînt reazemul și odihna lui Iisus. În ele a poposit el de două mii de ani, alintat de grații, pe care nu le bănuia în staul. Din iesle în inimi de sfinte ! Asta nu-i o ascensiune omenească...

Sînt ca un Anteu al disperării. Orice contact cu pămîntul mi-o mărește. Ah ! De-aș putea să adorm în Dumnezeu pentru a-mi muri mie !

Singura uitare este somnul în Divinitate. Cînd își va lăsa Dumnezeu peste mine pleoapa ?

Mechtilda de Magdeburg către Dumnezeu : „Îți aduc cîntecele mele : ele sînt mai sublime decît munții, mai adînci decît mările, mai înalte decît norii, mai vaste decît aerul. — Cum se numește acest cîntec ? Dorința inimii mele. Am răpit-o lumii. M-am ferit de mine însumi. Am răpit-o întregii creaturi. Acum nu pot s-o mai port. Unde s-o pun ? Nu trebuie să pui dorința inimii tale decît în inima mea". De mult am știut că singurul comentar la sfinți sînt lacrimile...

Doamne, voi culege lacrimile de la poarta iadului și-mi voi face cuib în ele și-ți voi aduna umbrele în amurgurile mele. Sau tu nu ești decît o eroare a inimii, precum lumea a minții ?

Apariția lui Dumnezeu coincide cu întîiul freamăt de singurătate. În golul unui fior și-a făcut El loc, încît infinitul divin este identic tuturor momentelor de singurătate, pe care le-au îndurat ființele.

Nu crede nimeni în Dumnezeu decît pentru a evita monologul chinuitor al singurătății. Ne-am putea adresa altcuiva ? El pare bucuros de orice dialog și nu se supără că l-am ales pretext teatral al mîhnirilor solitare.

Singurătatea fără Dumnezeu este nebunie curată. În El măcar ne plasăm rătăcirile și ne vindecăm astfel mintea și inima. Un fel de paratrăsnet. Căci Dumnezeu este *bun conducător* de mîhniri și deznădejdi.

Dostoievski a fost ultimul om care a încercat să salveze paradisul. Dar el n-a reușit decît să creeze o mai mare slăbiciune pentru prăbușiri, dînd astfel lovitura de grație paradisului și aspirației noastre spre el.

Tot așa, Dostoievski a fost ultimul care a întrezărit cunoașterea lui Adam dinainte de păcat. El n-a reușit, însă, decît să ne dea un gust voluptuos pentru păcatele acestei lumi.

În zadar am încerca să facem din Dostoievski un sfînt. N-am reuși. Dar nu văd nici un sfînt care n-ar fi mîndru să-i dezlege curelele încălțămintei.

Marele noroc al lui Iisus, este că a murit tînăr. De trăia vreo şaizeci de ani, în locul crucii, scria memorii. Şi astăzi suflam praful de pe un fiu al lui Dumnezeu fără noroc.

Cea mai compromisă persoană din istorie este Iosif, tatăl lui Iisus. Creştinii l-au aruncat pe o linie moartă şi l-au făcut de rîsul bărbaţilor. De-ar fi spus el o singură dată adevărul, fiul ar fi rămas un evreu obscur. Triumful creştinismului îşi are originea în lipsa de orgoliu a unei virilităţi. Imaculata Concepţiune pleacă din pietatea unei lumi întregi şi din laşitatea unui bărbat.

M-am ataşat de aparenţe cînd mi-am dat seama că nu există *absolut* decît în renúnţare.

Numai bordelul sau o lacrimă de înger ne pot scăpa vremelnic de teroarea morţii.

Evul mediu a cunoscut o întreagă tehnică de a naşte lacrimi, dovezi ale pasiunii şi ale ardorii. Se spuneau rugăciuni şi se executau practici pentru a cîştiga „darul lacrimilor". Pînă şi Toma d'Aquino se pare a fi cunoscut acest dar, considerat ca o cale efectivă de a iubi pe Dumnezeu. Formulele abundau, prin care el era implorat. Să nu fi fost evul mediu sătul de lacrimi ? Şiroaiele lui nici azi nu s-au uscat..., iar gemetele se percep şi astăzi de un auz deschis durerii. Sfîntul Dominique, care a avut într-o largă măsură acest dar, scotea astfel de suspine în rugăciunile din noapte, încît ceilalţi fraţi se trezeau şi-l urmau în plîns.

Evul mediu a ispăşit păcatul lui Adam. Numai aşa a fost posibilă Renaşterea.

Cu o zi înainte de convertirea sa, Francisc din Assisi mergea plîngînd pe drumuri, şi, crezîndu-l bolnav, un om îl întreabă : „Ce ai frate ? — Ah, răspunse el, ar trebui să străbat astfel Universul fără nici o ruşine, plîngînd pătimirea Mîntuitorului meu".

Evul mediu ne dă dreptul să iubim lucrurile trecătoare. Istoria lui divină a epuizat conţinutul veşniciei.

Întreg creştinismul nu este decît o criză de lacrimi a omenirii, din care nu ne-au mai rămas decît urmele sărate şi amare.

Pe la sfîrşitul evului mediu apăreau cărţi anonime cu titlul : „Arta de a muri". Succesul lor era nemaipomenit. Ar mai mişca pe cineva astăzi o asemenea carte ?

Ceea ce ne separă pe noi de evul mediu şi de antichitate este că am devenit incapabili să ne pregătim, într-un fel oarecare, de moarte. Nimeni nu-şi mai îngrijeşte şi nu mai cultivă moartea *în* el, care se întîmplă *peste* el.

Anticii *ştiau* să moară. Cu ei a apărut în lume dispreţul pentru moarte. Dar un dispreţ din cunoaştere. A te ridica interior la un nivel superior morţii a fost idealul constant al înţelepciunii lor. Pentru noi moartea este o *surpriză* dureroasă şi înspăimîntătoare. De aici, frica şi dramatismul. Nici un antic n-a fost surprins de ea, şi astfel şi-au permis un surîs la apropierea ei, de care nu ne putem decît mira. Ei s-au lăsat *convinşi* de inevitabilul morţii în aşa măsură încît şi-au construit o întreagă artă de a muri, care, oricît am cunoaşte-o, nu ne poate fi de nici un folos.

Evul mediu a trăit într-o intimitate mai dramatică cu moartea decît antichitatea. Ceea ce îl apropie de ea şi îl separă de noi este credinţa într-un complex de mijloace, într-o sumă de preparative şi de procedee, care ne asigură o moarte mai organică şi mai reuşită. El a cunoscut sentimentul morţii cu o intensitate unică. Dar prin meditaţie şi o artă specifică a dispus-o în ţesătura intimă a fiinţei. Astfel, oamenii mureau *legal*, după o formă, după un paragraf al lor. Pentru noi ea nu înseamnă mai mult de o hărţuială infinit penibilă, de care am vrea să scăpăm cumva şi, neputînd, ne consolăm în frică. Nu cred să fi existat în antichitate şi în evul mediu un singur om care să fi vrut să tragă chiul morţii, să-i scape pe porţi necunoscute, exasperat şi plictisit de ea. Un călugăr medieval sau un înţelept antic din a *nu avea încotro* îşi făcea, imaginînd, o artă întreagă a lepădării de lume, o temă constantă de meditaţie şi de experienţă. Noi am vrea ca să murim fără să existe moarte.

Nu se poate gîndi decît orizontal. Este aproape imposibil să concepi eternitatea în poziţia verticală. Animalul se va fi ridicat la rangul de om în momentul trecerii de la orizontal la vertical, dar *conştiinţa* nu s-a născut decît în clipele de libertate şi de lene, orizontale prin excelenţă. Cînd stai întins, cu ochii fixaţi asupra cerului sau a unui punct oarecare, separaţia dintre tine şi lume deschide un gol, fără de care nu e posibilă conştiinţa. Nici un gînd nu se naşte în mers ; de aceea, imobilitatea orizontală este condiţia indispensabilă a meditaţiei. Este adevărat că aşa nu se nasc gînduri vesele. Dar meditaţia este expresia neparticipării şi, ca atare, n-are nici o *toleranţă* pentru fiinţă. Istoria este un rezultat al verticalei, precum neantul al orizontalei.

Biserica a privit totdeauna cu multă prudenţă şi rezervă *revelaţiile private* ale sfinţilor, acele adică în care îl amestecau pe Dumnezeu cu intimitățile și circumstanțele vieții lor. Nu sînt acestea, însă, cele mai sincere și mai apropiate nouă ? Viziunile cerești necontrolate au o naivitate savuroasă. Astfel, Iisus numește pe Angela de Foligno după diminutivul său : Lella și-i arată toate rănile și loviturile primite, zicîndu-i : „Toate acestea pentru tine“. Sau tot el, spunîndu-i Margaretei de Cortona : „Pe pămînt nu există nimeni să-l iubesc mai mult decît pe tine“.

E drept că acestea nu sînt revelații *oficiale* ; ele sînt însă nebuniile delicioase ale sfințeniei.

Nu-i șoptește Iisus într-o zi Angelei : „Iubita mea din toți sfinții paradisului“ ? Revelația e *privată* cu adevărat ; în nici un fel nu ne putem amesteca, fără să trezim o gelozie divină.

Existența sfinților este o suspendare neîntreruptă a timpului. De aceea îi putem înțelege numai în slăbiciunile noastre pentru veșnicie.

După Jacques de Voragine, una din funcțiile îngerilor este să întipărească în sufletul oamenilor amintirea suferințelor lui Iisus. Și eu care-i credeam agenții uitării cerești...

Mechtilda de Magdeburg și-a însemnat revelațiile pe aripi de îngeri. Înflăcărarea ei îmi dă un gust de autodistrugere, că m-aș vrea răspîndit în nemărginit ca o spumă de stele.

Sfintele astea mi-au ascuns sufletul sub petele aștrilor. Și aș vrea să plîng din acele înălțimi în inima lor...

Dumnezeu ne-a exploatat toate complexele de inferioritate, începînd cu acela de a nu ne crede Dumnezei.

„...Și vei fi sărutat cu spiritul meu“ (Dumnezeu către suflet în dialogurile Mechtildei de Magdeburg). Iată, în fine, rezervă și decență în erotica divină.

O conștiință se măsoară după dilatarea ei cosmică. Dacă mai ai margini în lume, după ce ți-ai aplecat spiritul asupra ei, înseamnă că ai rămas undeva la începutul drumului, înfrînt pe cărările cosmice. Acel ce n-a epuizat lumea în zbaterile lui lăuntrice nu va ajunge niciodată la Dumnezeu. La limita dilatării cosmice a conștiinței se plasează El. Cînd am înghițit lumea și am rămas singuri, mîndri de orgoliul nostru, Dumnezeu apare de după paravanul Nimicului ca o ultimă ispitire.

Creștinismul este mult prea profund ca să mai poată dăinui. *Secolele* lui sînt numărate. Cum de a putut omul să reziste atîta vreme la atîtea probleme ultime, servite în mod oficial ? Amețelile rare ale individului au devenit religie de stat. Că omul nu s-a descompus complet de adîncimile creștinismului îmi pare singura probă pentru vocația metafizică a acestui animal.

El, însă, nu mai poate suporta terorarea problemelor ultime. Creștinismul a legalizat neliniștile și l-a ținut sub presiune, încît o destindere de cîteva mii de ani va reîmprospăta ființa pustiită de invazia atîtor ceruri.

Creștinismul — o adevărată avalanșă de indiscreții metafizice — a introdus moartea, suferința, pe Iisus și pe Dumnezeu în treburile de fiecare zi ale oamenilor, în politică, în afaceri, în cîştiguri şi în pierderi. De aici s-au născut crize de conştiinţă, unele peste altele, într-o adevărată arhitectură de disperări. Demonul s-a încuibat în bani, în sexualitate, în iubire. Atîta tulburare a adus el genului uman, că de aici încolo superficialitatea poate fi declarată o virtute fără nici un risc. Demonul creştin ne-a fixat tuturora o cruce în inimă, pe care n-o putem răsturna decît spînzurîndu-ne de ea, pentru a ispăşi, printr-un sacrificiu creştin, creştinismul însuşi. Şi în zadar ne-am desţeleni din el, căci nu vom reuşi să-i uităm *decorul*, adică pe sfinţi. El ni-i va trimite —după ce-l vom fi urît — să ne iasă înainte şi să ne urmărească, şi cînd vom fi mai siguri că am uitat acele pătimiri — ce şi-au întins otrava peste veacuri — ne vom împiedica de sfinţi şi cadavrul ne va cădea în braţele lor.

La urma urmei, ne-am fi mulţumit să rămînem *oameni*. Dar ne-am pomenit *creştini*. Putea-vom face drumul înapoi ?

Nu aşa am înţeles noi să ne întrecem umanitatea !

Creştinismul a făcut prea multă propagandă pentru *un* Dumnezeu, pentru a ne mai fi îngăduită vreo speranţă ! Cînd vom da lupta decisivă cu legiunile lui de îngeri şi de sfinţi, va fi un măcel fără pereche în istorie. Va curge sînge în priviri.

Şi vom alcătui toate tainele noastre din momentul de îngeri şi de sfinţi !

De la Renaştere încoace, nici un om n-a cunoscut *resemnarea*. Aici consistă tot nimbul tragic al omului modern. Anticii se împăcau cu soarta. Nici un om modern nu a coborît pînă la această concesie. Nici dispreţul pentru soartă nu ne este cunoscut. Căci sîntem prea puţin înţelepţi pentru a nu o iubi cu o suferinţă nesfîrşită.

Anticii nu făceau *caz* de durerile lor. Acesta nu este, însă, cazul nostru, care ne răzvrătim cu toate durerile împotriva lor înşile.

Îngerii *văd* totul, dar nu *ştiu* nimic. Nişte analfabeţi ai perfecţiunii. N-au avut nici măcar curiozitatea să asculte tentaţiile şarpelui sau să-l întrebe pe Adam de cauzele eliminării sale. Ce bine le-ar fi stat, totuşi, alături de om ! Acei dintre ei care au căzut s-au prăbuşit *individual,* ca trădători. Neamul lor a rămas, însă, străin ispitelor. El ne mai poate veghea, fără să ne înţeleagă. Cînd eram împreună *în* Dumnezeu, nici noi nu înţelegeam nimic. Acum cel puţin îi pricepem pe îngeri prin *amintire* şi prin speranţa unei reîntoarceri. Ei ne-ar înţelege în măsura presimţirilor de cădere. Avea-le-vor ? Nu-l iert pe acel înger cu sabia că nu s-a luat după Adam spre a-şi reabilita neamul prin dezertare. De altcum, căderea lui Adam este singurul *act istoric* al paradisului.

Adesea mă întreb de ce vor fi instituit sfinţii cultul îngerilor cînd se concurează în gloria cerească ? Este, desigur, o greşeală politică, o lipsă de tact surprinzătoare. Doar lor li se deschid porţile şi fără intervenţia îngerilor ! S-ar putea ca sfinţii să nu fie decît îngeri căzuţi care şi-au recîştigat graţia. Paradisul, fiindu-le o amintire mai *recentă,* şi-l reprezintă cu mai multă intensitate, şi-l doresc cu o înflăcărare mai aprigă. Fi-va aceasta baza aspiraţiei lor paradiziace ? Ei nu par a fi decît îngeri care au cunoscut durerea şi, ca atare, cunoaşterea.

Preocuparea de sfințenie: combaterea bolii prin *boală*.

Cînd melodiile ne copleșesc într-o invazie de fericire dureroasă, am vrea o moarte parfumată. Sfinții au atîta muzică în ei, încît s-o opună disoluției corpului. Cadavrul lor nu miroase. Voi avea atîta muzică în mine ca să nu mor niciodată? Sînt menuete, după care nu mai poți putrezi.

Numai fericirile muzicale îmi dau senzația de nemurire. Acele zile senine în care inima ia culoarea cerului și-n care renasc extaze sonore cu amintiri de dincolo de orizont! În zadar ai mai căuta atunci lacrimi pentru timp.

O inimă fără muzică este ca o frumusețe fără melancolie.

Vinul i-a apropiat pe oameni mai mult de Dumnezeu decît teologia. De multă vreme bețivii triști — există alții? — i-au compromis pe schimnici...

Singurătățile dulci ale muzicii! Sau despre *confuzia* între cer și pămînt.

Într-unul din extazele sale, Caterina de Siena i-a apărut Iisus, care, deschizîndu-i partea stîngă, i-a luat inima. Și zile întregi repeta ea tuturora că trăiește fără inimă, încredințîndu-i pe cei care susțineau această imposibilitate că unui Dumnezeu totul e posibil. Dar odată, pe cînd se ruga singură într-o capelă, o lumină din cer se apropie și în ea se profilă El, cu o inimă în mînă. Ea căzu tremurînd la pămînt. Iisus se apropie și, deschizîndu-i din nou partea stingă, îi puse înăuntru inima ce o ţinea în mîini şi-i spuse: „Vezi, prea scumpă fetiţă, precum ţi-am luat în altă zi inima ta, aşa-ţi dau acum inima mea cu care să trăieşti de aici înainte".

Sînt de un farmec mişcător căderile şi leşinurile sfinţilor. Ele dovedesc că revelaţiile nu pot fi primite vertical, că nu putem sta *în picioare* în faţa unor dezvăluiri ultime. Toate leşinurile provoacă o voluptate sfîşietoare, încît, între a cădea şi a nu cădea, un om, care se cunoaşte puţin în bucuriile negative, nu se poate hotărî aşa de uşor.

Weininger spunea că epilepsia este ultima singurătate a criminalului. Nemaiavînd nici o legătură cu lumea, nu-i mai rămîne decît prăbuşirea.

Leşinul sfinţilor presupune nu mai puţin o rupere a legăturilor cu lumea. Şi astfel se prăbuşesc ei în cer...

Ajungi la un moment dat în viaţă cînd toate le pui în legătură cu Dumnezeu. Restul este prea puţin. Se întîmplă, însă, uneori să te apuce teama că Dumnezeu ar putea să nu mai fie *actual* şi atunci ţi se pare toată raportarea la el fără nici un folos. Provizoratul principiului ultim — absurd ca idee, dar prezent în conştiinţă — te umple de o nelinişte ciudată. Să fie Dumnezeu o simplă *modă* a sufletului, o pasiune trecătoare a istoriei?

Unii oameni îşi mai pun problema dacă viaţa are sau n-are un sens. În realitate, totul se reduce la a şti dacă e *suportabilă* sau nu. Problemele încetează şi încep *hotărîrile.*

Marele avantaj al lui Dumnezeu este că despre el se poate gîndi orice. Cu cît legi gîndurile mai puțin și le lași în voia contradicției, cu atît riști să te apropii mai mult de adevăr. Dumnezeu profită după periferiile logicii.

Shakespeare și Dostoievski îți lăsa în suflet un regret chinuitor : acela de a nu fi sfînt sau criminal. Cele două forme ale autodistrugerii...

Sfinții nu știu carte. Atunci de ce scriu așa de frumos ? Să fie numai inspirația de vină ? Fapt este că ei au *stil* de cîte ori descriu pe Dumnezeu. Ușor să scrii din șoptite, cu urechea în gura lui. Operele lor au o simplitate supraomenească. Dar, nedescriind pămîntul, ei nu pot fi numiți scriitori. Lumea nu-i acceptă ca atare, fiindcă nu se poate regăsi în ei.

Nu poți cunoaște un om decît după nivelul la care s-a ridicat muzica în sufletul lui. Dar, cum nu mă interesează decît cei inundați de ea, mă dispensez de cunoașterea oamenilor.

Există suflete muzicale care n-au educație și cultură muzicală. Ceea ce înseamnă că ne naștem cu o sumă de vibrații pe care le pun în valoare tristețile noastre. Purtăm toată muzica pe care n-am auzit-o în decursul vieții, dar care zace pe străfundurile memoriei. Tot ce e muzical în noi este o chestiune de *amintire*. Pe cînd nu aveam *nume* va fi trebuit să fi auzit *tot*. *Nu* există muzică fără amintirea paradisului și a căderii.

Totul a fost *cîndva*. De aceea îmi pare viața o unduire fără substrat și o legănare fără substanță. Lumea nu se repetă ; dar pare că trăim în resfrîngerile unei lumi trecute, căreia-i depănăm ecourile întîrziate. Memoria nu este numai un argument împotriva timpului, ci și *a acestei* lumi. Ea ne descoperă confuz lumile *probabile* ale trecutului, cu încoronarea paradisului. Pe străfundurile memoriei se elaborează regretele.

Regresiunea în memorie te face metafizician ; răsfățul în începuturile ei, sfînt.

Se știe ce răspundeau sfintele cînd părinții lor le cereau să se mărite : ele nu pot, deoarece au făcut lui Iisus promisiune solemnă de a-i închina fecioria. Că el n-a meritat atîtea renunțări și atîtea nebunii este unul dintre lucrurile cele mai adevărate și mai sfîșietoare. Cînd mă gîndesc la infinitul de tortură și de suferință, de care a dat dovadă perversitatea transcendentă a sfintelor, drama antică a lui Iisus nu îmi pare mai mult decît tristă. Catapeteasma s-a sfîșiat și s-a prăbușit în sufletul sfintelor și piroanele acelea au perforat inima lor o viață întreagă, iar nu cîteva ceasuri de sfîșiere pe o colină. Suferințele sfintelor mă obligă să fiu nedrept cu Iisus. Suprema neîndurare nu putea fi alta, decît să ne lase moștenire pete de sînge pe o cruce. Hotărît lucru ! Nu i-aș dezlega curelele încălțămintelor lui.

Vor vorbi sfintele de *gustul crucii*, dar de ce nu sînt sincere și nu vorbesc de *otrava ei* ? O văd pe Magdalena de Pazzi, nobilă, superbă și încîntătoare, încarcerîndu-se, sub blestemul unei inspirații divine, într-o mînăstire și agățîndu-se de cruce ca o condamnată, în momentele de gol sufletesc și de tentație satanică. Atîtea tinereți răstignite, din isteria veșniciei, născute sub exemplul ceresc al unui semi-Dumnezeu ! Iisus trebuie să aibă conștiința încărcată, dacă are o cît de mică responsabilitate în fața suferinților. Din chinul inuman al sfintelor vor răsări odată cruci grele, negre și roșii, care se vor năpusti la o Judecată din urmă pentru a sancționa pe *Fiul risipitor de Dureri*.

Dacă toate clipele, care nu sînt extaz, ar fi indiferente și nesemnifictive, ce dar neîntrecut ar fi sfințenia ! Dar ele nu sînt numai goale, ci au o amărăciune rece și continuă care seacă sufletul și-l face incapabil de iubire. *Uscăciunea sufletească* este o expresie care revine neîncetat în descrierile pe care le fac sfinții despre aspectul obscur al condiției lor. În astfel de stări cer ei grațiile ca o eliberare. Invocarea dragostei este o obsesie de cîte ori le e sufletul *uscat*. Și să fie el astfel numai din absența iubirii ? Sfinții se înșală cînd pun în sarcina unui vid de iubire pustiul lor lăuntric. Ei nu cunosc fiziologia decît ca o anexă a cerului. Dac-ar ști că în uscăciunea sufletului plătesc vibrațiile extazului, de cîte ori nu i-ar apuca o lașitate în fața lui Dumnezeu, de cîte ori n-ar evita revederile ! Nu văd în jurul extazului decît dărîmături. Căci atîta timp cît sîntem în el nu sîntem în noi, iar ființa noastră nu este decît ruina unei amintiri imemoriale.

Sfînta Adelgunda, care descinde din neamul regilor franci, a dat dovezi din prima tinerețe de o vocație cerească. Pe cînd era pierdută odată într-o meditație, o voce îi șopti : „Nu-ți căuta alt mire, decît pe fiul lui Dumnezeu". Cuvintele i-au fost fatale, căci din acea clipă a căzut pradă lui Iisus. La vîrsta de 13 ani fiul regelui Angliei o cere în căsătorie. Ea refuză, spunînd că inima ei întreagă aparține unui logodnic care întrece în frumusețe și bogăție pe toți fiii pămîntului. Insistențele părinților rămîn fără rezultat, căci ea preferă să moară decît să-și piardă fecioria promisă Don Juanului ceresc. Murindu-i părinții, ea rămîne și mai fermă în hotărîre. Cum prințul n-a renunțat la cererea în căsătorie, Adelgunda fugi din castelul părintesc spre o mînăstire. Ajungînd la un fluviu, pe care nu-l putea trece, văzu deodată pe prinț cu suita apropiindu-se pentru a o lua cu el. Pe loc, protecția unui înger o ajută să treacă apa. Și sfîrși în mînăstire, această victimă regală a lui Iisus.

Drama aceasta, petrecută în secolul al șaptelea, nu este nici unică și nici extraordinară. Ea ne arată că orice sfîntă este o Ofelie cu mai multă pasiune, căci Iisus nu este amantul dezabuzat care e Hamlet.

Sau să mai amintim de Sf. împărăteasă Kunigunda, care, în ziua nunții, jură împreună cu soțul ei o castitate pînă la moarte ? În palate Iisus a introdus un pustiu mai mare decît în bordeie.

Cu cît mă apropii mai mult de sfinți, cu atît mă îndepărtez mai mult de el, iar în momentul în care voi avea pentru sfinte deplina compătimire umană îl voi urî.

Pascal este un sfînt *fără temperament.*

Marele merit al lui Nietzsche este că s-a știut apăra *la timp* de sfințenie. Ce s-ar fi ales de el dacă dădea drum slobod pornirilor lui firești ? — Un Pascal cu toate nebuniile sfinților în plus.

Ești *sănătos* atîta vreme cît crezi în filozofie ; cînd începi, însă, *a gîndi* apare boala.

Toate marile convertiri au la bază revelația subită a deșertăciunii vieții. Și nimic nu este mai mișcător și de o mai fascinantă cutremurare ca această străfulgerare neașteptată a vidului existenței. Rancé a reformat ordinul trapiștilor, după ce și-a găsit într-o zi, în mod cu totul neașteptat, iubita moartă. Penitențele excesive ale Sfintei Margareta de Cortona își află originea într-un fior analog. De ani de zile fugise de la părinți cu un amant din familie de nobili. Plecînd acesta pe mai multă vreme de acasă, în ziua în care trebuia să se întoarcă Margareta îi iese înainte. La un moment dat cîinele lui se repede asupra ei, îi sfîșie hainele, fugind apoi spre un loc acoperit cu lemne, unde zăcea stăpînul lui sfîrtecat și descompus, ce fusese asasinat și apoi ascuns chiar în ziua plecării. „Unde va fi sufletul lui“ se întrebă ea în fața acestui spectacol, și durerea care o invadează îi schimbă pe loc cursul vieții. Remușcarea o duce pînă la limita ispășirii. În fiecare zi se tortureează pînă la sînge, încît leșinul pare finalitatea de fiece clipă a acestei preanenorocite sfinte.

Revelația deșertăciunii lumii se petrece la alți sfinți într-un mod mai puțin dramatic, dar într-o continuitate neîntreruptă. Ei dispun de o inspirație specială pentru deșertăciune, căci au un suflet de Psalmist cu mai multe îndulciri cerești.

Toți sfinții sînt bolnavi, dar — din fericire — nu toți bolnavii sînt sfinți. Iată de ce încetarea suferințelor se explică în sfințenie ca o absența a grației. Boala întreține grația, căci ea este alimentul indispensabil ce hrănește pasiunile pentru o altă lume. Prin boală îi înțelegem pe sfinți, iar ei, prin ea, cerul. Nu la toți boala este o cunoaștere de gradul ultim. Pentru muritori ea este o cunoaștere *mediată.*

Cerul senin ne obligă la mai multe întristări decît cel cenușiu, căci ne pune în fața prea multor speranțe la care n-avem curajul, pe cînd ultimul ne îngroapă fără alternative. Seninătățile sînt o culoare balsamică pentru melancolii, ele fiind neutre Divinității. Cînd, însă, chemările lui Dumnezeu străpung azurul, am vrea nori grei și cenușii care să ne acorde libertatea de a fi părăsiți fără ieșire. Putea-vom să nu mai trăim sub nici un cer ?

Lipsa noastră de orgoliu compromite moartea. Creștinismul sau nu știu cine ne-a învățat să închidem ochii — să avem ochii *plecați* — ca moartea să ne găsească pașnici și supuși. O educație de două milenii ne-a obișnuit cu o moarte cuminte și așezată, modestă și sigură. Murim în *jos*. Și astfel n-avem curajul să ne pironim în clipele din urmă ochii în soare.

De nu vom uni eleganțele unui efeb atenian cu pasiunile unui conchistador, ne așteaptă și pe noi aceeași moarte gravitațională, stingîndu-ne umbra pleoapelor. A muri cu mușchii încordați, asemenea unui alergător în așteptarea semnalului, cu capul înapoi, pentru a brava spațiul și a învinge moartea în orgoliul și iluzia forței ! Visez adesea la o moarte indiscretă, *în văzul* întinderilor și al depărtărilor !

Dintre ființe, sfinții mor mai puțin singuri. Totdeauna sînt *asistați* fie de Iisus, fie de îngeri. Ei, care caută atît de mult singurătatea, își dau duhul în *public*. Și atunci cum să nu-mi pară mai amar, infinit mai amar destinul unui anonim oarecare, lipsit de asistențe pămîntene și nepămîntene, a unui om care se stinge fără lașitățile *dialogului !* Sfinții *s-au dat în primire* de cîte ori li s-a apropiat sfîrșitul și s-au liniștit, siguri de destinație. Dar toți ceilalţi, lepra eternă a pămîntului, cu ochii pierduţi în nisip şi cu sufletul risipit ca el, ce fac ei de mai pot muri fără răcoarea nici unei nădejdi ? Şi cînd mă gîndesc la toate agoniile acestui pămînt, la toate morţile *sub* umbre şi lumini, fără mîngîierile clarobscurului, atunci mi se pare că sînt suflete, care nu vor putea fi ridicate de toate cohortele îngerilor, condamnate sub greutatea lor a nu putea veni la Judecată, fixate în înmărmurirea propriului blestem ! Căci nu se pot mîntui decît sufletele *uşoare* : sub care nu se *rup* aripile îngerilor.

De obicei, oamenii nu fac deosebire între sfinţii *care se nasc* şi cei care *devin*. Una este a vedea lumina zilei încărcat de graţii şi alta e a le plăti scump, a cîştiga una cîte una. Sfinţenia înnăscută este comodă şi fără răspundere ; sfîntul este un biet *instrument* de graţii, un organ inconştient al perfecţiunii. Mă îngrozesc, însă, cînd mă gîndesc la sfinţii *fără talent*, care au *muncit* pentru graţiile cerului, sfinţenia plătită cu sudoarea corpului şi a sufletului. Aceştia sînt cei mai mulţi ; ei datoresc *absolut* totul suferinţei ; ceilalţi, privilegiaţii — adevăraţi proprietari ai azurului — nu trec peste o înclinare spre durere şi nici n-o valorifică mai mult ca un *pretext*. Talentul pentru sfinţenie te furişează printre suferinţe. Majoritatea sfinţilor, însă, s-au aşezat de-a curmezişul lor şi astfel nu există durere să nu-i fi izbit şi să nu-i fi călcat.

Exemple ? Dar poate oamenii au dreptate cînd nu le mai cîntăresc durerile, atribuindu-le tuturora un merit egal de suferinţă.

Pînă şi sfinţii să fi cunoscut voinţa de dominare, să existe adică un imperialism în lumea lor ? Nimic mai evident pentru cine înțelege deplasarea obiectivelor. Pe cînd noi ne exasperăm forța în lupta pentru „bunurile trecătoare", orgoliul lor e prea mare pentru a nu dori o lovitură definitivă, o posesie integrală. *Spațiul* în care se exercită imperialismul sfinților este cerul și armele de cucerire, suferințele. Dacă Dumnezeu n-ar fi o restricție pentru elanul lor, sfinții s-ar concura în înălțimi și fiecare ar vorbi în numele altei *întinderi*. Omul rămîne totdeauna *proprietar*. De această mediocritate n-au scăpat nici măcar sfinții. Nebuniile lor au *parcelat* inegal cerul, după mîndria mărturisită sau nemărturisită a suferințelor. Ei au deplasat vertical obiectivul imperialismului, adică au ridicat pămîntul pînă la *suprema* lui aparență, la cer — spațiul voinței lor de dominare.

Numai *uitînd* tot ne putem *aminti* cu adevărat. Slăbirea memoriei ne descoperă toată lumea care a precedat timpul. Ne dezintegrăm din el prin vidul progresiv al memoriei, prin lichidarea rezervelor și a conținuturilor temporale. De ce în nopțile albe ne revin, alături de terori ancestrale, lumi pe care nu *știm* să le fi trăit, dar care sînt ca *surprize* ale amintirilor ? Nopțile nu numai că nu lichidează conținutul actual al memoriei (al istoriei *noastre*), dar ele parcurg drumul *întors* al timpului. Insomniile fac *regresiunea originară* și ne transpun în anticipările individuației. Subțiind timpul pînă la iluzie, ele ne evacuează din temporalitate și ne obligă la ultimele amintiri, adică la întîiele. În dizolvarea muzicală a insomniilor ne-am uzat antecedentele și ne-am epuizat pe întreg trecutul nostru. Și nu ni se pare atunci că am murit *cu tot timpul ?*

Un om este cu atît mai aproape de mistică, cu cît îi dispare mai mult *timpul* din memorie.

Paradisul nu este posibil fără o boală a memoriei Cu cît aceasta este mai proaspătă şi mai sănătoasă, cu atît „aderă“ mai mult la lume. Arheologia memoriei ne descoperă documente pentru alte lumi, cu preţul *acesteia*. Astfel de amintiri nu sînt „practice“. Căci. în adevăr, la ce ne-ar servi regretul paradisului ?

Să-mi fac cuib într-o inimă de sfîntă ? Mi-e teamă de incendiul cerului.

Cînd mă gîndesc la nopţi, la atîtea singurătăţi în nopţi şi la atîtea dureri în singurătăţi, mă apucă un dor de pribegie pe drumuri nebătute de sfinţi Încotro, încotro ? Există abisuri şi în afară de suflet...

Trebuie să mai fi trăit alte vieţi. De unde altcum atîta groază ? Existenţele anterioare sînt singura justificare a terorii. Numai orientalii s-au priceput *în suflet*. Ne-am precedat şi ne vom urma. De ce oare noi modernii ne-am suprimat rătăcirile, admiţîndu-ne o *singură* oară ? De *fiecare* dată *ispăşim* devenirea infinită. Atins-am maximum de teamă ? Ne încheiem existenţele numai la capătul terorii.

Toată devenirea nu este decît un suspin cosmic. Noi înşine nu sîntem decît nişte răni ale firii, iar Dumnezeu un Toma Necredinciosul.

Sfinţii nu ştiu nimic pe lîngă filozofi, deşi ştiu *tot*. Faţă de Aristot, orice sfînt este un analfabet. Ce ne face atunci să credem că de la ultimul am *învăţa* mai mult ? Toți filozofii nu cîntăresc cît un sfînt. Inima lor nu depășește întinderea punctului și ca atare unde ne-am refugia după irezolvabilul atîtor întrebări ? Toată filozofia e *fără răspuns*. Față de ea, sfințenia este o *știință exactă*. Căci ne dă răspunsuri pozitive și precise la întrebările la care filozofia n-a avut curajul să se ridice. *Metoda* sfințeniei este durerea și scopul ei — Dumnezeu. Nefiind practică și nici comodă, oamenii o îndepărtează în domeniul fantasticului și o adoră de la distanță. Filozofia o țin ei aproape, pentru a o putea disprețui, iar pe filozofi îi respectă cu indiferență. Și aici muritorii dovedesc inteligență. Căci tot ce e valabil în filozofie se reduce la împrumuturile din religie și la apelurile mistice. Prin ea însăși nu dovedește nimic, ca întreaga cultură.

Filozofii au sîngele *rece*. Nu există căldură decît în preajma lui Dumnezeu. De aceea tot ce e Siberie în sufletul nostru îi cere pe sfinți.

Nimic mai ușor decît a lepăda ereditățile filozofice, fiindcă rădăcinile filozofice nu *trec* mai departe de nesiguranțele noastre, pe cînd ale sfinților *întrec* și suferințele. Putea-voi să-i uit vreodată ? Se pare că există o memorie specială pentru ei. — Ultimul curaj al filozofiei este *scepticismul*. Peste el nu recunoaște decît haosul. E foarte adevărat că libertatea de spirit, pe care au atins-o scepticii greci, poate trezi gelozia misticii, dar această înflorire unică a fost compromisă de vulgaritatea relativismului modern, „științific". De altfel, știința nu este decît o sumă de îndoieli vulgare pentru o prostie cultivată. Nu există știință decît la antipodul spiritului.

Un filozof se salvează de la mediocritate numai prin scepticism sau mistică, aceste două forme de disperare în fața *cunoașterii*. Mistica este o evadare din cunoaștere, iar scepticismul o cunoaștere fără speranță. În amîndouă felurile *lumea* nu este o *soluție*.

Singurii oameni pe care îi invidiez sînt confesorii și biografii sfintelor, ca să nu mai vorbim de „secretarii“ lor. Dacă am ști tot ce *n-au* spus Petru Olafsson despre Sfînta Brigitta, Heinrich de Halle despre Mechtilda de Magdeburg, Raymond de Capua despre Caterina de Siena, fratele Arnold despre Angela de Foligno, Ioan de Marienwerder despre preafericita Dorotea de Montau, Brentano despre Caterina Emmerich, etc., etc., am fi la curent cu toate secretele inimii și cu atîtea detalii nepermise, care ar face și mai straniu nimbul sfințeniei. Să poți sta lîngă sfinte în momentele lor de îndoială, să te încînte chinul lor într-un sadism al perfecțiunii ! Și să te bucuri că nu le poți îndulci amarul și din lacrimile lor să-ți faci surse de voluptăți !

Sau să poți fi cronicarul unei mînăstiri, să faci marginalii la toate isteriile, să ții jurnalul tuturor crizelor și iluminărilor, împurpurîndu-ți palorile de sfîșierile sfintelor în devenire ! Adesea m-am visat cronicarul acestor prăbușiri între cer și pămînt, intimul arșițelor inimii și istoricul insomniilor lui Dumnezeu.

Diodata degli Ademari și Diana d'Andolo prin *numele* lor s-au ridicat la cer. Pietatea adaugă frumuseții numelui un parfum transcendent. Numele sfintelor, îmi dau un gust *senzual* al altor lumi, iar atîtea *preafericite* își justifică atributul supralumesc numai prin rezonanța numelui.

Biserica a greşit cînd a acordat titlul de *sfîntă* numai cîtorva femei. — Misoginia şi zgîrcenia ei mă obligă la mai multă generozitate. Orice femeie care plînge lacrimi de iubire în singurătate este sfîntă. Ce n-a înţeles biserica niciodată ? Că sfintele sînt plămădite din lacrimile lui Dumnezeu.

Platon este dezamăgit că nici un poet n-a cîntat spaţiul care se întinde deasupra cerului şi că nimeni nu-l va putea cînta vreodată cum trebuie. Cum adică, aşa de străin să fi fost Platon de *muzică ?* Atunci de unde ştie că delirul este una din cele mai mari binefaceri ale omului ? Să-i fi *scăpat* numai această afirmaţie ? Se prea poate, căci el însuşi ne spune în Fedru că-i şoptesc zeii.

Este imposibil ca să mai suferim altcum decît cu inutilitate şi satanism. Orice poezie din Baudelaire *spune* omului modern mai mult decît excesele sublime ale sfinţilor. Abandonîndu-ne dezolării ca unui dans sau unei beţii, cum ne-ar mai interesa o scară a perfecţiunii prin durere ? Omul modern nu este la antipodul sfinţilor prin superficialitate, ci prin incontrolabilul şi irezolvabilul condiţiei sale, prin complacerea într-un dezmăţ tragic şi prin lunecarea în lumea unor decepţii veşnic reînnoite. A nu opune rezistenţă ţie însuţi, iată unde a dus lipsa de educaţie în selecţia tristeţilor. Dacă Dumnezeu ni se descoperă prin *senzaţii* cu atît mai bine ; nu mai suferim disciplina inumană a *revelaţiei.* Sfinţii sînt iremediabil inactuali şi numai din dispreţ pentru devenire se mai poate interesa cineva de ei.

Dintre filozofi nu sînt interesanţi decît cei care nemaiavînd ce gîndi s-au apucat să caute fericirea. Astfel apar filozofiile de amurg, mai mîngîietoare decît religiile, fiindcă ne scot de sub orice control. O oboseală dulce transpiră din ele, şi astfel te odihneşti ca într-un leagăn blînd de îndoieli. Cu Epicur îţi adiază gîndurile în umbre de palmieri şi cerul pare un evantai ce întreţine prospeţimea îndoielilor. Filozofii de amurg — prea plini de umbre pentru a mai crede în ceva — te leagănă ca o mare, care ţi-a refuzat încul. Zîmbetul lor îţi schiţează un igienic : *totul este permis*, atît de necesar după intoxicaţiile şi restricţiile sfinţilor. Acele îndoieli aromate şi învăluitoare, cînd de fericire am dori să murim la umbra unui zîmbet !

Socrate, cu tot demonul său, şi Aristot, cu toată enciclopedia sa, sînt mai neinteresanţi decît ultimul sceptic de la sfîrşitul lumii greco-romane, care din asfinţitul său îşi întindea umbrele neîncrederii peste toată lumea de gîndire a antichităţii. Era uşor să fii un Socrate, un Democrit şi chiar un Heraclit. Îţi trebuia numai *geniu,* căci procesul gîndirii elene te obliga la o formă anumită de originalitate, după o logică specifică a evoluţiei problemelor. Acestea te *cereau* şi dacă aveai geniu le rezolvai, fiindcă n-aveai încotro. Apoi altul venea la rînd, născut în alte probleme, care nu erau ale *lui.*

Dar cînd ele s-au *terminat* la ce se mai putea aplica spiritul genial ? Scepticismul este mirarea genialităţii în faţa vidului problemelor şi, desigur, şi a realităţii. Numai anticii au ştiut să fie sceptici. Şi dintre aceştia numai cei de la încrucişarea alexandrină. Ei au avut stil în îndoieli. Cum se aplecau tomnatic asupra lumii într-o expresie de fericire dezabuzată, cu o neparticipare caldă, fără resentiment, ca într-o atingere fără consecințe! Scepticismul — umbră delicată a spiritului și înflorire a tuturor asfințiturilor de cultură — a împrumutat conceptelor o poezie gratuită și un diletantism cuceritor în contactul cu lucrurile mari. De aceea, în umbra lui sîntem învăluiți din două părți de o cernire calmă, străbătută de mici tresăriri de lumină.

Un sceptic grec, avînd în urmă toată gîndirea antică și asediat de religiile orientale în plină invazie, spre ce să se mai hotărască într-o lume de divergențe egal de justificate? Astfel se naște plăcerea rătăcirii printre idei și lumi, caracteristică epocilor alexandrine. Într-o viață străbați și epuizezi secole sau chiar milenii de istorie. În același suflet coexistă Homer și Epicur, religie persană și mesianism iudaic. Un eclectism plin de bucurie orgolioasă pentru extensiile sufletului și de o decepție dureroasă pentru zădărniciile culturii. Alexandrinismul este un *paradis de amărăciuni*.

Filozofia este un corectiv împotriva tristeții. Și mai sînt oameni care mai cred în *profunzimea* filozofiei...

Singurul merit al filozofilor este că s-au rușinat *uneori* că sînt *oameni*. Platon și Nietzsche fac excepție: ei s-au rușinat *totdeauna*. Primul a vrut să ne scoată din lume, iar al doilea din noi înșine. Pînă și sfinții ar avea ceva de învățat de la ei. Astfel s-a salvat *onoarea* filozofiei.

Ceea ce-i face pe sfinți antipatici este *bunătatea*, decolorare afectivă împreunată cu o emasculare generală a ființei. De cîte prosternări n-am fi capabili în fața lor, dacă n-ar suferi de această indiferență supremă, care primește totul, fiindcă nu aderă la nici o eroare temporală ! De-i voi mai frecventa mult, voi fi silit să refac, prin reacție, tot procesul de reîntoarcere spre om. Și atunci voi elimina toate contribuțiile singurătății, toate piscurile înălțate din regrete și tristeți, pentru ca, redevenind omul de totdeauna, să uit că am plîns vreodată cu sfinții...

Crearea lumii nu-și are altă explicație în afară de frica de singurătate a lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, rostul nostru, al creaturilor, nu este altul decît a-l *distra* pe Creator. Bieți măscărici ai absolutului, uităm că trăim drame pentru plictiselile unui spectator, ale cărui aplauze n-au ajuns încă la urechea vreunui muritor. Și Dumnezeu pare atît de apăsat de chinul singurătății, că și-a inventat sfinții — pretexte de dialog — pentru a-și descărca povara izolării. Cine vrea să facă din sfinți mai mult decît niște confesori ai lui exagerează nepermis. Ascultă și ei niște spovedanii, din care indiscrețiile unora ne-au permis să bănuim ce mare e singurătatea Atotputernicului de-l mistuie o atît de mare sete de iubire.

Mă simt *demn* în fața lui Dumnezeu numai opunîndu-i alte singurătăți. Fără acestea n-aș fi decît un măscărici în plus. Și dacă nu mă cred demn să respir fără tristețe, cum aș privi spre Dumnezeu fără singurătate ?

Doamne, nu mă mai tem că voi dispărea, căci numai tu rodești în singurătăți și pe tulpina ta îmi voi altoi lacrimile !

Sînt inimi în care nici Dumnezeu nu poate privi fără să-și piardă inocența. Tristețile au început *dincoace* de creație, iar Dumnezeu n-a pătruns atît de adînc în lume ; căci și-ar fi putut menține echilibrul în fața inimii omenești ?

Doamne, se va stinge soarele, dar ce oceane vei revărsa peste flăcările inimii ?

Cine mai crede că se mai poate muri n-a cunoscut *anumite* dureri și singurătăți. Imposibilitatea de a descrie *inevitabilul* nemuririi...

Se spune că sfinților nu le miroase cadavrul... O dovadă în plus pentru inaderența lor la această lume. Sfintele chiar ar răspîndi parfumuri. Există în aer miresme, care se lasă pe creier și care ne transpun ca o agonie de sfîntă. Ah, de cîte ori n-am închis pleoape de sfinte !

Fericirea noastră, a modernilor, este că ne-am descoperit infernul în suflet. Unde am fi ajuns cu reprezentarea lui exterioară și „istorică" ? Două mii de ani de frică ne-ar fi spînzurat de noi înșine. Cînd citești descrierea judecății de apoi a Sfintei Hildegarda urăști toate raiurile și iadurile și nu poți să-ți stăpînești bucuria transpoziției lor subiective. *Psihologia* este salvarea și superficialitatea noastră. Altădată, lumea s-a născut dintr-un *căscat* de diavol (viziunea creștină). Pentru noi, accidentul lumii nu este mai mult de o eroare... psihologică.

Că muzica nu este în nici un fel de esență umană, ce-ar dovedi mai mult decît că niciodată nu mi-a trezit reprezentarea infernului? Nici măcar marșurile funebre. Infernul este o *actualitate*; ceea ce înseamnă că nu ne putem aminti decît de paradis. Dacă am fi cunoscut în trecutul nostru memorial infernul, nu ne-am aminti de el cu suspine dulci și regretele noastre n-ar vorbi de un infern *pierdut*?

Muzica este o arheologie a memoriei. Și săpăturile ei nu descoperă în nici un ungher un infern ce ar preceda amintirile.

De ce eforturile noastre rămîn zadarnice de cîte ori încercăm să spargem materia care ne înăbușe freamăte extatice? Nu este voință pe pămînt care să înduplece rezistența materiei, dar cîteva adieri melodice risipite în spațiu și tangențiale sufletului o topesc ca un foc subit, venit din toate depărtările. Și totul se desface atunci în noi, căci materia nu poate rezista atingerilor muzicale.

Începi să știi ce e singurătatea cînd auzi tăcerea lucrurilor. Îți dai atunci seama cum fiecare obiect în parte își are respirația lui, secretul mort în piatră și deșteptat în plantă, ritmul tainic sau vădit al întregii firi. Misterul ciudat al singurătății derivă din faptul că pentru ea nu există ființe neînsuflețite. Toate obiectele își au un grai pe care înțelegerea noastră îl descifrează în tăcerile fără de pereche. Singurătățile arzătoare în care tot e *viață*... Spiritul doarme și visează în natură. Aș vrea să tălmăcesc visele plantelor...

Și umbrele au viața lor netălmăcită. Prea puțini poeți au existat în omenire. Atîtea obiecte au rămas închise în ele însele, străine de propriul lor înțeles. Cine-ar putea să le salveze printr-un cîmp de singurătate identic lumii ?

În afară de materie, totul este muzică. Însuși Dumnezeu nu pare a fi decît o halucinație sonoră.

De cîte ori timpul este suspendat, iar conștiința se epuizează în percepția spațiului, o dispoziție eleatică pune stăpînire pe noi și atunci înmărmurirea lucrurilor anulează amintirile într-o clipă veșnică. Privești spre tot și totul nu pare decît o așteptare inutilă și fără de sfîrșit, în așa măsură spațiul s-a fixat în sufletul nostru. Și atunci ne încearcă singurul dor, dorul după alte înmărmuriri. Căci tentațiile spațiului sînt un freamăt după imobilități.

Parcă am ridicat toate lespezile piramidelor egiptene, așa mă apasă acest blestem pe care oamenii îl numesc veșnicie, otravă a tinereții și mîngîiere pentru inimi descompuse. „Sănătatea“ unui om se recunoaște după rezistența la veșnicie, după ura și înverșunarea împotriva ei. „Boala“ sfinților nu este decît nonrezistența la veșnicie.

Cînd vidul timpului dă naștere eternității, ne putem măcar aprinde într-un curaj religios. Vidarea temporalității — fie în plictiseală, fie în groază — ne aruncă într-un neant vibrant care este plin de promisiuni. Dar cînd veșnicia se desprinde din perspectiva întinderilor, sîntem o Sahară fără oaze și fără dune care să ne îngroape.

Nici un sfînt n-a descifrat veşnicia din spaţiu. Ce-ar căuta ei în întinderile din afară? Nu este doar întîiul pas spre sfinţenie, deşertul lăuntric?

Dumnezeu aterizează în golurile sufleteşti. La orizontul deşertului lăuntric trage el cu coada ochiului. Căci Dumnezeu, ca şi boala, se încuibă în locul celei mai mici rezistenţe.

O fiinţă armonioasă nu poate crede în Dumnezeu. Lepra asta de criminali, de sfinţi şi de săraci l-au „lansat“ pentru uzul amărăciunii lor.

Sînt clipe cînd fierbe în mine o ură cosmică împotriva tuturor „agenţilor“ unei alte lumi, pe care nu ştiu la ce chinuri i-aş supune ca să mîntuiesc aparenţele. Ce convingere tainică şi dureroasă îmi spune repetat şi irezistibil că, de aş trăi printre sfinţi, aş ascunde un pumnal? Să nu mărturisesc că mi-ar face plăcere o noapte a Sfîntului Bartolomeu printre îngeri? Nu m-ar speria nici petele de sînge plecate dintr-o inimă de sfîntă. Pe toţi agenţii dezerţiunii din lume i-aş spînzura de limbă şi i-aş lăsa să cadă într-un leagăn de crini. Cum de n-avem atîta prudenţă, încît să suprimăm în faşă orice vocaţie supranaturală şi să închidem pe veci toate ferestrele inimii deschise spre altă lume? Nu există deliciu mai amar şi încîntare mai sfîşietoare decît în slăbiciunea noastră pentru ea. Este ca o iubire disperată, în care îngropăm flăcări şi lacrimi şi coborîm în nopţi pentru a ne mîngîia cu întuneric. Cine a descoperit blestemul fascinator al altor orizonturi, acela, nevrînd să se mărginească numai cu cerul, sacrifică lume şi tot pentru supremele înşelăciuni ale unui azur imemorial.

Cum să nu-i urăşti pe îngeri, pe sfinţi, pe Dumnezeu şi pe toată şleahta paradisului care întreţin şi provoacă o sete bolnăvicioasă după alte umbre şi lumini, după alte adăposturi şi ispite?! Va veni o vreme cînd mă va cuprinde rușinea de pasiunile mele cerești. de leșinul religios care e sfințenia și de senzualitatea transcendentă care e mistica. Cerul mă exasperează iar, în forma lui creștină, mă irită. Orice delir ajunge la el, ca apoi să se reîntoarcă decepționat. Cum de nu s-au mai terminat odată crizele religioase în omenire ? Pînă cînd va mai profita Dumnezeu de atîtea semne de întrebare ? Cît ne vor mai plictisi chestiunile ultime ? Unde sînt parfumurile îmbătătoare să uit atîtea irezolvabile și să-mi adorm inima la adăpostul umbrelor ? Și unde-i otrava care, spulberînd amintirile, să-mi ajute să fug din Dumnezeu ?

Acele torente de bucurie pentru care regretăm că n-avem lacrimi... Dacă există alt criteriu pentru adîncimea bucuriilor și a durerilor.... Lacrima este criteriul *adevărului* în lumea sentimentelor. Ea nu înseamnă, însă, *plîns*. Există o dispoziție spre lacrimi și care se exprimă într-o avalanșă *internă*. Cine în viața sa a vărsat *în afară* o singură lacrimă nu le cunoaște nici sursa și nici adîncimea. De unde pleacă și pînă unde ajung ele. nu este mister ochilor uscați. Sînt *inițiați* în lacrimi. care n-au plîns *efectiv* niciodată. Aceștia se străduiesc, totuși, să nu fie autorii unui *înec* cosmic...

Paroxismul bucuriei este tot așa de periculos lumii ca și acela al durerii. Căci lacrimile ei nevărsate, vrînd să încunune ființele în rouă, le-ar îmbrățișa pînă la înec.

Senzația ciudată a singurătății : pare că se adună valuri peste valuri și se ridică peste barierele ființei noastre și teama că nu vom mai putea opri fluxul, emanînd din *fundurile de mare* ale singurătății...

Cine n-a frecventat poeții nu știe ce e iresponsabilitatea și nici dezmățul spiritului. De cîte ori îți

„pierzi“ vremea cu poezii, de atîtea ori simţi că *totul e permis*. Căci poeţii îţi inspiră regrete absurde şi monstruoase : îţi pare rău, citindu-i, că nu eşti un cîine cu aripi de înger ca să veghezi asasin muritorii ; că nu mori ca elefanţii sau că nu eşti un diavol romanţios. Nedînd socoteală de nimic, fiindcă nu se adresează *nimănui* (decît lui însuşi), poetul se identifică ondulaţiilor lui sufleteşti. Iubesc poeţii, fiindcă nu ajung şi nu vor să ajungă la nimic. Poezia lor nu duce nicăieri. Atîta inutilitate în armonie ! Este un mare blestem a-i înţelege. Înveţi prin ei să nu mai ai ce pierde.

Dacă se poate găsi ceva mai mîngîietor decît poezia sfinţilor ! Parcă faci drumul întors al unei raze, pentru a te sfîrşi la o periferie de stele ! Un indefinit ascensional împrumută poeziei sfinţilor caracterul unei fîntîni săritoare ce-ţi risipeşte stropii în inimă. Adresîndu-se *cuiva*, ei îşi limitează fatal geniul poetic de prezenţa lui Dumnezeu. Freamătele de sfinţenie fără Dumnezeu sînt însuşi indefinitul poeziei. De-ar fi ştiut sfinţii cît pierd efuziunile lor lirice prin apelul la Divinitate ar fi renunţat la sfinţenie şi s-ar fi făcut poeţi. În lume s-ar fi înregistrat mai puţine ocazii de mîngîiere, dar, în schimb, ne-am fi simţit mai liberi şi mai iresponsabili. Sfinţenia nu cunoaşte decît *libertatea în Dumnezeu*. Dar muritorii nu pot fi puşi în posesia unui farmec, în afară de destrăbălarea poetică.

Viziunile sfintelor sînt uneori atît de somptuoase, încît înclini a crede că ele au adus în sfinţenie toată feminitatea cu plusul încîntător de vanităţi.

„Împodobirea sufletului“ din viziunea Sfintei Caterina de Ricci este o transpoziţie simbolică a splendorilor pămînteşti, o proiecţie în culori orbitoare a strălucirilor efemere, în care se complace deşertăciunea oricărei femei fermecătoare. La 3 mai 1542, Caterina, într-o exaltare divină, se vede înconjurată de o sumă de sfinţi. Sf. Toma d'Aquino, Sf. Marta, Sf. Caterina de Siena, Sf. Maria Magdalena şi Sf. Agnes care o împodobesc cu cele mai preţioase obiecte, o îmbracă în perle şi o stropesc cu parfumuri şi arome. Coliere, manta de purpură, centură în culori diferite, pietre rare — toate simbolizînd virtuţi de ordin superior şi inferior. Flori de paradis i se spulberă pe gît ca simbol al dorinţelor pure, iar cununa de perle înseamnă virtuţi rare şi sfinte.

Astfel gătită cu suita de sfinţi apare în faţa lui Iisus, care o îmbrăţişează şi o sărută, strîngînd-o la inima lui.

Sf. Magdalena de Pazzi şi Sf. Tereza au avut viziuni asemănătoare. Cea din urmă era îmbrăcată într-un asemenea transport, cu o manta albă şi învăluitoare ca o aureolă. Fecioara Maria o încredinţează că este curăţită de păcate. Şi rămasă singură, ea cade *victimă* unei consolări inexprimabile. Ce vertigii de lumină au trebuit să fie în sfinte de s-au putut proiecta atît de somptuos !

Dacă adevărul n-ar fi plictisitor, ştiinţa ar fi scos pe Dumnezeu de mult din circulaţie. Dar atît Dumnezeu, cît şi sfinţii sînt ocazii de a scăpa banalităţii lui ucigătoare.

Sfînta Tereza este un alt cuvînt pentru *inimă*.

„Fiica mea, am ales sufletul tău pentru a-mi fi un cer de odihnă pe pămînt şi inima ta va fi un tron de delicii dragostei mele divine". (Iisus către Margareta-Maria.) Şi aceasta, adăugînd : „De atunci, totul era liniştit înlăuntrul meu şi mă temeam să tulbur odihna Mîntuitorului meu"

Sau viziunea Sfintei Mechtilda, prosternîndu-se în fața rănilor lui Iisus, dar mai cu seamă în fața rănii inimii, care era deschisă. Și Iisus zicîndu-i :

„Intră și parcurge lungimea și lățimea dumnezeieștei mele inimi. Lungimea sa este iubirea și dorința eternă a mîntuirii tale, pe care am avut-o din veșnicie. Parcurge această lungime și lățime, care sînt ale tale, ție-ți aparține tot binele pe care-l vei găsi în Inima mea“.

Se prea poate ca sfințenia să mă intereseze pentru delirul de grandoare ce se ascunde în dosul acestor suavități, pentru avîntul monumental mascat de umilință, pentru voința de putere pulsînd sub bunătate. Căci sfinții și-au exploatat deficiențele cu o măiestrie supranaturală. Megalomania lor este, însă, nedefinibilă, stranie și tulburătoare. Ființe care nu pot locui decît în inima lui Iisus și nu pot conversa decît cu Dumnezeu mai pot fi crezute *învinse* ? De unde, totuși, compătimirea pentru sfinți, compătimirea noastră nemărturisită ? A *crede* în ei, nu se mai poate. *Le admirăm doar iluziile.* De aici pleacă acea compătimire...

Cine ar putea preciza care e clipa în care apare *paradisul* la suprafața conștiinței ? Este un freamăt multiplicat în ungherele noastre, care risipește toate rezistențele și intensifică un tremur ascuns, circulînd în sînge, în nervi și apoi în arbori, în pietre, pentru a se pierde în aer cu miresmele și regretele. O slăbiciune a tuturor organelor și o subtilizare bolnăvicioasă a țesuturilor dezvoltă un leșin intern, amenințător și difuz, de o voluptate prelungită, chinuitoare ca o absurditate plăcută. Culori nebănuite, nuanțe neîntrezărite capătă un relief orbitor, răsărind din văgăunile unei memorii străine.

Materia, atinsă de extaz, pare a se desfășura pe fondul unei lumini tremurătoare și totul vibrează într-o strălucire nefirească, ale cărei ispitiri te invită la convulsiuni aeriene, la gesturi de eremit sau la implorări de amant. Privirea suferă de prezența stelelor, a azurului sau a zăpezii. Ofensa atîtor imaterialități ! Și atunci se degajează din amețelile creierului, din golurile mîinilor, din trepidația invizibilă a organelor imaginea paradisului, risipită prin ascunzișurile materiei. Se pare că paradisul nu este numai *întîia* amintire a individului — adică cea mai grea de reținut —, ci și a materiei.

Vibrația absolută, crescută pe un gol, și extazul pe o disoluție sînt condițiile *actualizării* paradisului. Și o inactualitate egală în viață.

Numai întrucît îți duci existența în *dinți* trăiești cu adevărat.

Toate voluptățile pămîntului nu pot echivala infinitul trecător de fericire, care urmează marilor nefericiri. Pe acest punct coincid cu toți sfinții. Imposibilitatea de a mai fi pesimist după ce ai gustat toată suferința...

În ce fel au *căzut* îngerii, modul prin care a apărut tragicul în serafism nu poate fi determinat prin analogie cu prăbușirile oamenilor. Noi cădem, fiindcă ne uzăm în prea multă individualizare, ne îndoim sub blestemul individuației ; îngerii, fiindcă nu mai pot suferi atîta perfecțiune incoloră. Plictiseala de paradis, exasperarea de inocență și curiozitatea vicioasă a cunoașterii toarnă o neliniște în suflet, care nu este decît o sete de pămînt. Pe cînd omul este chinuit de regretul paradisului, îngerii suferă de nostalgia lumii.

Clipele eterate, consecutive marilor descompuneri, ne provoacă părerea de rău că nu sîntem îngeri. Și numai atunci îi *înțelegem*. În mod firesc, n-a existat o singură ființă care să regrete că nu e înger. Drojdia omenirii este mai iubită decît aceste ficțiuni ale înclinărilor noastre cerești. Cînd începi să-i înțelegi, ai ajuns la capitolul interzis al biografiei tale. Conștiința care-i generează este mai turmentată, decît asediată de vicii. Nu se poate spune ceva precis și clar despre ei, în afară de faptul că sînt un arătător al nivelului unei tragedii. Nu poți coborî mai jos de regiunea în care își fac ei apariția la orizontul conștiinței.

Cu cît un om este mai „sănătos“ cu atît se ferește mai mult de tentația îngerilor și înlătură groaza din care se nasc, ca o compensație iluzorie. Apariția lor este identică limitelor căderii noastre.

Nu s-a remarcat aproape deloc momentul în care sfinții se plîng că nu mai pot gîndi. S-a vorbit de indistincțiunea totală a conceptelor în extaz, dar nu de acel indefinit al sufletului, care, fără să se ridice la flăcările extatice, suspendă totuși gîndirea propriu-zisă. Acest vag sufletesc mi-i apropie mult pe sfinți și fără el nu știu dacă-și cuteza a mărturisi o slăbiciune pentru ei. Că incandescența extazului anulează activitatea intelectuală se înțelege de la sine, dar că în răscolirea surdă a vagului sufletesc nu mai putem distinge nimic în afară de un vis fără fir este mai greu de conceput. Și, cu toate acestea, nu se mai poate deosebi nimic în aceste senzații de animal rănit. De cîte ori am făcut apel la filozofie să umple astfel de momente n-am reușit. Căci filozofii fac *distincții* mai departe, iar pe noi ne lasă în drum fără sprijin, încît de frica naufragiului ne agățăm de aceste epave care se cheamă sfinți.

Nu este destulă suferință în lume? Pare-se că *nu*, după sfințenie. Căci altcumva de ce și-ar fi înmulțit sfinții chinurile pînă la absurd și și-ar fi inventat metode criminale de autotortură? Nu există sfințenie fără voluptatea durerii și fără un rafinament pervers al chinului. Nu știi aprecia seninătățile decît după ce ai frecventat sfinții. Exasperat de ei, cerul nu mai e deformat de prisma unei lacrimi. O perversiune fără pereche este sfințenia. Un viciu al cerului.

Oare cum au abandonat sfinții fără regret fericirile pămîntești? N-au observat ei în lumea asta sublunară zile de o fericire atît de vastă, încît singurătățile noastre n-au curajul să le îmbrățișeze? De ce atîta neparticipare într-un cadru de splendori? Greu am găsi ființe mai nepregătite pentru fericire.

Deliciile cerești sînt substitutul unei incapacități organice de a gusta lucrurile trecătoare. Nu le iert sfinților de a se fi lansat într-o aventură atît de mare fără să cunoască acele clipe de *plenitudine a vremelniciei*, cînd ne răsare soarele pe cerul gurii și pămîntul ni se zvîrcolește la picioare. Și nu le iert că din risipa lor de lacrimi n-au găsit una ca recunoștință lucrurilor trecătoare.

Sînt clipe în care agonia unui vierme îmi pare un reazem mai sigur decît toate cerurile. Oricît ar vrea sfinții, ei nu mă pot despămînteni pînă la pierderea *amintirii* pămîntului. Şi nu o dată această amintire zdrobeşte nostalgiile cereşti.

De cîte ori mă apucă setea pasionată şi intensă de pămînt, de tot ceea ce se naşte şi moare, într-o bucurie spontană Dumnezeu este aruncat pe nu ştiu al cîtelea plan al uitării. Tot ce este în mine pămînt şi trecător se opune cu ultimă rezistenţă prezenţei divine. Şi de cîte ori aud şoaptele vremelniciei, îl ascund pe Dumnezeu de ura mea. Laşităţi, născute din veşnicie, mă fac să-l cruţ. Dar mă gîndesc la răzbunarea lucrurilor trecătoare şi tremur pentru El.

Fără această presimţire a nopţii, care e Dumnezeu, viaţa este un amurg vesel.

Cînd n-ar mai rămîne nimic din cer şi din pămînt, lacrimile sfinţilor ar supravieţui ca o rouă, ce ar împînzi straturile de aer. S-ar naşte, astfel, o altă lume din lumină şi din lacrimi, în care am putea să ne vindecăm toate amintirile.

Acordurile muzicale trezesc viziuni cereşti tuturor sufletelor mistice. Extazul este precedat totdeauna de o dispoziţie muzicală sau poate fi provocat de un acord obiectiv. Astfel, Mariana lui Iisus, din Quito, în urma invitaţiei unei prietene, Petronilla, venită în vizită, începu să cînte la chitară. După primele acorduri, cade în extaz o oră întreagă, cu ochii fixaţi spre cer. Revenindu-şi, suspină : „Ah, scumpă Petronilla, cîte lucruri sînt în cer !“. Şi lacrimile o podidiră.

Extazul este suprema posibilitate de muzică a omului. Dincolo de el nu mai există nimic. De aceea este şi fenomenul cel mai rar pe care-l întîlnim la oameni. Pînă şi la sfinţi el este o *excepţie*.

Acel ce nu cunoaşte dezgustul de sfinţi este pierdut. Dacă nu m-ar apuca uneori o ură, susţinută de scîrbă, împotriva acestui doliu al inimii care este sfinţenia, nici lepră n-ar putea fi numită boala căreia i-aş fi căzut pradă. Tot farmecul vieţii se epuizează într-o legănare plină de uitare, în visul unei seninătăţi melancolice; dar sfinţenia nu este decît sistematizarea unei insomnii. O veghe fără capăt. Păzesc sfinţii somnul lumii sau îi ţin de urît lui Dumnezeu? Nu ştiu; dar atît reiese sigur din mărturisiri şi din viaţa lor că suprimarea completă a somnului este ambiţia lor constantă. Petru de Alcantara, pe care Teresa d'Avilla l-a recunoscut din viaţă ca sfînt, n-a dormit în decurs de 40 ani mai mult de o oră şi jumătate pe noapte. Foamea şi insomnia voluntară sînt condiţii indispensabile sfinţeniei.

...Uneori, toţi sfinţii laolaltă nu fac cît un presentiment erotic în înserări, iar alteori toate extazele lor nu echivalează încîntarea unei singurătăţi păgîne. Cine ştie dacă toată sfinţenia nu este decît o perfecţiune în ordinea negativă! Iubesc prea mult lucrurile care se nasc şi mor, pentru a mă înţelege prea bine cu ea. O rezervă de sănătate îmi înstrăinează cerul și, deși cunosc bolile ce se tratează doar cu Dumnezeu, paliativele pămîntene mă seduc cu o atracție chinuitoare. Din moment ce n-am darul bucuriilor și durerilor insuportabile, care aruncau pe Teresa d'Avilla sau pe Angela de Foligno la pămînt, într-o crispație fără pereche, n-am dreptul să mă despămîntenesc. A fi sănătos, adică a putea vorbi *vertical* despre Dumnezeu, a nu *cădea* la gîndul lui. Doamne, scump se plătește ănătatea !

Și de cîte ori mă gîndesc la asprele singurătăți sublunare, umbre de mînăstiri se profilează pe cenușiul deșerturilor, și încerc să înțeleg după-amiezile duminicilor în mînăstiri, pauzele triste ale pietății, plictiselile cernite și prelungite sau așteptările fără speranță. Pasiunea singurătății, care dă naștere „absolutului mînăstiresc“, setei devorante de a-ți îngropa sufletul în Dumnezeu, crește cu dezolarea cadrului. Și văd priviri frînte în umbre de ziduri, inimi fără tentații, tristeți fără muzică. Disperarea născută între un deșert implacabil și un cer imobil a dus la biciuirea crîncenă a sfințeniei. „Ariditatea conștiinței“ de care se plîng finții este echivalentul psihic al deșertului exterior. Revelația inițială a oricărei mînăstiri : totul este nimic. Așa începe orice mistică. De la nimic la Dumnezeu nu este nici măcar un pas. Căci Dumnezeu este expresia *pozitivă* a nimicului.

Cine nu presimte ce trebuie să fie rarefierea aerului într-o mînăstire și evacuarea timpului într-o celulă în zadar va încerca să înțeleagă vreodată tentația singurătății, a lui Dumnezeu sau a disperării. Și mă gîndesc în special la mînăstirile spaniole, în care și-au adăpostit atîția regi melancoliile și și-au îngrijit nebuniile atîția sfinți. Spania este simbolul deșertului nemilos al sufletului, al dezolării cu parfum divin, al căldurilor maxime ale inimii. Fără ea, am atribui mai puțină nebunie sfinților și spectacolul vieții lor ne-ar dezabuza ca bunătate și fadoare. Meritul Spaniei nu este numai în a fi salvat absurdul în lume, ci și în a fi arătat că temperatura normală a omului este nebunia. De aceea, nimic mai firesc decît sfinții la acest popor care a suprimat distanța dintre cer și pămînt. Dacă Dumnezeu ar fi ciclop, Spania i-ar servi de ochi.

Trebuie să te gîndești zi și noapte la Dumnezeu, pentru a-l uza, a-l termina în tine. Atîta vreme cît el va rezista la banalitate trăiești sub imperiul lui fără putință de scăpare. Nu ne putem elibera de el, decît chemîndu-i cu insistență prezența, pentru a ne obosi și a-l face superfluu. Continuitatea unei obsesii consumă cu timpul conținutul ei. Insistența cu care Dumnezeu se instalează în spațiul nostru interior îl va arunca pe linia moartă. Căci va veni o vreme cînd el se va fi *copt* în grădinile singurătăților noastre și atunci va cădea, ca un fruct putred, pe fundul atîtor deznădejdi. Pînă atunci, el este intervalul dintre bătăile inimii...

Sînt lacrimi care sfredelesc pămîntul și răsar ca aștrii pe alte tărîmuri. Cine ne-o fi plîns stelele noastre ? Dar eu îmi caut lacrimile pe întunericul altor ceruri...

Ceea ce a adus *nou* creștinismul în lume nu este nici iubirea, nici păcatul, nici pe Dumnezeu și nici măcar pe îngeri. Toate au fost înainte și oamenii au trăit și au murit cu ele. Dar ei n-au trăit și n-au murit cu *voluptatea* de a muri. Sub toate inimile creştinismul s-a instalat ca un spin. Şi ele s-au dilatat de cîte ori înţepăturile lui nu le atingea marginile. Căci *petele roşii* au fost totdeauna deliciul ascuns al creştinismului, şi martirii lui n-au făcut decît să transfigureze cosmosul într-o mare de sînge. Ei au plîns lacrimi roşii, ca tot creştinismul de altfel. Sinistrul înfrînge sublimul în această religie de amurguri incendiare.

Alte religii au conceput fericirea unei stingeri lente ; creştinismul a făcut din moarte o sămînţă, iar din viaţă rădăcinile ei. Dacă mai există remediu împotriva acestei morţi germinative, împotriva *vieţii* acestei morţi...

Nimeni nu va pricepe vreodată de ce fiinţe atît de simple, cum au fost sfinţii, au putut să rupă cu toate formele vieţii şi să înceapă a reforma lumea în ciuda tuturor adversităţilor — dacă nu se va gîndi la inspiraţia transcendentă a tuturor profeţilor. Francisc din Assisi a purces la întemeierea ordinului său după ce i-a poruncit o voce în timpul rugăciunii : „Pleacă şi refă casa mea dărîmată". Cît datorează biserica acestei închipuiri !

Toţi sfinţii cu elan reformator au pornit la drum în urma unor porunci divine, comunicate direct sau mijlocite de îngeri. Altcum nu se poate explica atît curaj, atîta renunţare, atîta nebunie. Ei se credeau încredinţaţi de Dumnezeu cu o misiune a cărei realizare era datorie şi a cărei neîndeplinire — păcat. Din îndemn propriu nici unul n-ar fi plecat la drum ; sau ar fi cedat unei laşităţi inevitabile. Dar cu şoaptele îngerului proaspete în urechi ce obstacol este prea mare ?

E nefericirea noastră, a muritorilor de rînd de a nu avea atîta febră pentru a ne proiecta în afară pretexte de absolut. Vorbe nu se aud în calmul gîndurilor și îngerii sînt muți lîngă urechi fără melodii.

Cînd ai prea multă muzică în tine, spațiul cîntă. Și dacă Dumnezeu își amestecă glasul, cine ar mai ști de pleacă el din spațiu sau din inimă !

Ceea ce mi-l înstrăinează pe Francisc din Assisi este perfecțiunea lui excesivă. Nu-i găsesc goluri înspre care să arunc punți. Cine îmi spune că alți sfinți au încercat în viața lor *regretul* umanității lor pierdute și ciuda pe o perfecțiune nefolositoare, străină, însă, abuzului de absolut a lui Francisc ?

Nu știu cum să-i *iert* perfecțiunea. Pare, totuși, că am găsit o scuză. Cînd în amurgul vieții sale era aproape să orbească, medicii au găsit cauza : excesul de lacrimi...

De cîte ori citești viața martirilor, a sfinților, a lui Nietzsche sau a lui Dostoievski simți nevoia să-ți spînzuri carnea de stele, să pășești sub nopți și să-ți sfărîmi membrele de un vis de întuneric. Un tremur de bucurie te cuprinde apoi și într-un extaz crepuscular îmbraci aștrii cu un nimb de suspine.

Recunoști gradul de pierzanie al unui om după reacția în fața „creaturii". Unii se desfată în sentimentul nimicniciei creaturale ; alții se acceptă cu resemnare, pentru ca o parte infimă să sufere pînă la deznădejde. Aceștia din urmă sînt sfinții. Ei par a-și fi canalizat toată ura, pe care n-au putut-o învinge, împotriva „creaturii". Sfințenia nu este, în fond, decît depășirea condiției creaturale. Dorința de a fi în Dumnezeu nu se mai potrivește cu existența *alături* sau *sub* el, ce definește căderea creaturii.

...Și dacă nu pot trăi, aș vrea măcar să mor în Dumnezeu. Sau să le împac pe amîndouă, să mă *îngrop de viu* în El.

Acel crescendo muzical, ce pune stăpînire pe tine ceasuri întregi, cînd notele par a se încăleca într-o gamă incendiară, semnificînd dizolvarea sufletului și dilatarea lui într-o variație ascendentă, sfîrșește pare-se într-o ultimă notă, care — limită a muzicii — ne leagă de Dumnezeu. Leagănul acestuia este la capătul vibrațiilor noastre. Cînd epuizăm un motiv melodic pînă la ultima rezervă a posibilităților lui, vidul ce crește în loc nu este decît lipsa de margini a lui Dumnezeu. Nimic nu este mai propriu a ne revela divinitatea la frontierele avîntului sonor ca multiplicarea internă — prin *amintire* — a unei *fugi* de Bach. Cînd ne revine în memorie motivul și febra ei ascensională, atunci ore întregi lunecăm spre o zonă de note finale, din care ne aruncăm drept în brațele lui Dumnezeu. Muzica este emanația ultimă a universului, precum Dumnezeu este emanația ultimă a muzicii.

Sînt ca o mare ce-și retrage apele pentru a face loc lui Dumnezeu. Imperialismul divin este refluxul omului.

Oceanele și mările sînt lacrima vărsată de Dumnezeu sub impresia singurătății materici. Nevoia misterioasă a întinderilor marine și ispita înecului în imensitate, ca un ocol spre Dumnezeu prin lacrima lui...

Cine nu simte nevoia de a plînge sub toate stelele și pe toate mările nu cunoaște vecinătățile tulburi ale Divinității, singurătatea care ne silește la una și mai mare.

Dezintegrarea din lume, fără refugiul în Dumnezeu, nu poate duce decît la cinism și dezabuzare. Cine nu e poet pentru a-și legăna dezmățul este condamnat la o veghe incurabilă. Fără Dumnezeu totul e noapte, iar cu El lumina nu mai e folositoare. *Viața* pierde tot atît prin absența sau prezența lui.

Nu-mi văd decît umbra în Dumnezeu. Cu cît mă apropii de el, ea se interpune între noi și fug de Dumnezeu din propria mea frică.

Disprețuiesc pe creștini, fiindcă pot iubi oamenii de *aproape*. Fără deliciile izolării, n-aș putea *ierta* nici un muritor. O greață de oameni mi-a revelat sfinții, care au marea scuză de a fi iubit mai mult iubirea decît pe oameni. Trebuie să fii orb pentru a putea vorbi despre iubirea de oameni în societate. Numai în Sahara aș putea redescoperi dragostea. Am văzut viața între *patru ochi* ; ce mi-ar mai spune privirile trecătorilor ?

O gîndire este cu atît mai vie, cu cît își încoronează mai mult efortul în irezolvabile. Neexistînd soluție pentru nici o problemă și nici o ieșire la nici o situație, ești redus a te învîrti pe loc într-o înfundătură. Gîndurile alimentate din dureri și amărăciuni iau forma *aporiilor*, acest clarobscur al gîndirii. Suma de irezolvabile aruncă o umbră tremurătoare asupra lucrurilor și împrumută gîndirii seriozitatea incurabilă a amurgului. Peste tot nu există soluții, ci numai *lașități*. Am de partea mea toate asfințiturile.

Între pasiunea pentru extaz şi oroarea de vid se învîrte întreaga mistică. Cine nu cunoaşte pe una nu cunoaşte nici pe cealaltă. Ca să ajungi la ele trebuie, însă, să fi eliminat din tine toate elementele experienţei sensibile, toate achiziţiile devenirii care îngreunează şi diferenţiază inutil individualitatea, să fi rămas *pur* de obiecte. Calea spre extaz şi experienţa vidului presupun un efort de *tabula rasa,* o străduinţă spre un alb psihic, spre un incolor în care se pot comunica vibraţii fără tangenţe materiale. Cînd sufletul este matur pentru un *gol* durabil şi fecund, reversibil prin voinţă sau chiar automat, înseamnă că s-a înălţat pînă la nivelul unei eliminări totale a lumii. Dimensiunile conştiinţei se dilată dincolo de marginile cosmice, încît extazul şi vidul lasă în urmă orice imediat al experienţei. Deposedarea completă a conştiinţei de *imagini* este condiţia indispensabilă a fiorurilor extatice şi a tresăririlor în vid. Nu mai vezi nimic în afară de *nimic.* Iar acesta este *totul.* Extazul este o plenitudine în vid, o prezenţă totală, dar fără obiecte. Un *vid plin,* iată nedefinibilul său. Un fior copleşitor de fiinţă care străbate neantul. O invazie de *este* într-un vag absolut. Vidul este condiţia extazului, precum extazul este condiţia vidului. Excesul pozitiv al sufletului umple un gol imens ; excesul negativ îl dilată.

Că vidul sufletesc este un amar infinit şi extazul o bucurie infinită, diferenţa de tonalitate afectivă nu dovedeşte nimic pentru un ireductibil al lor. Atît unul cît şi altul definesc o condiţie de limită a fiinţei. În aşa măsură se presupun, încît misticul (el însuşi fiinţă de limită prin excelenţă) lunecă din extaz în vid şi invers.

Atît *prezenţa* extatică, cît şi *absenţa* vidului neagă total individuaţia. De aceea, în ele ţi se pare că epuirezi sensul lumii, deși nu știi concret nimic. Neutralitatea față de obiecte, dezafectarea de lumea materială te aruncă în golul sfîșietor sau planant al acestor corelative ultime. Tentația misticii este pendulația între un gol plin și un gol veritabil.

Slăbiciunile pentru absolut îți dau gustul autodistrugerii. Și atunci îți apare deodată în minte imaginea mînăstirii și a bordelului. „Celule" de-o parte și de alta. Femei, tot așa. Dezgustul de viață crește atît în umbra curvelor, cît și a sfintelor.

De ce uneori viața pare mai nesemnificativă decît o înmormîntare de sinucigaș ? Și de ce altădată umbrește paradisul, că cerul este ca un spin în suflet ?

Atașarea de Dumnezeu nu este un act pozitiv de afirmare, ci rezultatul unei înverșunări împotriva existenței. Ca să te apropii de el, trebuie să fi pierdut gustul pentru devenire în așa măsură, încît chipele să se proiecteze ca tentații infernale. Acel „apetito de Dios", de care vorbește Sf. Ioan al Crucii, este, în primul rînd, o negație a existenței și numai ca act final o afirmare. A te purifica de tot ceea ce nu e Dumnezeu înseamnă a elimina lumea din conștiință. Pentru cine suportă cu dezamăgire umbrele firii acceptarea integrală a lui Dumnezeu nu poate fi decît nihilism, iar cel ce aderă organic la lume ar trebui să considere credința un acces de demență...

Prezența lui „apetito de Dios," gradul lui de intensitate dovedește nivelul dezîncadrării noastre în fire. De cîte ori te gîndești *instinctiv* la Dumnezeu, de atîtea ori mărturisești o deficiență a *instinctului*. Punctul nul al vitalității este rezemul ideal al Divinității. Apetitul ceresc și pofta de Dumnezeu se nasc pe ruina tuturor apetiturilor vitale și a poftelor pămîntene. După ce simțurile noastre nu mai reacționează la obiecte, la ce s-ar mai putea aplica ele ? Devin niște trestii spre a mări golul acelui vid suprem supranumit Dumnezeu.

Mistica spaniolă este o irupție a absolutului în istorie. O epocă în care extazul devenise banal, de-ndată ce trecuse în teorie, și Dumnezeu se învăța după o didactică a inimii nemaiîntîlnită. O perioadă cardiologică a devenirii. Mistica e nimbul oricărei culturi, justificarea ei ultimă. De aceea este ca *dincolo* de cultură, ca de altcum și muzica.

Toți nihiliștii s-au războit cu Dumnezeu. O probă în plus pentru vecinătatea lui cu nimicul. După ce ai călcat totul, nu-ți mai rămîne de zdrobit decît această ultimă rezervă a neantului.

Dintre toate fenomenele „culturii" moderne, nihilismul rus seamănă mai mult cu mistica spaniolă. Se mișcă la aceeași înălțime și în aceeași ardoare, cu diferența neimportantă că unii țin crucea în mînă, pe cînd ceilalți — bombe.

Oamenii vorbesc despre Dumnezeu nu numai pentru a-și „plasa" demența, ci și pentru a o masca. Atîta vreme cît te ocupi de El, ai *scuză* pentru toate tristețile și singurătățile. Cum nu-i mai pronunți numele, ți se demască goliciunea nebuniei. Dumnezeu ? O demență oficială.

De cîte ori oboseala de lume ia formă religioasă, Dumnezeu este ca o mare, căreia ne abandonăm pentru a ne uita de noi înșine. Scufundarea în el este un refugiu de propria noastră individualitate. Imersiunea în abisul divin ne scapă de ispita existenței proprii.

Iar altădată îl descoperim ca o zonă luminoasă la capătul unei regresiuni lăuntrice. Consolarea e mult mai redusă, căci, găsindu-l *în noi*, dispunem într-un anumit fel de el. Avem atunci un drept asupra lui, căci asentimentul ce i-l dăm nu depășește dimensiunile unei iluzii.

Dumnezeu ca o mare și Dumnezeu ca o zonă luminoasă constituie o alternanță în experiența noastră divină. Într-un caz, ca și în celălalt, singurul scop este uitarea, uitarea iremediabilă.

Cînd asculți pe Bach vezi cum se *înfiripă* Dumnezeu. Căci muzica lui este *generatoare* de Divinitate. O viziune plastică a ființei divine ți se desfășoară în față și *crește* Dumnezeu sub ochii tăi.

După un oratoriu, o cantată sau o „pasiune" *trebuie* să existe Dumnezeu. Altcum, toată muzica lui Bach este o iluzie sfîșietoare, ea fiind mult prea nedefinibilă pentru a o degrada într-un deliciu estetic. Ce va fi fost pe vremuri prin ceruri nu se știe. Doar de la Bach încoace există Dumnezeu...

...Și cînd te gîndești că atîția teologi și filozofi și-au pierdut zilele și nopțile în căutarea argumentelor pentru existența lui, uitînd singurul argument valabil : Bach.

Prin tristeți cazi prizonier lui Dumnezeu. Și astfel ajungi să nu te mai mîngîie nimic în afară de moartea în el.

Aș vrea să mă topesc într-o lacrimă și-n ea să-și oprească soarele razele și să plîng la capătul luminii...

Imposibil de a găsi gîndirii alt rost, decît acela de a te consola că nu ești Dumnezeu. Și ca să răzbuni acest regret, mărești golul lăuntric, întinzi la nesfîrșit leagănul divin.

Cu cît mă gîndesc mai mult la Dumnezeu, cu atît *sînt* mai puțin. Apropierea de el este moartea creaturii ; pierderea în el, — suprimarea individuației. Cu cît urci mai mult pe o scară divină, cu atît diminuezi în ființă, iar în pragul lui Dumnezeu încetezi a fi. Astfel, el nu este mai mult decît o proiecție a „setei de repaos".

Ideea de Dumnezeu este cea mai practică și cea mai periculoasă idee din cîte s-au conceput vreodată. Pe ea se salvează și pe ea se prăbușește omenirea.

„Absolutul" este o prezență dizolvantă în sînge. Leucemia e grădina în care înflorește Dumnezeu...

După ce sfinții nu te-ar mai interesa, ei n-ar putea dispărea din conștiință fără să-ți lase anumite urme. Și întîia și cea mai gravă este Dumnezeu. Cu cît sfinții se retrag mai mult din cîmpul conștiinței, cu atît *Urma* lor cuprinde o întindere mai vastă. Căci Dumnezeu este drojdia ce se alege după ce ai filtrat sfințenia.

În zadar am încerca să-i lichidăm total pe sfinți. Ei ne lasă pe Dumnezeu, ca albina acul. Sau depun prin mlaștinile conștiinței toxinele din care se naște împărăția cerurilor...

Oare de ce ne aducem aminte atît de rar de cinicii greci ? Să nu fi observat nimeni că ei au *știut tot* și că au tras toate consecințele acelor indiscreții supreme ? I-a trebuit omenirii mai bine de o mie de ani ca să-și recîștige naivitatea și ignoranța, virtuți disprețuite de cinici. Pare-se, însă, că ne-am îndepărtat de copilărie și că începem să ne scăldăm în apele cunoașterii. Luciditatea omului modern se afirmă din clipa în care un singur individ se gîndește *instinctiv* la cinici. Descartes este, ca și Homer, un copil față de ei. Modernii n-au continuat problemele antice, ci și-au trăit tinerețea spirituală fără *oboselile* — vreau să zic, luciditățile — lumii greco-romane.

Ultimul sceptic ca și ultimul cinic de la sfîrșitul acestei lumi *știa* mai mult decît un filozof mare din aurora modernității. Cînd ai în spate o tradiție de gîndire multiseculară, îndoielile îți par aștri ai spiritului. *O arhitectură de lipsă de soluții* construiește atunci scepticismul, iar cinismul o sfărîmă de un suflet cu tremurătoare palori. Cunoașterea necruțătoare, implacabilă cu orice înșelăciuni, nu e posibilă decît cu otravă pe retină. Ești predestinat cunoașterii, ca și naivității. Întîia este un fenomen de amurg, cu toate tristețile lui ; a doua — de auroră, cu neînlăturatele melancolii.

Cinicii au fost maeștri în irezolvabil. Pare mai practic a-i uita. Căci lipsa lor de sfială în fața cunoașterii îți trezește imaginea unor setoși de boli incurabile.

Probă sigură că sfințenia este o boală : de cîte ori te simți „bine“ îți pare ininteligibilă și monstruoasă, o invenție zănatică și neverosimilă. Sănătatea este cea mai bună armă împotriva religiei. În „mens sana“ și în „corpore sano“ nu va putea descoperi nimeni cel mai mic freamăt religios ; de adieri mistice să nu mai vorbim.

Propagandă antireligioasă nu se poate face efectiv decît cu un elixir al tuturor bolilor. Cu „idealuri“ nu se combate religia, cel mai exclusiv materialism întărindu-i doar poziția.

Sfințenia — limita înspre Dumnezeu a religiei — reprezintă ultimele roade ale bolii. Creștinismul a știut bine valorifica plăgile omenirii. De ar fi substituit împărăției cerurilor *igiena*, în zadar am căuta vreun sfînt de la Hristos încoace...

De cîte ori mă apucă slăbiciunile pentru sfinți este ca o intoxicare sau ca procesul de incubație a unei boli. Nimic nu este mai astenic decît sfințenia. Prin ce perversiune a soartei vor fi ajuns oamenii să recomande exemplul sfinților? Ce confuzie i-a introdus pe acești corupători în pedagogie? Și oare cum de nu s-a observat că *imitația* lor este sfîrșitul pămîntului și devastarea vieții? Pasiunea pentru ei dovedește gradul de neprielnicie în lume a unui om. Cînd aceluia, nu numai inima, dar și instinctele i s-au deschis spre cer, cu greu își mai găsește o identitate sub soare.

Nu înțeleg cum un Plotin sau un Eckhart pot fi atît de mulțumiți în disprețul lor față de timp și mai cu seamă cum de n-au *regretul* lui în nici un fel. Drumul misticii e ușor dacă eternitatea este privită ca unicul climat al sufletului. Ceea ce îl doare pe mistic nu este că aruncă ultimele legături temporale, ci că nu reușește să le arunce pe toate și pentru totdeauna. Bucuria lui este triumful asupra temporalității. Acel mistic care nu cunoaște frecvent o astfel de bucurie este nerealizat, condamnat la jumătăți de drum. Criteriul de diferențiere a misticii autentice de cea imperfectă este accesul la bucuria finală. Cazul atîtor mistici nerealizați să fie un regret ascuns, dar constant, după temporalitate? Acei care au vocație pentru extaz, dar nu pot accepta deșertarea timpului ca adevărata viață, dibuiesc între mistică și istorie, pe la marginile omului și pe la periferiile lui Dumnezeu.

Oroarea de timp și — în consecință — de multiplicitate explică de ce *chinul* misticului este : *distincția.* Obiectivul lui final rămîne nediferențierea facultăților, indiviziunea lor în extaz. Voință, înțelegere, sensibilitate sînt depășite în tremurul de bucurie ce încoronează contemplația. Toată mistica se construiește pe sentimente, pentru a le transcende apoi în extaz. Dispar toate obiectele împreună cu funcțiunile sufletești, aplicate lor. Înfrîngerea individuației este secretul misticii, ca și al muzicii sau eroticii.

...Imposibilitatea de a nu găsi o vibrație funebră veșniciei. (Distanța mea de mistică).

Viața în Dumnezeu este moartea creaturii. Nu rămîi singur *cu* el, ci *în* el. După ce ai lichidat toată lumea, te pomenești în fața lui. Este ultima separație. Avîntul mistic înfrînge și acest dualism. Etapa finală : pierderea în imensitatea divină. Sf. Ioan al Crucii a definit misterios această condiție : *soledad en Dios* (singurătate în Dumnezeu). Dar la el, ca la toți misticii, unirea singurătății omului cu deșertul infinit al lui Dumnezeu este un deliciu inexprimabil care anunță identificarea lor completă. Ce se întîmplă cu misticul în aventura lui divină, *ce face el* în Dumnezeu, noi nu mai putem ști din moment ce nici el nu ne poate spune. Confesiunile lor ne fac să credem că, risipindu-se prin atributele Divinității, ei înșiși devin Dumnezeu, încît ne scapă de sub control și se sustrag urmăririi. Important este că odată misticul ajuns în El, sfîrșește *bine.* Este o singurătate voluptuoasă și îmbătătoare. Mort pentru lume, el renaște în Dumnezeu ca Dumnezeu.

Dacă ar exista un acces direct la bucuria mistică, la jubilarea în Divinitate — fără a fi silit să parcurgi drumul spinos al experienței întregi și toate antecedentele chinuitoare ale extazului —, atunci soluția supraterestră a fericirii ar fi la îndemîna oricui. Cum un astfel de acces nu există, sîntem condamnați a urca o scară, fără a-i atinge vreodată ultima treaptă.

Alături de „singurătatea în Dumnezeu" a misticilor se conturează o altă singurătate, care nu e în fond decît o *părăsire* în El. A te simți adică izolat, stingher prin Sahara divină. Astfel de singurătăți nasc în pasiunile mistice fără o aderență ultimă la Dumnezeu. Orice ai face nu poți reînvia în el și nu te simți *acasă* în interiorul lui.

Unul dintre modurile de a-i uita pe sfinți este plictiseala de Divinitate. Atunci tot ce o tulburare religioasă a scos la suprafață — de la paradis la apocalips — pare a fi produsul unei oboseli nesemnificative sau a unei rătăciri zadarnice. Odată Dumnezeu „uzat", se macină tot ce el a încoronat. Sfinții sînt numai un stîlp la templul lui. De l-am sfărîma, templul se zdruncină ; dar numai atît. La dărîmări e bine să începem cu turnul. Scăpați de Dumnezeu, cine ne mai stă în cale ? Sub ruinele lui gem îngerii și sfinții.

Îmi pot reprezenta Himalaya ca o salcie plîngătoare, dar ce greu îmi suportă uneori mintea imaginea unui om ce *iubește* pe Dumnezeu ! Cum se întîmplă acest lucru, numai Dumnezeu însuși va ști, iar ce *rost* are o astfel de iubire, desigur, nici el. Se poate iubi un deșert fără oaze ? De nu s-ar auzi prin întinderile lui părăginite cîteva acorduri pierdute de orgă, el n-ar fi mai mult de un cavou pentru vagabonzi transcendenți.

Dezintoxicarea de sfinte este lucrul cel mai greu, deoarece, refuzînd toate vacuitățile existenței lor, nu ne putem sustrage farmecului lor divin. Și dac-am reuși să trecem și peste acesta, mai rămîne și atunci un farmec echivoc, de care nu ne putem dispensa fără să deviem de la pendulațiile vieții noastre. Este în candoarea sfintelor o solemnitate care te îmbie să-ți răcorești inima în potire, iar zîmbetul lor este învăluit în parfumuri ce ne amintesc de culori întrezărite în alte vieți. Cu Dumnezeu este ușor de terminat, cînd te-ai *săturat de el*. Împotriva lui nu există decît un argument, dar acela definitiv: dezgustul. Greu am putea să ne educăm în scîrba de sfinte, de-ndată ce le-am supt otrava din lacrimi și ne-am făcut din amarul lor o lume de delicii. N-am luat *greul* sfintelor? Și n-au plîns ele în noi, ca, prin naufragiul nostru, să le evităm înecul? De mult ar fi dispărut sfintele de și-ar fi schimbat direcția lacrimilor...

Ultima treaptă a nihilismului este absorbția în Dumnezeu. Ea pecetluiește lumea, iremediabil, ca un joc de umbre. Dar sînt ierni și feerii în ierni și primăveri vaste, cu suspine dezgropate de aurori, care fac din Dumnezeu o umbră. Dacă pustiul inimii se refugiază într-o lașitate metafizică, plenitudinea naturii îl convertește într-o aparență. Ori ce-am face, Dumnezeu nu este mai mult de o dezerțiune ontologică a tristeții noastre.

Dacă păgînii au iubit cu adevărat natura, pentru ce vor fi construit peste unduirile ei o încurcătură de zei, pentru ce au dublat și au derivat realitatea? Grecii n-au făcut altceva decît să *privească* natura. De-ar fi iubit-o, nu i-ar fi plasat misterul în transcendență. Orice formă de religie este o deposedare a naturii.

Nimic nu „înflorește" în Dumnezeu. Este un teren sterp ce se îngrașă din oftaturile pămîntului. Pe întinderile lui cresc spini, florile de dincolo ale înfrîngerilor de aici.

Dumnezeu este un *fior pur*, crescut din toate deserturile spațiului și ale sufletului, spre a le completa în sensul infinitului... Aceasta este „singurătatea în Dumnezeu", de care în zadar am vorbi misticilor. Căci ei nu ne-ar înțelege. Ce știu ei de tragedia care începe numai în preajma lui Dumnezeu, de conștiința unei rătăciri esențiale care ne tortură la picioarele lui? Orice sfînt sau mistic pun punct după intrarea în Dumnezeu și se abandonează erotic acestui sfîrșit triumfător. Nu mai doresc nimic decît să se mențină în această mîngîietoare înfundătură. Totul s-a sfîrșit. Și cum ei încep cu neantul și termină cu Dumnezeu, de ce s-ar teme de o revenire imposibilă! După Dumnezeu nu mai există decît doar Dumnezeu. În orice parte ai lua-o, tot de el dai. Și astfel gustă ei prezența în Divinitate ca un capăt al tuturor ciclurilor posibile.

Să-i mai trezim din beatitudinea divină? Ce rost ar mai avea? Și apoi ei n-ar înțelege cum pentru alții „succesul" lor nu dovedește nimic. Cînd *treci* prin Dumnezeu, nu se poate să nu lași sfinții în urmă. Toți — cu mistici cu tot — se închină la picioarele lui și uită de un drum ce-ar continua undeva departe... Nu-i iert nici unuia de a nu se fi întrebat: ce începe *după* Dumnezeu? Ar fi descoperit probabil o muzică și cu ea lacrimi, din care se înalță crini...

Sînt clipe de un freamăt atît de subtil, încît absolut tot ce ne cade sub simțuri ne scoate din timp. Întreaga realitate pare atunci o conspirație împotriva temporalității. Un peisaj tern și o caterincă ne saltă din ea ca o amintire din paradis sau o melancolie grațioasă de menuet. *Lunecarea din timp* este precedată de o topire lăuntrică a organelor și de un fior moleșitor în sînge, care ne arată ce legătură strînsă există între fiziologic și eternitate. Este destul să fi început prin cîteva suspendări ciudate și inexplicabile ale timpului, pentru ca echilibrul instabil între temporalitate și eternitate să te treacă dintr-una într-alta.

Pe negația sfinților crește un dezmăț fără sfîrșit. Orice capriciu se mărește, susținut de o adevărată pasiune pentru arbitrar. Ceea ce face conviețuirea cu ei atît de neplăcută și de iritantă este că prezența lor nu *permite* nimic. Cu cît ești mai aproape de sfinți, cu atît ți se pare că nu mai ai ce face, ce distruge și ce începe. Totul este *altcum* în sfințenie, totul este neîngăduit. De aceea, lichidării ei îi urmează un sentiment de libertate și deviza anarhică: totul este permis. Lumea în care plutești, după ce te-ai îndepărtat de sfinți, nu poate fi comparată decît cu aceea a unui criminal după ispășire. Toate lucrurile își schimbă aspectul, conturul și înțelesul. O senzație de iresponsabilitate, intensă pînă la chin, te scoate din relațiile cu obiectele și te face indiferent la creaturi, ca și la Creator. Vidul care succede contactului cu sfinții este mai mîngîietor decît cel care-l precede. În „ghearele“ lor nu cazi așa ușor. Odată scăpat, o iei razna prin lume, dornic de a-ți ascunde obsesiile cerului și setos de primăverile ce înfloresc pe ruinele sfinților.

Toată viața nu este în fond decît o serie de obsesii ce trebuie lichidate. Ne hrănim cîtăva vreme din ele, pînă ne scîrbim și apoi facem toate sforțările pentru a le elimina. Conținutul existenței noastre este o substituție continuă de obsesii, la care aderăm cu o mai mare sau mai mică intensitate. Cele în care am turnat pasiune constituie amintirile și culmile prin care ne descurcăm în trecut. Iubirea, moartea, Dumnezeu sau sfințenia, ce sînt ele dacă nu obsesii reversibile ? Căci din moment ce nu le putem extirpa în conștiință, reziduul germinează și reface cu timpul conținutul obsesiei. În vidul lichidării renaște o pulsație nouă, forma avînd latența continuă. Viața, însăși, ce este dacă nu o obsesie cu o reversibilitate mai mare ? Dumnezeu, moartea, sfințenia, iubirea, etc. sînt obsesii circumstanțiale ; numai viața este o obsesie periodică...

Rațiunea ultimă a ascezei ? Ea nu este decît o probă în plus pentru devitalizarea din care se naște Dumnezeu și pentru vidul lui esențial. Carnea redusă la un principiu de inexistență ; sîngele circulînd într-un ritm lent pînă la stagnare ; respirația prelungită și adaptată unui vis cosmic. În membre uscate care îngăduie doar căldura abstractă a nervilor ; în organe despuiate de suflu vital ; în vine albite de sînge — aici *zace* Dumnezeu. Tot ce e fruct, izvor și sămînță este dușmanul lui. Cu cît murim mai mult în carne și în timp, cu atît sîntem mai aproape de el. Asceza este negația biologiei. O sumă de practici pentru a atinge un minus vital și o neutralitate absolută în existență. Ascetul știe că, atîta vreme cît mai rămîne în el grăunte de dorință, o minimă aderență la lume, rezistența la Dumnezeu este încă un obstacol efectiv. De aceea suprimă el farmecul sensibil și orice soluție sub soare. Ce este pentru un ascet toată lumea asta ? O lumină ruginită, care se propagă în inimi și le macină, într-o ruină lentă și necruțătoare.

...Și cînd descoperi un farmec minim lucrurilor de aici, atunci Dumnezeu pare o rugină care le „mănîncă" sau o igrasie a firii sau un putregai în interiorul stîncilor...

Asceza este un mod de a face *loc* lui Dumnezeu înlăuntrul ființei noastre. Procedeul e simplu și sigur : secătuirea nemiloasă a tuturor energiilor, epuizarea ultimelor resurse sensibile, devastarea poftelor, pentru ca un eros transcendent să împreune neantul individual cu neantul divin.

Este greu să te lămurești cu *plus*-ul care-l aduce Dumnezeu în lume. Căci fără sufletul omenesc el e indiferență pură, iar cu acest suflet nu pare a se simți prea bine. Neliniștile umane îl trezesc din somnul de veci, încît Dumnezeu nu și-a găsit un dușman mai înverșunat decît sufletul omenesc, a cărei primejdie n-a simțit-o în inconștiența Creațiunii.

Inserțiunea omului în devenirea universală este o zguduitură cosmică, ale cărei ecouri constituie coșmarul divin. Căci omul este un plus paradoxal în natură, tot atît de departe de aceasta, cît și de Divinitate. De cînd cu apariția *conștiinței* s-au schimbat rosturile în cer și pe pămînt. Și Dumnezeu a apărut în justa lui lumină : un *nimic* în plus.

Așa mi-am închipuit totdeauna un muzician: un om care *aude* prin toate simțurile. A doua soție a lui Bach, Ana Magdalena, însemnă în cronica sa impresia tulburătoare ce i-a făcut-o ochii divinului său soț: ochi care *ascultau*. Bach percepea sonor. Și nu cred să fi avut cu Dumnezeu altă relație decît auditivă. Extazul mistic propriu-zis este vizual, fiindcă inundația de lumină absoarbe toate celelalte activități ale simțurilor. Decît, raza vizuală pleacă din cîmpul luminos al inimii și ochii își schimbă direcția.

Tot Ana Magdalena: „Am intrat odată neașteptat în odaie pe cînd el scria solo de alt „Ah Golgotha" din Mathäuspassion. Cît m-a tulburat cînd am văzut fața lui, de obicei atît de calmă și de un roșu atît de proaspăt, cenușie și năpădită de lacrimi! El nu m-a observat, m-am furișat încet afară și m-am așezat pe treapta din fața ușii sale și am plîns și eu".

Dacă ar dispărea muzica, toate bucuriile și durerile pămîntului n-ar putea stoarce o lacrimă de esența celei izvorîte din ea.

Bach este agentul direct al despămîntenirii. E atîta transcendență în cîte o vibrație de violă, pare că se presară zăpadă pe inimi de îngeri...

În Bach nu există „sentimente", ci numai lumea și Dumnezeu legate printr-o scară de lacrimi, pe care urcă alte lacrimi...

Paradisul n-a avut decît un defect : acela de a nu fi cunoscut lacrimile. Defect de altcum și al lui Dumnezeu. Ușor a fost încălcat de om, prin renunțarea la paradis...

Sfinții plîng... și eu le comentez lacrimile. Atît ne-a mai rămas : să „scriem" despre ele. Toate lacrimile au fost plînse.

Bach citea de preferință din două cărți, scrise de niște autori neimportanți ai epocii. Una se numea : *Timp și eternitate,* iar cealaltă : *Asupra lacrimilor lui Iisus.* Aceste două titluri sînt exegeza muzicii lui, a mîngîierilor născute din ea, dar mai cu seamă a nemîngîierilor. Bach este totul. Și ce este acest tot ? Dumnezeu însuși. Fiindcă în Bach nu este nimic care să nu fie Dumnezeu. Panteismul, fără justificările muzicii, este un nonsens.

Intre oamenii bolnavi de veșnicie și între cei imuni există o prăpastie mai mare decît între un înger și o broască. Odată căzut în veșnicie, toate luminile pămîntului nu te mai pot scoate dintr-o umbră, de care se sfărîmă razele. Și nimic nu este mai dureros decît să te pomenești, din plăcutele înșelăciuni ale timpului, direct în mijlocul veșniciei. O surpriză continuă și o cădere involuntară. Saltul în eternitate este fenomenul care-i desparte pe oameni în două specii, esențial ireductibile. Cine nu-l cunoaște participă încă la prostia sfîntă a paradisului, iar cine l-a consumat joacă fotbal cu cerul. Tot ce este în timp este înșelăciune, iar veșnicia nu este decît această constatare.

Poeții s-au interesat de sfinți numai întrucît aceștia sînt *interesanți*. Și în afară de nevoia alternantă a consolării, greu am mai găsi un al treilea motiv interesului pentru ei. Ce-ar fi sfinții fără nebunia lor ? Creștini. Decît că nebunia sfinților n-are grația de iresponsabilitate, care face absurdul poeților atît de fermecător. Pentru un geniu absolutul coincide unui demon lăuntric ; sfîntul îl plasează nu numai în afară, dar *dincolo,* la o distanță infinită de absolutul psihologic al genialității. Un sfînt ar fi incomparabil mai interesant decît un poet, dacă actele vieții lui nu le-ar raporta la nimic, dacă ar face abstracție în iubire de Dumnezeu. Sfințenia ca inutilitate a inimii. Dar ea nu este, din păcate, decît un *utilitarism transcendent*. Cum aș iubi imposibilitatea psihologică a unei lumi de sfinți stricați, de îngeri golani, de Dumnezei grosolani ! Sau nu este decît regretul după lumea de toate zilele ?

Sfinții sînt mai banali decît poeții, deși fac fapte mai extraordinare decît ei. A fi nebun în *numele* a ceva nu e mare lucru. Nu apelează toți sfinții la iubire și la suferință pentru a-și scuza nebuniile ? Poeții nu fac apel la nimic și la nimeni. În detașarea cea mai mare, un sfînt este un *cetățean* față de un poet în cea mai vulgară împrejurare. Inaderența genială la lume este mai sfîșietoare. Și astfel hazardul este singurul răspuns demonului interior.

Un Baudelaire rivalizează cu Sf. Ioan al Crucii și un sfînt în germene ca Rilke cu nu importă care sfînt. Și cînd te gîndești că Rilke era cît pe aci să *rateze* în sfințenie !

Genialitatea este o tragedie fără criterii și fără scrupul. Față de ea, sfințenia este o tragedie în formulă, sigură și practică. Totuși amîndurora le stă la bază o pornire secretă de autodistrugere. Cine nu discerne în dosul tuturor formelor de limită ale spiritului o astfel de pornire nu înțelege nimic din riscurile acestuia.

Memoria ce devine activă după ce timpul nu-i mai este cadru și dimensiune... Ea n-are legătură cu experiența propriu-zisă a eternității, care este suspendarea radicală a temporalității și introducerea unei alte ordini de existență, ci prelungește funcțiile memoriei dincolo de granițele timpului. Experiența eternității este *actualitate* ; se întîmplă acum sau oricînd, fără să vizeze retrospectiv viața noastră. Sar din timp și atît ; nu e nevoie să-mi amintesc de nimic. Dar cînd este în joc trecutul nostru *esențial*, eternitatea care *precede* timpul și nu cea în care sărim *alături* de el, amintirile pretemporale sînt singurele care ne pun acel trecut la îndemînă. Este o altă memorie, somnolentă și adîncă, pe care o trezim rar, fiindcă vidarea de temporalitate este numai o condiție în cele multe. Regresiunea ei originară începe de la primele zvîcniri ale timpului înapoi înspre Dumnezeu, limita superioară a amintirilor. Este *memoria inteligibilă*. Memoria sfinților...

Un om sănătos nu-și aduce aminte de nimic. Cu cît un organism își sensibilizează țesuturile pînă la tremur, cu atît amintirile au o vivacitate mai mare. Rezistența materiei este sfărîmată, debordînd un fluviu subteran, în care se scaldă întreg trecutul nostru. Sănătatea este un înveliș al timpului, un cavou al amintirilor. Ea ne îngroapă trecutul și ne asigură o prezență nesemnificativă.

Orice amintire este un simptom maladiv. Viața ca stare pură, fenomenul biologic nefalsificat, este actualitate absolută. De cîte ori lunecăm pe panta amintirilor, de atîtea ori suferim din cauza vieții. Memoria este negația instinctului, iar hipertrofia ei —

boală incurabilă. Romantismul, în esență, nu este decît abuz de memorie. Novalis, Chopin sau Schumann au fost prea bolnavi pentru a nu fi victimele memoriei. A *învinge timpul în timp* este secretul și paradoxul invaziei de amintiri. Tot ce-am trăit în temporalitate și tinde să moară în ea este reînviat în regresiunea temporală. Memoriei inteligibile i se opune *memoria temporală*. Cea dintîi ne duce spre Dumnezeu și paradis, a doua nu mai departe de melancolii și regrete.

Totul a mai fost cîndva, este o șoaptă care se dilată în convingere de cîte ori teroarea sau frumusețea zilelor ne înfioară pînă la insuportabil. Atunci toate percepțiile par amintiri, a căror avalanșă n-o putem stăpîni, iar prezentul se sufocă sub presiunea acelei lavine, care e trecutul. Anularea prezentului în năpădirea amintirilor împrumută vieții un caracter de irealitate și de vis inutil. Este o veșnicie de umbre diafane, o nemurire de amurguri, o înmărmurire de fantome.

Eternitatea nu este *altă* calitate a devenirii, ci negația ei. Atît de mult se modifică tonalitatea și înclinarea sufletului nostru de cîte ori realizăm accesul eternității, încît argumentul psihologic devine central în stabilirea ireductibilității devenirii și a veșniciei. Omul *este* într-un fel cînd trăiește în *trecerea* lucrurilor și într-alt fel cînd „trăiește“ dincolo de trecere și de lucruri. Sînt doi oameni în el. Căci acesta e rezultatul luptei dintre veșnicie și devenire în ființa omenească : o imparte în două și-i fixează în ambele jumătăți cîte un centru de greutate. Din această dezbinare se naște ireparabilul uman.

Omenirea s-a dispensat de Dumnezeu de cînd i-a răpit atributele de persoană. Încercînd să asigure Atotputernicului un domeniu de influență mai mare, l-a scos, fără voia ei, din imediatul viziunii noastre. Cui să ne mai adresăm, dacă el nu este o persoană care să ne înțeleagă și să ne răspundă ? Mărindu-i-se întinderea pe suprafața totului, Dumnezeu este pretutindeni și nicăieri. Astăzi el nu e mai mult decît un nicăieri universal și nici credința noastră mai mult ca un vag fără sfîrșit. Pentru cine Dumnezeu nu este o persoană, pentru acela nu există Dumnezeu. Limitarea dureroasă în marginile personalității ni-l făcea atît de aproape și atît de necesar. Ne înțelegeam cu el și-l iertam pentru toate tăcerile lui. Și acum să ne mai cățărăm pe un fulg ? Căci toată substanța divină s-a risipit, s-a măcinat prin amărăciunile noastre, încît Dumnezeu atîrnă spînzurat în nu știu ce colț de singurătate a inimii.

Cu cît am vrut a-i da proporții mai mari, cu atît ni l-am înstrăinat. De ce nu-l vom fi lăsat noi, mic și umil, în modestia lui cerească și l-am falsificat sub îndemnul unui orgoliu nemăsurat ? Niciodată n-a fost mai puțin actual ca acum cînd e totul. L-am încărcat de calități prea multe, ca să putem să nu mai credem. Nu poți trăi nesfîrșit în muzică, pentru a-l salva pe veci. E înfiorător ce puțin a mai rămas din Dumnezeu ! Ne-am primit pedeapsa, fiind prea generoși cu el. Acel ce l-a pierdut ca persoană, nu-l va mai regăsi niciodată, oricît l-ar căuta în alte forme de iluzii.

Am voit să-i sărim în ajutor și n-am reușit decît să-l pierdem. Fără teamă și dragoste, el este înghițit de gelozia umană. Și astfel, vrînd să reparăm o eroare cosmică, am distrus singura eroare prețioasă.

Destinul istoric al omului nu este altul decît să ducă ideea de Dumnezeu pînă la capăt. Epuizînd toate posibilitățile experienței divine, complăcîndu-se în toate formele de Dumnezeu, el va ajunge fatal la scîrba de absolut și la sațietatea de necondiționat, după care va respira apoi în libertate. Este o nedefinibilă nefericire în lupta împotriva unui Dumnezeu care și-a găsit un ultim refugiu în cîteva umbre ale sufletului nostru, o nefericire care crește din teama secretă de a-l evacua. Ai vrea adică să consumi ultimele resturi ale lui Dumnezeu ca să te poți desfăta netulburat în libertatea consecutivă acestei lichidări. Ce voluptate dacă ai ajunge la un moment, cînd în nici un fel prezența divină n-ar mai fi posibilă ! Pierzînd contactul personal cu un Dumnezeu ca persoană, nu-ți mai rămîne decît să cultivi dorința unei descătușări infinite. Teama rămîne obsedantă că el și-ar putea scoate capul atunci cînd ne credem mai liberi, că nu sîntem stăpîni pe surprizele singurătății și că s-ar putea ascunde multă vreme în dosul cine știe cărei tristeți. De aceea, lupta cu el pretinde o strategie din cele mai iscusite, pentru ca inamicul să nu profite de vreo slăbiciune finală și să-și recucerească pozițiile.

Absurdul și ultimul, iată cele două elemente din a căror proporționalizare se naște adîncimea echivocă a religiei. Căci ea nu este decît un surîs peste un nonsens cosmic, un parfum final peste o ondulație de nimicnicie. De aceea, cînd religia nu mai are nici un argument recurge la lacrimi. Doar ele mai țin echilibrul universului și mai susțin pe Dumnezeu în ființă. Cînd se vor termina, va dispărea și regretul după El.

Sînt clipe care nasc *instinctiv* imaginea mînăstirii. Ai vrea atunci să depui armele și să-ți sapi mormîntul alături de Dumnezeu. Tot vidul mînăstirilor se adună și prosperă în suflet și ți se încuibă în țesuturi singurătățile tuturor sfinților sau te împietrești în deznădejdea unui ascet ce descoperă la sfîrșitul vieții inutilitatea renunțării. În astfel de clipe redevin actuali sfinții și nu ți-e rușine de îmbrățișările lor. Și însăși iubirea primește o gravitate pe care a pierdut-o prin parada creștină.

Curios ce obositoare este ideea asta de Dumnezeu! O neurastenie organică, fatală. Prezența ei în conștiință este un surmenaj continuu, o febră ascunsă și epuizantă, un principiu distructiv. Toți sclavii din imperiul acestei idei se consumă precoce. Te miri că atîția mistici și atîția sfinți au ajuns la bătrînețe cu obsesia neîntreruptă a Divinității.

Să-ți suprimi și somnul pentru a te putea gîndi mai mult la ea și a o iubi! Știm, însă, prea bine că nu le mai miroase cadavrul, fiindcă n-are ce să se mai descompună: s-au redus la elementele compoziției lor primordiale, au devenit asemenea lui Dumnezeu. Și asta nu înseamnă decît deficiența maximă în ființă.

Creatorii nu pot fi religioși. Ca să crezi îți trebuie o pasivitate completă față de lume și o furie nestăpînită pentru tot ce nu e ea. Atunci cînd te angajezi în creație, pierzi distanța de valorile vieții și te asimilezi lor. Un om care vrea să creadă nu trebuie să *facă* nimic. Nici un om activ n-a crezut efectiv în Dumnezeu. Și n-a crezut, fiindcă, n-a avut *timp*. Căci pentru a crede nu trebuie să pierzi o singură clipă în afară de Dumnezeu. Între viață și credință este o prăpastie insurmontabilă. Sinuciderea cea mai lucidă şi mai dispreţuitoare este o afirmare a vieţii faţă de un act elementar de credinţă. Valorile religioase îşi extrag substanţa din inaderenţa la viaţă.

În fond, nu „există“ decît Dumnezeu şi cu mine, şi poate încă vreo cîteva iluzii. Dar tăcerea lui ne infirmă pe amîndoi. Se prea poate ca nimic să nu fi existat niciodată.

Pot muri cu conştiinţa împăcată, fiindcă nu mai aştept nimic de la El. Întîlnirea noastră ne-a izolat şi mai tare. Cum orice existenţă este o dovadă în plus pentru neantul lui Dumnezeu, prezenţa mea a adăugat o toamnă bătrîneţii lui. Sînt experienţe umane, care îl fac şi pe el mai matur.

Cîţi înţeleg prăbuşirea din prăpastia divină într-o prăpastie şi mai mare? Nici o muzică n-a intonat pînă acum *despărţirea* de Dumnezeu...

Totul fără Dumnezeu este neant; iar Dumnezeu nu e decît neantul suprem.

Spiritul metafizic nu se dovedeşte creator, decît depăşind problemele intermediare. Şi care sînt acestea? Care nu intră în capitolul final al unei metafizici. Iar acest capitol tratează exclusiv despre Dumnezeu. Este de mirare cum spiritul metafizic se mai poate aplica asupra vreunui obiect în afară de El. Şi nu numai metafizica, dar orice om care a auzit de Dumnezeu nu trebuie să se mai coboare la alte probleme. Ce e drept, toţi gînditorii fac cerc în jurul lui; dar cîţi gîndesc în *interiorul* lui? Imanenţa umană în transcendenţa divină este singurul mod de a salva gîndirea. Individul nu poate deveni centru metafizic fără iluzia substanţialităţii divine. Odată ajuns în

Dumnezeu, construiește pe el, *peste el*. Numai astfel devine *exterior* omului; altcum murim *sub* el.

Cîteodată parcă îți pare rău de a nu te teme în nici un fel de Dumnezeu. Măcar de-ar renaște fiorul ancestral în fața necunoscutului, panica biologică în indescifrabilul naturii! Dar cu distanța de el, cad temerile una după alta. Ți-ai luat o povară de pe suflet, iar golul născut nu mai generează frica fecundă de absolut. Sau de s-ar putea rostogoli peste noi, ce plăcere să fii turtit de Dumnezeu! Adesea am visat la o disarmonie a sferelor, printre care ar luneca din înălțimi, dinamitat de orgoliul uman, Atotputernicul cu ceata lui. Nu este puțin lucru să-ți dai ultima suflare sub cadavrul celui fără început.

Cu cît îți controlezi sentimentele mai puțin, cu atît ele te îndepărtează mai mult de viață. Nu inerția, ci paroxismul este tendința lor. Și paroxismul tuturor sentimentelor, maximumul realizabil de intensitate, te scoate din tine, din fire și din tot. Căci toate sentimentele în expresia lor ultimă ne mărginesc cu Dumnezeu. O iubire, o suferință, un dezgust, etc. în intensitatea maximă își au limita în limita divină.

De aceea, delirul este cu atît mai complex cu cît își determină conținutul într-o prezență cerească. Fără variațiile pe o temă transcendentă, delirul este patologie pură. Instalarea Divinității în centrul lui îi dă caracter de cunoaștere și îl salvează ca o încoronare a spiritului. Delirul și cu Dumnezeu se sprijină unul pe altul. Pe cînd extazul este pregătit și sistematizează, dincolo de categorii, o experiență divină, o conștiință delirantă este iresponsabilă și nedirijată. Delirul? O anticipație extatică sau un extaz incomplet. O treaptă în experiența divină. Subiectiv și capricios, delirul mistic — şi numai aceasta importă — este un contact cu Dumnezeu prin febră imaginativă. Valoarea lui ontologică este mult mai redusă decît a extazului. În schimb frecvenţa lui îi atribuie o intimitate cu Divinitatea pe care n-o mai găsim în alte forme de aspiraţie cerească. Se pare că Dumnezeu *profită* de toate momentele de delir pentru a ne aminti prezenţa. Cu stările sufleteşti normale n-are nici un punct de contact. Dezechilibrul organic deschide o fereastră spre el. O inimă calmă este ferecată pentru cer, iar gîndurile dulci şi liniştite sînt zăvoare pe care nu le poate sparge.

Nu cred să fi existat vreun înţelept care să fi priceput ceva din drama lui Dumnezeu. Înţelegerea acesteia nu duce la înţelepciune, ci la nebunie. Decazi în înţelepciune cînd te pui în *acord* cu ritmul universal, cu forţele cosmice, cu mersul natural al lucrurilor. Ştii toate, te pui la rînd cu toate. Şi nimic mai mult. Înţelepţii laolaltă nu pot echivala un blestem al regelui Lear sau o rătăcire a lui Ivan Karamazov. Stoicismul, ca justificare practică şi teoretică a înţelepciunii, este tot ce se poate gîndi mai plat şi comod. Există vreun viciu mai mare al spiritului decît resemnarea ?

Dezacordul cu lucrurile este semnul evident al vitalităţii spirituale. Şi el triumfă în dezacordul suprem cu Dumnezeu. Dacă ai ajunge la o împăcare, n-ai mai trăi tu, ci *te*-ar trăi el. Atîta vreme cît ne asimilăm lui, nu existăm, iar cînd i ne opunem, n-are rost să mai existăm.

De-aş fi obosit de viaţă, Dumnezeu ar fi singura soluţie practică şi definitivă ; dar cîtă vreme mai înmuguresc deznădejdi, nu pot să-i dau pace.

Cîteodată văd așa izolarea omului :

un peisaj de iarnă ; zăpada ca o ingenuitate materializată ; o tăcere albă ; o brumă ușoară, mărginind întinderile ;

și omul descătușîndu-și revolta, fără aderențe la peisaj, străin în natură, exilat între fulgi.

Destinul lui Dumnezeu este să se sfîrșească neînțeles, ca și al creaturilor, de altfel. Și totuși sînt unii care îl înțeleg. De unde ar izvorî siguranța chinuitoare, care ne cuprinde uneori, că nu mai avem unde progresa în el ? Acele sfîrșeli în nopți fără început, cînd pare că l-am *sfîrșit* în gînd și în remușcări... Și cînd te gîndești ce tîrziu îl descoperim fiecare, ce vid de cugetare în absența lui ! Cînd ești atent la Dumnezeu ți se pare că totdeauna te-ai gîndit la el, că nu mai există nimic... Numai gîndindu-l fără milă pînă la capăt, asediindu-i toate singurătățile, putem ieși îmbogățiți din dezacordul cu el. De vom rămîne la mijlocul drumului, el n-a reușit să ne fie decît o ratare în plus.

Nu este revelator că oamenii neutri problemelor divinității dovedesc o inocență blîndă și grațioasă, pe care nu poți să n-o invidiezi sau să n-o regreți dacă te-a înveninat șarpele cunoașterii ? Cu cît ești mai mult preocupat de Dumnezeu, cu atît ți-ai pierdut mai mult nevinovăția. În paradis nimeni n-auzise de el ; numai starea de cădere a dat naștere chinului divin al muritorului. Fără o *vină* nu este posibilă conștiința existenței divine. De aceea, greu am descoperi un Dumnezeu într-o conștiință nefrămîntată de *păcat*.

Ființa neturmentată de Dumnezeu trăiește naiv, într-o nevinovăție cosmică. Gîndul divinității tulbură armonia firii și trezește muritorul din uitarea primordială ce prelungește paradisul. Și cînd omul nu-și mai amintește paradisul, înseamnă că a intrat în atingere cu Dumnezeu. Și coșmarul a început.

Contactul divin îți anulează nevinovăția și prin faptul că te amesteci oarecum în treburile lui Dumnezeu, de cîte ori te preocupi de el. „Cine-l vede pe Dumnezeu moare". Întinderile infernale ale Divinității... Perspectiva lor este tulburătoare ca un viciu. Oamenii îl cred prea superficial de l-au încărcat de virtuți.

Teologia este negația lui Dumnezeu. Ideea absurdă de a umbla după argumente pentru a-i proba existența presupune atîta sărăcie interioară, încît este o evidență strivitoare că toate tratatele de teologie laolaltă nu fac cît o exclamație a Sfintei Tereza. De cînd există teologie și pînă astăzi nici o conștiință n-a căpătat o certitudine în plus și nu și-a organizat în nici un chip îndoielile. Cu Dumnezeu lucrurile se desfășoară mai simplu: te pomenești cînd te așteptai mai puțin în *mijlocul* lui. Aici începe momentul dureros și complicat; teologia a rămas în urmă, căci ea nu este decît modul de a crede al ateilor. Cea mai proastă bîiguială mistică este mai aproape de Dumnezeu decît *Summa teologica*, și rugăciunea improvizată a unui copil oferă o mai mare garanție ontologică decît toate sinoadele ecumenice. Fără confesiunile mistice, religia, și cu ea biserica, n-ar fi mai interesante decît cine știe ce problemă de economie și finanțe: evoluția salariului sau impozitelor. Tot ce e instituție și teorie nu mai e *viață*. Biserica și teologia au asigurat o agonie durabilă lui Dumnezeu. Sau poate l-au îmbălsămat de mult. Numai mistica i-a dat viață, de cîte ori a vrut.

Teologia ar avea valoare cînd ar fi posibilă o relaţie *teoretică* cu Divinitatea. Este, însă, mult mai uşor de găsit una *fiziologică*. Precum, într-un dezastru al tuturor convingerilor, pofta de mîncare ne susţine mai repede decît sfinţii, tot astfel o incomoditate organică ne poate apropia de Dumnezeu mai mult decît toate construcţiile abstracte ale teologiei. Acea servitoare, care spunea că nu crede în Dumnezeu decît cînd o dor dinţii, i-a făcut de rîs pe teologi.

„Atributele" lui Dumnezeu ? Depinde de dispoziţia noastră şi de împrejurări. Cînd sîntem generoşi şi bine dispuşi, îl încărcăm de atribute pe care de-abia le poate suporta. Fără scrupul şi rezervă plasăm în el întreg conţinutul orgoliului nostru. Astfel ajungem la concepţia atributelor „infinite".

Dar sînt amărăciuni în care îi retragem dreptul de a fi. Un zero de atribute. Nu sîntem totdeauna atît de inconştienţi, încît să proiectăm substanţial o Divinitate iluzoric !

Sau ţi se pare uneori că ştii totul. Atunci ce nevoie de inteligibilitate ar mai satisface El ? Sau cînd ţi se pare că nu ştii nimic, de ce să mai adaugi o ignoranţă ? Prea de multe ori prezenţa divină e superfluă. Fără o tristeţe întrebătoare, nu pot bănui ce-ar face acel Dumnezeu...

În locul teologiei am putea plasa ceea ce nu ştiu care poet numea „ştiinţa lacrimilor". O ştiinţă cu argumente *directe* şi cu o metodă *imediată*. Astfel se lărgeşte domeniul religiei şi-şi întinde cîmpul ei vast de *nonsens consolator*.

Nimic nu este mai plăcut şi mai tulburător decît să te gîndeşti la Dumnezeu în braţele unei femei pierdute... Și îmi vine-n minte Barrès în parlament spunînd unui prieten : „Aș vrea să trăiesc într-un Escurial de vise“. Dacă s-a exprimat vreodată mai drastic o contradicție sau un incomensurabil între realități...

Greu am concepe o detașare mai mare decît aceea rezultată din prezența divină în vulgaritate ! Este nesemnificativ să te gîndești la Dumnezeu, după o pagină de mistică sau după un oratoriu. Dar să te întîlnești cu el la colț de stradă, să-ți iasă înainte cu femeile de rînd ! Ah ! Cum renaște vidul și singurătatea și Dumnezeu ! Mîngîierile apocaliptice ale Curvei celei Mari m-ar face doar să-l uit !

*

Regretul de a nu fi tălmaciul singurătăților lui Dumnezeu, de a nu fi *orgă* inima...

*

Nu odată înțeleg pînă la sfîșiere cum au existat oameni „nebuni de Dumnezeu“, care i-au sacrificat tot, în primul rînd mintea, și au iubit pînă la oroare sărăcia, refuzînd întunericul ca un confort, și au adorat nebunia pentru infinita ei izolare. Și nu odată întrezăresc cum se poate muri pentru el, ce jertfe poți face acestui absurd monumental, nelipsit de o crîncenă dramă. Toate senzațiile care însoțesc pasiunea pentru Dumnezeu seamănă surprinzător cu voluptățile și chinurile amoroase. Căci o tortură multiplicată în sine este *erotica divină*. Un amestec de intoxicare cerească și de amor romantic exală în nedefinit parfumul dizolvant al credinței. O dezagregare în trup și în suflet. De aici o aspirație imaterială spre moarte. Cine știe ? Spre a scăpa de Dumnezeu sau spre a muri în el. Este ceva putred în ideea de *Dumnezeu* !

De-ar fi credința un leagăn cald, s-ar mai naște vreun exces și-am mai cunoaște nebuniile fără nume ce-o însoțesc? A fi *înșelat de Dumnezeu!* Decepțiile amorului ceresc, trădările repetate ale Amantului suprem întrec dramele erosului terestru! Aș prefera să am o mie de inimi de cavaleri medievali nefericiți în dragoste decît una cu flăcările lîngă indiferența Divinității. Cruntă răzbunare va răsturna tăriile!

Prea puțini poeți cunosc genealogia lacrimilor. Căci de-ar cunoaște-o, n-ar mai zice: *eu*, ci *Dumnezeu*. Nu că el ar fi izvorul lacrimilor — ochii lui sînt umeziți doar de răsuflarea muritorilor —, ci noi nu putem plînge decît în el.

Toate lacrimile ce curg din Dumnezeu sînt ale noastre. Sfinții n-au nevoie să știe lucrul acesta. Cît despre Dumnezeu, el nu trebuie să afle că sînt muritori care aburesc stelele. S-ar teme și în tremurul lui ar scutura lacrimile, și-am pieri în propria mare...

Aș vrea să fiu o floare pentru a nu ști de Dumnezeu sau Satana pentru a-l disprețui. Dar să mă chinui cu ură și cu iubire în preajma lui, într-un leșin ceresc lipsit de taină?! Obsesia divină evacuează iubirea terestră, încît Dumnezeu trebuie să conteze mai mult pe răzbunarea femeilor iubite. Dimpotrivă, cu cît femeia ocupă inima noastră, cu atît el este aruncat mai spre periferie. Nu poți iubi în același timp cu pasiune o femeie și pe Dumnezeu. Amestecul celor două erotici ireductibile creează o pendulație interminabilă. O femeie ne poate scăpa de Dumnezeu, precum Dumnezeu ne poate scăpa de toate femeile.

Orice revoltă se îndreaptă împotriva Creaţiei. Gestul cel mai mic de nesupunere faţă de fire compromite ordinea universală, pe care o acceptă sclavii Creatorului. Nu se poate să fii cu Dumnezeu şi împotriva operei lui ; dar poţi, din dragoste pentru el, să uiţi Creaţia şi chiar s-o dispreţuieşti. Acesta e sensul detaşării de lume a credinţei.

În numele Creatorului nu te poţi răzvrăti nici măcar împotriva păcatului. Căci pentru Reacţionarul suprem singurul păcat este anarhia, acest protest împotriva ordinii iniţiale. Dumnezeu pedepseşte fără milă revolta împotriva răului. Eleatismul divin este piedică demiurgiei omului.

Orice răzvrătire este ateistă. Inaderenţa la un infinitezimal al creaţiei este o dezintegrare din infinitul divin. Anarhia n-a intrat în planul Creaţiunii. Ştim doar foarte bine că în paradis se lăfăiau numai *dobitoace*. Cînd una din ele n-a mai acceptat această condiţie, a renunţat la fericire şi s-a făcut om. Pe această răzvrătire iniţială s-a construit întreagă istoria. Şi pînă astăzi orice răzvrătire se îndreaptă împotriva lui Dumnezeu...

Odată tot se va prăbuşi şandramaua acestei lumi. În ce fel, nimeni n-o ştie. Şi este, la urma urmelor, indiferent. Căci din moment ce totul n-are nici o calitate şi viaţa este o piruetă în vid, începutul ca şi sfîrşitul nu dovedesc nimic. O clipă imensă ca un cavou universal. Şi Dumnezeu ? Piatră de mormînt, boltă peste nimicul nostru sau păstor al unei turme îngheţate.

...Şi dacă încerc să văd prin ce mi-l mai apropii, este un val de milă ce se ridică spre înălţimile lui părăsite. Ai vrea să faci ceva pentru acest Dumnezeu stingher, cernit şi amărît ; să mîngîi vidul metafizic, să spulberi ceața de pe această Siberie cerească.

Mila pentru Dumnezeu este ultima singurătate a creaturii.

Se prea poate ca rostul omului să nu fie altul decît să se *gîndească* la Dumnezeu. De-ar putea să-l ignore sau să-l iubească, ar fi salvat. Căci el nu este o incomoditate decît pentru gîndire. Te-ai apucat să-l descoși ? Ești pierdut. Dar chiar acesta pare a fi rostul omului : să-l descoase. Nu e de mirare că în scurt timp nu s-a mai ales nimic de el. Dumnezeu va rezista la multe ; în fața gîndului își pierde substanța. Și acei filozofi care îi atribuiau gîndire infinită... O haină veche, atît a mai rămas din Divinitate — și pe care o îmbraci fiindcă n-ai alta. Ce sărăcie !

Istoria omenească este, în fond, o dramă divină. Căci Dumnezeu nu numai că e amestecat, dar suferă paralel și cu intensitate infinit mai mare procesul de creație și de devastare ce definește viața. O nefericire în comun și care — date fiind dimensiunile — îl va consuma poate înaintea noastră. Solidaritatea într-un blestem de existență explică de ce orice ironie la adresa lui se întoarce împotriva noastră. Îndoielile de Dumnezeu sînt identice autoironiei. Cine mai mult decît muritorii au suferit că el nu este ceea ce trebuia să fie ?

Asemenea unui castel scoțian pare viața, de cîte ori găsești obiecții împotriva Creatorului. Fiecare din ele mărește singurătatea și reduc pe Dumnezeu la formule absurde. Dar despre el nu se poate gîndi decît unde paradoxul se neagă pe sine în absurditate...

Uneori este atît de ușor să-l tălmăcești pe Dumnezeu, că e suficientă o cît de slabă atenție la o pulsație lăuntrică. De unde derivă atîta fimiliaritate și atît vid de mister în rara experiență a accesibilului divin, cînd nici o adiere extatică nu ne învăluiește ?

Orice formă de Dumnezeu este autobiografică. Nu numai că purcede din tine, ci te și *tălmăcești* în ea. Este o viziune dublă a introspecției, care ne descoperă viața sufletului ca *eu* și ca *Dumnezeu.* Te vezi în el și el se vede în tine. Viziunea interioară separă toate elementele prin care nu aparținem lumii și le concentrează într-o fascie de lumină asimilabilă principiului divin ; de cealaltă parte ne izolează ca *lume,* încît coexistența rezultată din această discrepanță a viziunii împrumută contactului cu Dumnezeu o familiaritate unică.

Va putea duce Dumnezeu toate lipsurile mele ? Va putea el să se urnească sub povara atîtor tristeți ?

Mă înțeleg bine numai prin imaginea mea despre el. Cunoașterea de sine numai așa are un rezultat și un sens. Cine nu se gîndește la el, rămîne străin sie însuși. Căci Dumnezeu e singura cale de autocunoaștere, iar Istoria universală — descrierea formelor lui.

Meditația muzicală să fie prototipul gîndirii în genere. Oare a urmărit vreun filozof un motiv pînă la capăt, pînă la epuizare și pînă la limita lui, așa cum face un Bach sau un Beethoven ? Gîndire exhaustivă există numai în muzică. După cei mai profunzi cugetători, simți nevoia s-o iei de la început. Numai muzica dă răspunsuri definitive. Unde s-a ajuns după atîtea meditații asupra lui Dumnezeu ?

Să se repete aceleași evidențe, argumente și absurdități. Nu știm ce au gîndit cei mai singuri despre el; dar tot ce cunoaștem nu echivalează un acord de orgă. Se pare că prin gîndire nu se poate epuiza un motiv și că pe tema lui Dumnezeu există variațiuni infinite. De la Iov pînă la Rilke nu s-a putut sfărîma prin cuvînt crusta care îl insensibilizează și-l face refractar formulelor inexorabile. Gîndirea și poezia l-au intimidat; dar n-au lichidat nici un mister din jurul lui. Și am reușit astfel să-l îngropăm cu toate tainele. O aventură halucinantă, în primul rînd a lui Dumnezeu și apoi a noastră.

•

Eroismul presupune voluptatea de autodistrugere *în lume.* Sacrificiu în imanență. O tragedie care, negînd individuația, rămîne în *limitele* ei. Dintre toate ființele, eroul gîndește mai puțin asupra morții. Dar există oare o ființă care să aibă o aspirație inconștientă spre moarte mai mare decît el? Acest paradox aparent definește condiția eroului. Voluptatea de a muri fără a avea sentimentul morții.

Orice gînd este o bunăvoință disprețuitoare față de viață. Cînd *știi* ce e viața sau moartea, cine te-ar putea convinge că ele *merită* sacrificiul? Eroismul este o afirmație absolută, construită pe negația individuației.

Dacă ai gîndit moartea pînă la capăt, nu te mai poți abandona ei, căci iluzia de viață ce ți-a mai rămas nu mai justifică renunțarea eroică. Într-adevăr, la ce ai mai putea renunța? Eroismul nu se ridică pe sacrificiul unui neant vital. *Spiritul* este prin sine o renunțare. Ce sens ar avea o a doua renunțare prin eroism? Nu este caracteristic că profuziune de eroi întîlnim în aurora culturilor, în epoci gotice sau prehomerice? Oamenii, necunoscînd chinul spiritului, cum și-ar satisface gustul renunțării fără derivativul eroic ?

Între divin și eroic nu există nici o legătură. Căci Dumnezeu n-are nici un atribut de erou. Renunțare ? Dar Iisus este erou numai în măsura în care e om. Prin ceea ce e divin se inspiră dintr-o lașitate supralumească. Tot ce e sublim în căderea creaturii derivă din eroism. Dumnezeirea nu este decît antipodul lui.

Eroicul nu e mai puțin refractar divinului. Imanența lui conturează cîmpul acțiunii în dimensiunile lumii. Beethoven l-a eliminat pe Dumnezeu din muzică, din cauza predominării elementului eroic. Pînă la el ea exprima un regret plin de parfum ceresc. Năvala eroică a lui Beethoven a laicizat transcendentul într-o dramă umană. Nu cunosc o muzică mai *politică* decît a lui. Un triumf *asupra* lumii, *dar* nu *dincolo* de ea. Dincolo de lume ? Dar Beethoven n-a avut un singur moment regretul paradisului...

Meditația asupra Dumnezeirii te face insensibil la titanismul uman. Ce rost mai are protestul omului în natură, cînd bănuiești prea bine indiferența infinită a lui Dumnezeu și neputința lui fără margini ? Să nu poți fi erou decît în fața oamenilor... Iată de ce eroismul nu este mai mult decît un simplu *gest*. Să mori, adică, neînțeles de Dumnezeu. Această nemîngîiere e unul din argumentele nemuririi.

Ce amărăciune să-ți dai seama că sînt oameni care trăiesc fără peisaje dezolante ! De cîte ori nu te plictisesc fadoarea azurului și contururile clare în cîmpii cuminți, cu văi liniștite și arbori primitori, fără îmbierile apusului ! Un cer fără întrebări și o natură ce nu așteaptă un răspuns ! Și atunci mă întreb ce-aș face fără peisajul olandez, fără Salomon și Iakob Ruysdael sau Aert van der Neer ? Oricare din peisajele lor îți trezește toate melancoliile, toate visele legate de nori și de culori crepusculare sau de adieri marine. Un cer greu și vast, cu nori ca suspine materializate ; întinderi vagabonde, născute pentru a învălui singurătățile sau comentarii fizice la infinitul melancoliei. Un cer ca o boltă unei inimi dezolate... Parcă toate singurătățile au purces spre înălțimi și s-au oprit în drum ca tristețea muritorilor să se mîngîie în contemplarea lor. Singurul cer ce te poate dispensa de mare și care te invită să mori frumos și nefericit...

Sub un cer ce nu permite gîndul fără vis se întind ape ce n-au trăit niciodată. Însăși furtuna nu-ți dă impresia de viață. Ape stătătoare, cărora arborii le păzesc tăcerea și care tăinuiesc într-un luciu întunecos toate ondulațiile arborilor și toate răspunsurile cerului.

Lucrurile îngroapă o taină, care ar putea să nu fie decît cea a întinderilor, și se retrag în ele, concurînd la un mister general, de melancolie și uitare. Căci infinitul peisajului olandez te face să crezi că natura și-a uitat de ea însăși într-o mirare cosmică și misterioasă. Arbori, ape care sînt izolate sau uneori înghesuite sub un cer prea mare față de micimea lor, într-un contrast deprimant ; animale care nu pasc iarba, ci nesfîrșirea ; oameni care nu merg nicăieri, ci așteaptă sub faldurile de umbră ce îmbracă firea — toți și toate participă la o lume vastă, în care lumina s-a oprit, mărind un mister, prea învăluitor pentru a fi dureros. Ceea ce Vermeer van Delft, maestru al intimității, al tăcerilor confidențiale, ne-a prezentat în arta portretului sau a interiorului, sensibilizînd tăcerile fără un clarobscur de mari dimensiuni, utilizînd notații delicate și atenuînd parfumul de singurătate printr-o atmosferă familiară, casnică. Iakob Ruysdael — mai mult poet decît pictor — atribuie spațiului nesfîrșit, încît sensibilizarea tăcerii ia proporții într-un clarobscur monumental. *Auzi* tăcerea apusurilor — acesta e farmecul de dezolare al peisajului olandez, la care se mai adaugă o vibrație de vremelnicie, fără de care melancolia n-are nici o poezie.

Dumnezeu pendulează între Rusia și Spania (între Dostoievski și El Greco). Țări *gravide* de Dumnezeu. Mai sînt și altele, dar ele nu-l poartă în măruntaie, ci se mulțumesc a-l cunoaște.

Rostul unui popor în lume este să reveleze măcar un *atribut* al lui Dumnezeu, să ni-l prezinte într-o altă lumină sau într-altă umbră, să ne descopere una din fețele lui ascunse. Viața unui popor trebuie să diminueze puterea Atotputernicului, reducîndu-i din mister. Și acesta nu poate fi redus, decît realizînd în devenire o parte din calitățile secrete ale Divinității.

Cele cîteva mii de ani de istorie înseamnă o criză serioasă a puterii și autorității lui. Popoarele s-au întrecut în a-l face cunoscut, nebănuind ce rău mare îi făceau. Dacă toate țările semănau Rusiei și Spaniei, astăzi era *epuizat*. Ateismul rus și spaniol este inspirat de Cel de Sus: teama că setea devorantă a acestor dementi cerești i-ar putea răpi nimbul... Prin ateism Dumnezeu se apără pe sine însuși de la nimicirea prin credință. Divinul Părinte își îmbrățișează fiii, pe atei... Indiferența lor îl lasă să troneze într-un infinit prăpăstios de calități, nule lucidității.

După Greco, te-ntrebi ce rost a mai avut pasiunea cerească în pictură? A fost cineva mai aproape de Dumnezeu prin linii şi culori? Şi Dumnezeu însuşi fost-a cîndva mai asediat de figuri umane, cu o insistenţă mai agresivă? *Ovalul* nu este la Greco produsul unei deficienţe optice, ci forma pe care o ia figura omenească ţuguiată spre Dumnezeu. Faţa întoarsă şi crispată în direcţia cerului s-a lungit de parcă lunecă într-o verticală, al cărei capăt de sus sfîrşeşte în Dumnezeu, precum cel de jos începe în inima omenească. Puţină nebunie în plus şi Greco ne-ar fi prezentat linii de foc între cer şi pămînt — şi noi am fi recunoscut uşor în tremurul lor simboluri omeneşti. Spania este o flacără pentru noi, dar pentru Dumnezeu, un incendiu. S-au împreunat prin foc deşerturile pămîntului cu ale cerului. Rusia cu Siberia întreagă arde împreună cu Spania şi cu Dumnezeu.

Rusul sau spaniolul cel mai sceptic este mai pasionat de Dumnezeu, decît oricare metafizician german. Tot clarobscurul picturii olandeze nu echivalează intensitatea dramatică din umbra arzătoare a unui tablou de Greco sau de Zurbaran. Amîndoi ne-au prezentat un Sf. Francisc din Assisi. Un italian văzut de doi spanioli. Nimeni n-a apropiat Italia mai mult de cer decît aceşti doi iberici. Orice sfinţenie este mai mult sau mai puţin spaniolă. Acestui popor îi stă bine cînd e bolnav, îl „prinde" Împărăţia cerurilor...

Clarobscurul olandez, cu tot misterul lui vast, este străin şi departe de Dumnezeu. Tot ce vrei despre viaţă, nimic despre el. Se prea poate că o pasiune divină ar fi compromis poezia acelei melancolii şi se prea poate ca melancolia să fie refractară absolutului. Pe Dumnezeu îl înţelegi în tristeţi grave, în deznădejdi, în singurătăți incurabile și furioase; melancolia este o nesfîrșire *imanentă*, un vag tremurător și balsamic, fără un corectiv al altei lumi.

Deosebirea dintre Spania și Olanda este incomensurabilul dintre disperare și melancolie. Însuși Rembrandt ne invită să ne odihnim în umbre și clarobscurul său nu e decît un leagăn în care murim fără revoltă, fiindcă am trăit fără chin. Tot Rembrandt nu este decît *așteptarea* bătrîneții. De aceea, greu am găsi un artist mai reflexiv și mai împăcat. Față de Renașterea italiană el este un apocaliptic, iar față de spanioli — un gînditor calm și interiorizat.

Dintre olandezi numai el l-a înțeles pe Dumnezeu. (Aici să consiste explicația de ce el a pictat relativ puține peisaje?) Dar Dumnezeul lui nu este o prezență care deformează lucrurile pînă la de-figurarea lor (Greco), ci se degajează din misterul umbrelor, ca o germinație impalpabilă a clarobscurului. Omul șoptește cu el într-o pietate adîncă, dar reținută. O blîndețe reflexivă și o abandonare discretă îi învăluie pe amîndoi, de frică să nu se deranjeze prea mult. Ce noroc că Rembrandt este destul de poet, pentru ca să nu decadă în înțelepciune, această nenorocire a Olandei, care a scos-o din istorie!

Există alt criteriu al artei în afară de apropierea de cer? Dacă n-ar fi decît ardoarea și maximum de tensiune, nivelul unui suflet nu poate fi determinat fără raportarea la o pasiune absolută. Decît, acest criteriu ne condamnă la nemîngîiere. Căci Rusia, și mai ales Spania, ne arată că niciodată nu sîntem prea aproape de Dumnezeu, pentru a avea dreptul să fim atei...

După toate ideile mari ar trebui împlîntat un semn de exclamație, precum scheletul pe transformatoare electrice. Atîta irealitate mă obligă să simbolizez procesul universal printr-un *etc.* plasat în umbra unui imens *zero.*

Să fie totul așa de lipsit de conținut ? Să se fi oprit lumea dintru început ? De cîte ori privesc cerul cîștig siguranța neplăcută : nu există *istorie.*

Timpul este o alinare. Dar *conștiința* înfrînge timpul. Și în viață greu am găsi o terapeutică valabilă conștiinței. Tot ce neagă timpul este boală. Ceea ce e mai pur și mai sănătos în viață nu e decît o apoteoză a vremelniciei. — Eternitatea este putregai la înaltă temperatură, iar omul — un hoit, descompus pe cadavrul lui Dumnezeu.

Se poate iubi altă muzică decît aceea care exprimă absența omului în lume ? Pînă și funcția esențială a gîndirii nu este decît meditația acestei absențe. Căci într-atît, întrucît ființa umană este prezentă în lume, ea nu reprezintă un plus diferențial care s-o individualizeze. Absența îi dă, însă, o proeminență dureroasă, care se poate atenua prin reverie, prin tristețe necontrolată. Este mai mult decît revelator că o asemenea absență plină de visuri este neutră divinității, a cărei experiență constituie o natură aparte, un gen specific. Sînt atîția oameni care gîndesc și visează, și n-ajung, totuși, niciodată la Dumnezeu sau la ideea lui. O tristețe care nu închide în sine necesitatea mîngîierii nu va realiza experiența religioasă niciodată. De aceea, muzicienii-poeți, adică acei ce se satisfac cu tristețea *în sine,* rămîn străini de Dumnezeu. — Absolutul este o tonalitate specifică a tristeții.

Deosebirea enormă dintre *Dumnezeu* și *ideea* de Dumnezeu a făcut-o Pascal, diferențiind pe Dumnezeul lui Iov și Abraham de cel al savanților și filozofilor. Ar trebui completată cu deosebirea dintre Bach și tot restul muzicii, dintre Tereza d'Avilla și tot restul sfințeniei sau dintre Rilke și tot restul poeziei.

Orga, cello și flautul trezesc în noi înclinări tînguitoare și nostalgice după alte lumi.

Orga — te întîlnești cu Dumnezeu la marginea spațiului.

Cello — prin grădini de toamnă sau la capătul unei străzi înguste dintr-un oraș vechi ; iar flautul te apropie de el sub un cireș ce-și scutură florile în adierile primăverii.

Orga este o cosmogonie de lacrimi. De aici, rezonanța metafizică pe care în flaut și în cello n-o întîlnim decît în expresie lirică și într-un tremur nostalgic infinit subtil, izvorîte din fiorurile transcendente ale inimii. În orgă se autointerpretează absolutul fără intermediul sufletului omenesc. Iată de ce este ea instrumentul cel mai puțin uman și impresia stranie că nici un om n-a cîntat cîndva la el ! Dimpotrivă, în cello și flaut apar toate slăbiciunile omenești, transfigurate de un regret nepămîntesc.

Cînd în zile de lucru intri întîmplător într-o biserică o privești indiferent și deodată ești surprins de acorduri de orgă ; sau în înserări, dintr-o casă afumată și neînsemnată te rețin meditațiile unui cello sau după-amieze vaste cît melancolia în care se risipesc suspinele unui flaut — mai poți atunci adăuga singurătății ceva ce să nu fie Dumnezeu ?

Dinamismul în artă este de două feluri : imanent și transcendent. În Greco figurile și culorile ard vertical. Și la Van Gogh obiectele sînt flăcări și culorile ard. Dar orizontal, împrăștiate în spațiu. Van Gogh este un Greco fără Dumnezeu ; un Greco fără cer.

În artă, centrul de gravitate explică, dacă nu structura formală și stilurile, în tot cazul atmosfera interioară. Pentru Greco, lumea este o avalanșă cosmică înspre Dumnezeu ; ea vrea să *cadă* în el, în centrul ei gravitațional, pe cînd pentru Van Gogh avalanșa cosmică își are centrul în haosul ei intern. Materia se prăbușește cu furie în sine, în cascadele propriului abis. Acesta este dinamismul imanent.

Scîrba, ce te invadează la spectacolul devenirii omenești, te obligă să renunți și să te purifici de „sentimente“. Ele sînt sursa aderențelor stupide, a acelui „da !“ pe care îl strigă inima realității împotriva tuturor evidențelor. Furia îți dă „accese“ de sfințenie laică. Adică o inaderență totală, fără „ieșirea“ lui Dumnezeu. Și în astfel de „accese“ spiritul nu-ți pare decît strădania de a-ți concepe propriul epitaf, început prin întîiul act de gîndire și sfîrșit prin ultimul suspin. Să trăiești adică toată viața ca o variațiune pe motivul „aici zace“...

Există atîți oameni care, de-ar fi sinceri cu ei înșiși, ar pune cruce gîndurilor și și-ar împreuna mîinile în rugăciune, această răstignire a inteligenței din teama de singurătate...

Viața nu este decît o absurditate... legală. Permisă. Acceptată.

Datoria unui om singur este să fie și mai singur.

Oboseala în umbra mînăstirii și imensitatea vidului întinsă în țesuturi, o tristețe surdă și o melancolie fără elocvență nășteau în sufletul călugărilor acel gol mînăstiresc, pe care evul mediu l-a numit *acedia*. Este un dezgust eleatic, rezultat din pustiul inimii și înmărmurirea lumii, un spleen religios. Nu o plictiseală *de*, ci *din* Dumnezeu, care pare a se fi lăsat peste singuratici cu toate deşerturile lui. *Accdia* sînt toate adevărurile după-amiezilor de duminică în tăcerea apăsătoare a mînăstirilor şi tot ce nu este vibrant în Dumnezeu. Sufletul lui Baudelaire în evul mediu.

Extazul, în primele lui avînturi, îşi creează un peisaj divin, o idealitate pastorală, ridicată în acorduri mistice ; dezgustul eleatic al accdiei desfigurează peisajul pînă la fantomal şi, răpind orice sevă firii, introduce o fadoare în existenţă, din exces metafizic. O plictiseală plină de venin, pe care numai blestemul nostru de muritori fără har o mai poate înţelege. Acedia modernă nu mai este singurătatea mînăstirească — deşi fiecare purtăm o mînăstire în suflet —, ci vidul şi spaima de ineficienţa unui Dumnezeu părăginit.

E drept, există şi în spleenul călugăresc o părăginire a cerului, dar ea este atenuată prin aşteptarea unei plenitudini viitoare şi prin toate promisiunile unui extaz posibil. Dumnezeu *este* ; chiar atunci cînd e tern, nemîngîitor sau absent. Acedia noastră îl transformă într-o împodobire a îndoielilor. În orice scepticism absolutul are un caracter ornamental.

Este indiferent ce mod de distrugere îţi alegi. Unul se îngroapă într-o bibliotecă, altul într-o cîrciumă. Rezultatul este acelaşi. Modul de autodistrugere dovedeşte ceva numai pentru *felul* unui om. Spune-mi cum vrei să te prăbuşeşti, ca să-ţi spun cine eşti. Adică, spune-mi cu ce-ţi umpli singurătatea : cu cărţi, femei, ambiţii. La toate punctul de plecare este plictiseala şi cel de ajungere, distrugerea. Că unul se vrea risipit în fîşii de azur, iar altul în ţandrete cu viermii, ce dovedeşte pentru blestemul traiectoriei umane? Simbolul soartei noastre? Un cer împînzit de viermi.

De la Baudelaire am învățat că viermii n-au nici ochi și nici urechi. Nu m-am gîndit la asta. Nu m-am gîndit că viața nu e decît un extaz al viermilor în soare. Fericirea? Un menuet de viermi.

Ți-ai întins oglinda cînd între tine și moarte se mai interpune distanța unei închipuiri? Ți-ai întrebat ochii atunci, mai nemărmuriți decît două piramide? Privindu-i, înțeles-ai că nu poți muri? Pupilele dilatate de o groază învinsă își pierd răspunsurile și întrebările. Și atunci se naște o certitudine din imobilitatea lor, o certitudine comunicată corpului și pulsului, ciudată și tonică în misterul ei lapidar: *nu poți muri*. Este *tăcerea* ochilor care ne asigură privirea spre propriii noștri ochi, calmul egiptean al visului în teroarea morții. De cîte ori te apucă frica de moarte, privește-te în oglindă, întreabă-ți ochii și vei înțelege de ce nu poți muri, de ce nu poți muri niciodată. Ei *știu* totul. Căci ochii au pete de neant, ce ne asigură că nu se mai poate întîmpla nimic.

Un popor intră în decadență cînd începe să se plictisească. Atîta vreme cît nu-și uzează posibilitățile devenirii lui este activ în mod automat, sub teroarea propriilor valori și conținuturi. Prea multă mărire și glorie dă naștere la o oboseală reflexivă, baza fatală a plictiselii. Amurgul unui popor este identic unui maximum de luciditate colectivă. Instinctele care au creat „faptele istorice“ și gloria legată de ele își pierd rezistența, iar pe ruina lor apare plictiseala. Englezii sînt un popor de pirați, care, după ce-au jefuit lumea, au început să se plictisească. Excesul de barbaric accelerează epuizarea vitală și neagă gustul pentru viață în culmile vitalității. Romanii n-au dispărut de pe fața pămîntului în urma invaziilor barbare și nici din cauza virusului creștin, ci un virus mult mai complicat, lăuntric și fatal, l-a ruinat în sîmbure : plictiseala. Ei au început să aibă *timp*, pe care nu l-au mai putut umple cu nimic. Timpul *liber* este un blestem suportabil unui gînditor, dar este un chin unic pentru un popor. Ce înseamnă timp liber, dacă nu durată fără conținut, lipsită de substanță ? Vidarea temporalității este nota caracteristică a plictiselii.

Aurora cunoaște idealuri ; amurgul, numai idei, iar în locul pasiunii apare nevoia distracției. Curba descendentă a soartei unui popor este reperabilă prin variațiile de intensitate ale plictiselii. Decadența începe. Iremediabilă, sinistră. Căci intoxicarea prin virusul saturnian este fatală oricărui organism. Popoarele mor fără scăpare, ca și individul izolat ce lîncezește, savurîndu-și buimăcit sau rece agonia.

Prin epicureism și stoicism, Grecia a încercat să tămăduiască acest „mal du siècle“ specific tuturor apusurilor istorice. Simple paliative, ca și abundența de religii a sincretismului alexandrin. „Răul“ a fost acoperit, falsificat sau deviat fără să-i anuleze virulența subterană. Plictiseala intră în sînge sau chiar pleacă din el. Unui popor care a avut totul începe să-i fie „urît“, întocmai ca unui individ care a „trăit“ prea mult sau „știe“ totul. Și ce poți face ca să extirpi urîtul din sînge ? Toate legiunile închipuite ale îngerilor nu mai pot înviora sufletele atinse de scîrba consecutivă cunoașterii și saturației. Nu există decît plictiseala organică, adică dezgustul cărnii de propriile ei îndestulări ; iar cînd se dilată la un sentiment de viață sau la o viziune nemiloasă plictiseala ne dovedește cîtă carne există în spirit.

Cu plictiseala apare neîndestularea în lume, iar universul se transformă într-o după-amiază de duminică.

Între plictiseala care miroase a pămînt a rușilor și aceea parfumată a saloanelor engleze sau franceze deosebirile sînt mai mici decît par, căci la amîndouă sursa este aceeași : inaderența sîngelui la lume. Că ea se exprimă în melodii tărăgănate, în suspine telurice sau, dimpotrivă, prin grația inutilă a inteligenței, diferențierea privește numai rafinamentul, dar nu esența. Plictiseala în orice formă nu-și are la bază ondulația gratuită a inimii, și, fie ea telurică, fie spirituală, o antinomie organică îi asigură „secreția" neliniștitoare, toxinele ei corosive. De aceea, nu este plictiseală care să nu ne reveleze două lucruri : corpul nostru și vidul lumii. Ficatul absoarbe razele, rinichii despoaie verdețurile, iar stelele putrezesc în gingii.

Păcatul capital al cunoașterii este că a început să vadă dincolo de lume, adică dincolo de rezistențele creierului. Ce fel de celule se vor fi adaptat cerului, din moment ce în planul naturii n-au fost prevăzute asemenea excrescențe ? Neprevederile naturii i-au obligat pe muritori să transforme inima în organ al cerului. Și astfel am intrat în ilogicul absolut și universul a fugit de sub control.

Imposibil de a iubi pe Dumnezeu altcum decît urîndu-l ! Cine n-are emoția absolutului cu mîna pe pumnal nu bănuiește nimic din teroarea metafizică a conștiinței. Ateii și credincioșii sînt niște proști cumsecade, care s-au aranjat practic în treburile ultime. Inferioritatea unei conştiinţe metafizice se măsoară după întrebarea : există sau nu există Dumnezeu ? Acel ce crede că aceasta este întrebarea, este un inconştient ridicol. Dacă există Dumnezeu sau nu ? Ce contează acest lucru ! Doar ştim că el există mai mult cînd n-avem nici un motiv să-l recunoaştem şi că unei nelinişti pure îi este indiferent că undeva se află un Dumnezeu oarecare. O cunoaştere care ar epuiza lumile şi ne-ar dovedi inexistenţa lui într-un proces-verbal cosmic n-ar putea suprima *furia* — amestec de luciditate şi demenţă — care şi-l creează spre a-şi îndestula iubirea şi mai cu seamă ura. Dumnezeu este o funcţie sau un moment ce defineşte viaţa noastră în pragul autodistrugerii. Că nu există sau că este prea puţin ? ! Ce importă, dacă prin el luciditatea se echilibrează cu demenţa şi ne răcorim furia îmbrăţişîndu-l criminal !

Plictiseala este forma cea mai elementară de suspendare a timpului, precum extazul este ultima şi cea mai complicată. De cîte ori ne plictisim se opreşte timpul în ţesuturi ; uneori îi auzim oprirea şi-i savurăm cu chin tăcerea. Organismul este atunci un ceas care stă şi care *ştie* că stă. În orice plictiseală există conştiinţa stagnării temporale, cu atît mai mult cu cît din ce ne plictisim mai mult, din aceea sîntem mai puţin inconştienţi. În potenţarea conştiinţei — şi ca atare a izolării noastre în lume — plictiseala este întîia treaptă ; pe ea se ridică şi se consolidează singurătatea spiritului. Toate bolile se bazează — mai mult sau mai puţin — pe afecţiuni parţiale şi, ca atare, remediabile. Căci bolile îşi au *locul* lor, locul celei mai mici rezistenţe, unde se încuibă ca într-un spaţiu predestinat. Dar care este spațiul plictiselii ? Unde e *locul* ei natural ? Trebuie să fie în toate organele, în intimitatea tuturor membrelor, vacuități ce ne aduc aminte de peșteri subterane. Mai mult. Trebuie să fie în fiecare celulă a corpului un gol infinitezimal, peșteri ale primelor elemente și vacuități ale ființei noastre, care constituie un spațiu vid ce tinde să se dilate și să cîștige teren. Atîta vreme cît acest spațiu rămîne indiferent, nu știm ce e plictiseala. Dar cînd el devine agresiv, o oboseală totală încinge organismul, mult mai gravă decît cangrena particulară a fiecărei boli. Plictiseala, aceea care a prins teren și-și întinde domnia pe întreaga ființă, privește cu dispreț și bunăvoință cancerul. În numele și sub teroarea ei, părăsesc oamenii căminul și moartea agreabilă legată de el și se avîntă în lume spre a muri undeva fără acoperiș și fără lacrimi ; adolescenții se gîndesc la sinucideri în zile infinite de primăvară, iar servitoarele fără amanți se lamentează duminicile, de parcă inima lor e un cimitir în care morții nu pot dormi. Din plictiseala aceea organică și esențială, fără cauză sau cu una îndepărtată, fără obiect, în afară de un vag prelungit în fiecare clipă și înmulțit de fiece percepție, se naște îndoiala și pasiunea, dezagregarea spiritului sau autodistrugerea eroică. Toată viața nu este decît o soluție a plictiselii. Încerci adică să te salvezi din ea. Melancolia, tristețea, disperarea, groaza și extazul se ramifică din trunchiul masiv al plictiselii ; de aici, nediferențierea și originarul acesteia. Există *flori* ale melancoliei și tristeții ; îmi place să mă gîndesc la *rădăcini*, cînd e vorba de plictiseală. Cu atît mai mult cu cît ea și este întîia treaptă a dezrădăcinării din lume.

Cu cît ne plictisim mai adînc, cu atît uităm punctul inițial, motivul, cauza. Astfel, orice plictiseală adîncă sfîrșește prin a deveni stare *în sine* și, scoțîndu-ne din lupta cu obiectele, ne plasează în fața ei, încît oamenii se mai împart după modul în care se plictisesc și încearcă să se salveze din plictiseală. Cu toate acestea, ea nu este o problemă religioasă. Sînt, doar, atîția oameni care se plictisesc toată viața fără să fi ajuns la Dumnezeu ! Ei acceptă starea aceasta și, neevadînd din ea, nu pot ajunge la consecințele ultime ale plictiselii, adică la exasperarea finală în lume, care introduce o dimensiune metafizică în urîtul existenței. Dar ajunsă aici, plictiseala s-a negat pe sine însăși și s-a depășit în absolut.

O culoare este o stare de suflet. Într-o sensibilitate nuanțată și excitabilă toate culorile inspiră tonalități afective, încît putem traduce viața sufletească într-o gamă cromatică. Pe atîția oameni îi lasă indiferenți un amurg ; dacă, însă, pe unii îi scoate din ei înșiși, faptul se datorește numai dispoziției în care te transpune un anumit gen de culori. Într-o lume de lumină pură, viața sufletească ar fi omogenă și ar avea o singură dimensiune. Absenței obiective de culoare i-ar corespunde un alb psihic. Eterogenitatea sufletească ar fi învinsă și am asista fie la un extaz continuu, fie la un zero afectiv.

Culoarea este suferința luminii, a spus Goethe. Dar a noastră ? Nu suferim noi cu toate culorile ? Și nu este uneori aspirația spre lumina fără obiecte a extazului o dezerțiune din mrejele cromatice, din culori ca expresii ale acestei lumi ?

Totul în viață este să te știi plictisi *esențial*. Nenorocirea este că aproape toți oamenii rămîn la suprafaţa plictiselii. Se cere mult stil pentru a vieţui *urîtul substanţial.* Doar atunci înţelegi de ce sînt fiinţe care ar vrea să epuizeze toate singurătăţile generatoare de lacrimi. Pentru ele, ce este viitorul ? Toate lacrimile neplînse, toate picăturile germinale de durere.

Sufletul oamenilor care au fost turmentaţi de Dumnezeu seamănă unei primăveri de vicii. Încep adevărate decadenţe florale, dezgusturi parfumate, muguri infectaţi. O înflorire de apus ca o curbă melancolică şi timidă a Speranţei. În zadar ai vrea să te mai afli undeva, căci nu mai poţi fi decît *deasupra*, deasupra totului şi nimicului. Îi înţelegi atunci pe un sfînt şantajist ca Léon Bloy sau pe un creştin anticreştin ca Nietzsche. Sau îţi pare rău că nu eşti un Iuda ca să poţi trăda un Dumnezeu şi să cunoşti remuşcarea. Şi-i invidiezi pe toţi exilaţii pămîntului, deşi universul nu este decît o Sf. Elenă. Invoci toate singurătăţile oceanelor, deşi lacrimile sînt o consolare mai directă şi mai eficace. Nevoia asta de a te îneca, pasiunea fără-fundului, după ce te-ai înălţat deasupra fiinţei şi a nefiinţei ! Şi atunci e mai mult decît banal, de ce ape nesfîrşite te cheamă şi te aşteaptă de cîte ori te ridici deasupra lui Dumnezeu.

Remuşcarea este flacăra neagră a inimii. Şi pe ea n-o putem stinge decît *sub* oceane şi mări. Căci remuşcarea pleacă din toate clipele în care am fost *deasupra* şi în care n-am plîns sub Dumnezeu... Ah ! Ce nemilos am dezertat din umbra lui ! În lume nu mai este răcoare şi incendiul se propagă în flăcări negre, invizibile în nopţi. Înţeleg groaza lui Macbeth. De mult au plecat pădurile...

Creştinii au vorbit prea mult de agonia sufletului. Construit-au biserici numai pentru a nu se sufoca ?

Se prea poate ca biserica să nu fie decît un mormînt al terorii...

Nevoia de a profana toate mormintele, de a da viață cimitirelor într-un apocalips primăvăratec de sicrie: Există numai viață, în ciuda absolutului morții ! Asta o știu țăranii care se împreună în cimitir, ofensînd prin suspine tăcerea agresivă a morții. Ce transfigurată e sexualitatea pe o lespede de mormînt ! În curînd se vor găsi femei pe aleile cimitirului și vom avea ocazia să protestăm împotriva morții cu spuma unui țap de bere...

Cînd nu te mai interesează nimic, Beethoven nu-ți pare decît o sumă de tristeți politice. Atunci Brahms îți este mai aproape, fiindcă are mai puțin orgoliu în tristețe și prin aceasta se abandonează cu pietate reveriei.

Deznădejdea energică a lui Beethoven te obligă să faci planuri de viață și marșurile lui funebre sînt amurguri întăritoare. O muzică tonică, de eroism imanent, ce stimulează pasiunea pentru aparențe monumentale. Ce puțin îți spune Beethoven în clipe de mare detașare ! Nu există nici măcar aluzie la Dumnezeu în singurătățile sale. Fără geniu muzical el nu putea fi decît un tribun oarecare sau un hamal într-un port olandez...

Cum pot muri oamenii vara și cum de există cimitire în soare ? Ideea de nemurire s-a născut sub cerul vast al sudului, fiindcă soarele este singura negație a morții.

Nu se poate stabili cu nici un fel de precizine cînd așteptarea *Judecății de apoi* determină conținutul fiecărei clipe. În banalități apăsătoare, în gesturile cele mai inexpresive și în furii vulgare, în cîrciumă mai mult decît în biserică te pomenești cutremurat de o emoție finală, care se prelungește ceasuri și zile și învăluie timpul într-un echivoc de răscolire tristă și voluptuoasă. Să poți vorbi ore întregi cu oameni ce-i disprețuiești despre lucruri vesele și indiferente și ei să nu întrevadă deloc ce aproape ești de Judecata din urmă, cît ești de pierdut pentru lume și cîte chemări de sfîrșit te agită ! Cine nu bănuiește ce înseamnă așteptarea de fiecare clipă a Judecății este prea timid cu Dumnezeu și incapabil de această ultimă provocare. Nevoia unei răfuieli definitive cu patronul prostiei cosmice naște în suflet această așteptare ciudată. Și poate și dorința de a nu muri înainte de a călca sentința Unuia care, după ce a creat o lume mediocră și superfluă, găsește de cuviință că o mai poate și cîntări.

Nu trebuie să fii creștin pentru a te cutremura de Judecata de apoi sau pentru a o înțelege. Creștinismul a exploatat numai o temere și o neliniște omenească, scoțînd maximum de profit pentru o divinitate care și-a aliat, laș și fără scrupul, teroarea.

Judecata de apoi apare în conștiință precum Dumnezeu, păcatul sau îngerii. Un *moment* ; ce e drept, nedeterminabil și imprevizibil, dar nu mai puțin un *stadiu* al neliniștii. Credeai că te miști cu o frică disprețuitoare prin absolut, cînd te trezești cu o piedică nouă. Judecata de apoi ? Ei și ! ? Vrea Dumnezeu să ne mai omoare încă odată ? Nu te speria, Doamne, că nu ne plictisim în morminte !

Singurul argument împotriva nemuririi este plictiseala. Din aceasta pleacă, de altfel, toate negațiile vieții, toate probele defavorabile existenței.

Caut pe acel *esté*. Şi cercetarea mea n-are obiect. Haideţi la Judecata de apoi cu flori la butonieră !

Ascult tăcerea şi nu-i pot înăbuşi glasul : *totul s-a sfîrşit*. Sînt vorbele cu care s-a început lumea, căci doar tăcerea o precede...

Dumnezeu n-are nici un interes să suprime Tăcerea, fiindcă nu vrea să cruţe nici viaţa. Dar ascultaţi-o ! În tăcere nu mai există fiinţă. Doar lacrimile se întrec cu Himalaya...

Totul este frivol — chiar şi ideea de Dumnezeu — faţă de Judecata de apoi. Ajuns odătă aici, ţi-e ruşine de tot ce nu aparţine *sfîrşitului*. Şi nu este tulburător că ideea Judecăţii din urmă se naşte primăvara ? Este drept că în acest anotimp apare nostalgia morţii la poeţi şi că Judecata nu e decît echivalentul religios al acestei nostalgii...

Creştinismul a conceput Judecata de apoi ca sensul final al istoriei. La o dată oarecare se vor cîntări destinele şi succesiunea temporală se va totaliza într-o actualitate implacabilă. Toate fiinţele se vor prezenta ca să dea o socoteală. După ce Dumnezeu a găsit că s-au perindat destule, convoacă istoria întreagă. Se ţine şedinţă cu devenirea, vreau să spun cu cimitirele...

Deşi ideea Judecăţii de apoi este absolut ininteligibilă şi o provocare făţişă oricărei înţelegeri, ea constituie o categorie necesară de explicaţie a nimicului nostru. Fie în formă religioasă, fie profană, reprezentarea unei rezolvări finale a istoriei este constitutivă spiritului. Astfel ia caracter de destin ideea cea mai absurdă...

Viața îmi pare un pretext frivol față de iluzia paradisului. Ironia care o desfigurează nemilos se înduioșează în fața acestuia. Să fie Paradisul o ficțiune mai rodnică decît viața ?

Ironia este un exercițiu al neseriozității metafizice. Eul convertește lumea în neant, pentru că ironia nu-ți dă senzații de putere decît cînd nu mai există nimic. Perspectiva ironică este un subterfugiu al delirului de grandoare. Eul devine *tot*, pentru a-și consola inexistența. Ironia se ridică la seriozitate metafizică atunci cînd sfîrșește în viziunea implacabilă a nimicului. Tragicul este stadiul ultim al ironiei.

Toate lucrurile s-au oprit în frunte cu Dumnezeu... Așa trebuie să fi fost înainte de Creație. Numai bătăile inimii ne mai aduc aminte că a fost cîndva un Timp... Rostul lor nu este de ordin fiziologic, ci metafizic : marcarea timpului. Doar prin inimă știm că se schimbă ceva, căci fără acest organ al devenirii am fi încremenit de mult într-un extaz pustiu. Palpitațiile intense ne revelează o agonie temporală, zvîrcolirile timpului, lupta lui cu ființele. Excesul unei ritmici cardiace izolează temporalitatea în existență, încît autonomia timpului mărește numai inaderența noastră la ființă. Inima ne descoperă timpul ; inima pe care o simțim și mai cu seamă o gîndim. Cine nu *știe* că o are (și așa se definește echilibrul organic) nu știe că există Timp și de aceea trăiește *în* timp. Doar frenezia ei ne scoate din el. Cadențele inimii ne-au aruncat din paradis ; le-am priceput sensul și am căzut în Cunoaștere...

Una din sursele nefericirii este că înăbușim prea multe dorințe criminale. Dacă am da drumul instinctului distructiv, de cîte „complexe“ n-am fi scăpați ! Și de cîți indivizi !

Dezgustul de oameni izvorăște din refularea pornirilor criminale. Ce deschiși am fi umanității, dacă am fi putut sancționa pe loc pe toți ce au intrat în sfera scîrbei și a urii noastre ! Ființele ce nu le-am omorît le purtăm cadavrele în suflet și exalările descompunerii alcătuiesc mizantropia.

Fiecare om este un călău ratat.

Cineva spunea că plictiseala este modul de a fi sărac al bogaților. Este drept că săracii nu se plictisesc. Dar cum rămîne cu deznădejdea, acest climat moral al sărăciei ? Lumea se împarte în proprietari și cerșetori. Săracii fiind la mijloc, ei constituie eternitatea fadă a istoriei. Cerșetorii sînt tot așa de mari reacționari ca și proprietarii. Nici unul din ei nu dorește schimbare sau progres. Numai săracii se străduiesc și poartă greul. Fără ei n-ar exista societate. Căci proprietarii sînt bestii, iar cerșetorii nu vor nimic.

De n-ar exista săraci, ideea de cetățean n-ar avea nici un conținut. Anemia lor hrănește statul, speranțele lor sînt vinele societății și deznădejdea lor sîngele istoriei. Proprietarii și cerșetorii sînt paraziții Veșnicilor săraci.

Există nesfîrșite soluții împotriva mizeriei ; nici una împotriva sărăciei. Așa s-a născut omenirea asta : cu cîțiva bogați, cu cîțiva cerșetori și cu toți săracii.

Pasiunea absolutului într-un suflet sceptic! Un înger altoit pe un lepros. Tot ce nu e Dumnezeu sau vierme este hibrid. Căci, din moment ce nu poţi fi paznic al infinitului, n-are alt rost decît să paşti cadavre. Ne-am vindeca uşor ne-divinitatea dac-am putea roade măcar din inimile sfintelor!

Sînt zile de primăvară atît de dizolvante, cu un vînt cald şi deprimant, cînd ţi se pare că toţi bolnavii vor muri pînă în amurg, iar oamenii sănătoşi vor supravieţui spectrali şi visători, grăbiţi prin irealitate şi căutîndu-se pe lîngă ziduri, pipăindu-se spre a se recunoaşte şi speriindu-se de a nu se regăsi. În astfel de zile ţi-aduci aminte de un nume uitat de fată, care nu ţi-a spus nimic în adolescenţă, dar care acum te subjugă printr-o vrajă chinuitoare şi devii melancolic pe o inutilitate. Sau bolile din trecut îşi arată faţa şi ieşi în soare cu o mîndrie funebră şi te oferi razelor ca un spital. Şi natura însăşi este o boală. Anotimp senzual şi sfîşietor, în care încerci să iubeşti şi să mori...

Dacă melancolia este o boală, ea n-are leac atîta vreme cît sînt primăveri. Căutat-au poeţii Italia pentru a-şi vindeca acest viciu saturnian? Contrariul este infinit mai probabil. Ei au alergat după primăvara incurabilă a Italiei pentru a se sfîrşi de melancolie, pentru a expira în cadrul predestinat al suspinelor.

Veneţia nu este o realitate istorică, ci există de la întîia melancolie, ca o *funcţie* a acesteia — oraş lacrimal generat de un infinit de îndoială şi vis.

Mă gîndesc la o hermeneutică a lacrimilor, care ar încerca să le descopere izvoarele, dar şi toate interpretările posibile. La ce s-ar ajunge ? Am pricepe toate culmile istoriei umane şi ne-am putea dispensa de „evenimente“, ştiind totul. Am şti adică de cîte ori, în decursul vremurilor, omul a ieşit din sine însuşi şi pînă unde s-a ridicat în această depăşire. Lacrimile dau un caracter de eternitate devenirii ; o salvează. Şi războiul ce-ar fi fără ele ? Lacrimile transfigurează crima şi justifică totul. Interpretarea lor e cheia procesului universal. Rostul unei astfel de hermeneutici este să ne descurce pe dimensiunile care se întind între extaz şi blestem.

Nu odată simţi nevoia de a muri de foame şi te întrebi zadarnic de unde pleacă această pornire de autodistrugere. Te-ai vrea umilit şi părăsit, călcat în picioare şi mîngîiat de scuipatul trecătorilor, tîrît prin gunoaie şi dîndu-ţi duhul între tîrîtoare. Dar semenii sînt atît de necruţători, încît nu-ţi permit libertatea de a muri de foame. Cînd te-ai crede în pragul eliberării, te pomeneşti cu buzele umezite de intervenţiile indiscrete ale milei. Societatea te obligă să n-ai nimic ; dar îţi interzice să crăpi. Şi astfel te apucă teama că n-o să ai nici o ocazie să plesneşti...

A nu mai voi să ai nimic şi a continua să combaţi foamea este un nonsens revoltător, o contradicţie stupidă şi o absenţă elementară în interpretarea marilor consecvenţe. Cînd nu-ţi mai *trebuie* nimic, eşti obligat să devii hoit. Îţi organizezi atunci inaniţia ca un grădinar al vidului stomacal. Plivești corpul de toate buruienile, vreau să spun de tot ce *este*. Şi aştepţi, aştepţi cu nerăbdare... să mori de foame.

...Uneori aşa începe sfinţenia.

Ceea ce mă separă de viaţă şi de tot este o bănuială plină de groază că Dumnezeu ar putea fi o problemă de a doua mînă. Şi această îndoială — lucidă pînă la demenţă — îţi încrucişează braţele : ce se mai poate face ?

Frivolitatea existenţei să fi atins pînă şi pe Dumnezeu ? Boala inesenţialului să fi afectat esenţa ? De multă vreme s-a corupt substanţa divină, de-i punem la îndoială sănătatea şi virtutea. Dumnezeu nu mai e prezent ; nici fulgere şi nici blesteme nu mai înviorează tăriile. Prin ce ospiciu îşi odihneşte bătrîneţile ? Am înţeles : un Absolut care se *cruţă*. O lume care n-a fost demnă decît de o Divinitate decrepită.

Ştiu prea bine că nimic n-are „obiect" sau „cauză". Stări sufleteşti condiţionate ? Dar de cine ? De lume ? Dar ea nu există decît pentru servitori. Şi viaţa este o realitate doar pentru oamenii dintr-o bucată, închinători inconştienţi ai veşnicei prostii.

Cînd suferi sub soare nu-ţi rămîne ceva mai bun de făcut decît să împarţi mîngîieri. Dar ce poate fi mai ciudat decît necesitatea consolării cu cît eşti mai risipitor în mîngîieri ? Cu cît ai îndulcit mai multe destine, cu atît te apasă dorinţa încurajărilor şi a zîmbetelor tandre. Singurătatea profeţilor este un haos vibrant.

Toate clopotele te cheamă la Judecata de apoi. De aceea turnurile sînt un protest împotriva vieţii la mijlocul acesteia. Ele anunță sfîrșitul de vreo două mii de ani, încărcînd de atîta solemnitate agonia la care ne invită creștinismul. Cînd, însă, dangătele se nasc în tine înseamnă că ești copt pentru Judecată, iar cînd inima ți-e un clopot spart sentința e dată irevocabil.

Două lucruri la care nu se poate rezista : muzica lui Bach și lamentațiile servitoarelor în înserări tăcute și imobile...

Cît timp nu auzi tăcerea și nu savurezi muzica singurătății rămîi străin misticii. „Armonia sferelor", este o banalitate numai pentru proști și filozofi ; pentru mistici e totul. Și cînd spațiul devine astral și stelele lumînări la căpătîiul lacrimilor, mori în flaute de îngeri.

Cel mai umil creștin are momente în care vorbește cu Dumnezeu, de la egal la egal. De n-ar permite și religia astfel de satisfacții de orgoliu, omul ar plesni, sub înăbușirea virtuții lui esențiale. De aceea, ateismul flatează libertatea umană, căci, vorbind *de sus* cu Dumnezeu, ridică orgoliul la rang demiurgic. Cine n-a disprețuit niciodată principiul suprem este predestinat sclaviei. Sîntem *noi* cu adevărat numai în măsura în care îl umilim. Dumnezeul meu trăiește într-un cer subteran...

Tristețea neroniană ce n-o îmblînzești prin nici un ajutor omenesc... O catastrofă a naturii sau spectacolul unui incendiu să mai anime doar un interes defunct. Distanța absolută de muritori îți conturează demența semnificativă a lui Nero, ca o imagine reversibilă a tristeții și face din intoxicarea melancolică a împăraților un refugiu și o consolare sufletelor rănite.

Cine nu e *natural* fericit, nu poate cunoaște decît fericirea consecutivă crizelor de disperare. Se naște din agonia inimii o euforie care întrece în intensitate visurile pastorale și grațioase, un avînt cosmic de putere peste materia grea a decepțiilor. Atunci nu mai aștepți nimic de la orgă și nici de la depărtarea stelelor sau de la tăcerea spațiului. Mi-e frică de o fericire insuportabilă, căreia i-aș cădea victimă și care, răzbunînd un trecut de groază. m-ar răzbuna pe ființă.

Meritul creștinismului față de înțelepciunea antică consistă în a fi depreciat resemnarea prin iubirea suferinței. Din punct de vedere creștin, un lepros care-și iubește lepra e superior unuia care-o *acceptă* ; un muribund înflăcărat unuia împăcat ; o deznădejde unei înțelegeri... Prin legitimarea febrei, creștinismul a adăugat lumii o calitate de emoție, pe care n-o avea în contemplația antică. Sfințenia a fost consecința imediată a acestei legitimări. Temperatura lansată de Iisus este singura favorabilă unei „culturi" de sfinți. A făcut apologia suferinței și termometrul a trecut de 40°. Creștinismul a ridicat temperatura omului, ca acesta să nu mai diferențieze percepția de vis. După 40° împărăția cerurilor devine singura percepție. Judecata de apoi ? O chestiune de termometru.

La temperatura normală nu descoperim decît pămîntul. 36° ? Ce poți face decît să-ți controlezi iluziile ?! Ocupația fadă a adevărului...

...De aceea nu există cunoaştere în sens de absolut fără boală. Dar oamenii sînt prea puţin recunoscători. S-a gîndit cineva să ridice un monument tuberculozei, ca să nu amintesc de sifilis, epilepsie şi de toate celelalte, de melancolie, de plictiseală sau de tristeţe ? Fără aceste incomodităţi esenţiale făceam concurenţă oilor... Sursa istoriei ? Boala şi numai în al doilea rînd păcatul.

Cerul a fost privit întîia oară de întîiul om bolnav. Şi aşa s-a întîmplat cu tot ce nu e *natură*.

Scoateţi oftica din istorie şi veţi pierde toate adevărurile poeziei — *singurele*, de altfel. Conştiinţa a apărut cu prima izolare de viaţă, pe care a făcut-o boala. Totul este, însă, a şti *stăpîni* o boală, a deveni prin ea tare şi periculos, a nu fi „bolnăvicios“. Şi prin ea să fii contagios ; dar cu *spiritul*...

Mai bine este să suferi fără *conştiinţa* bolii : să poţi fi adică perfect sănătos *pentru tine*. Cînd, însă, nu suferi de o boală precisă, ci de toate *consecinţele* bolilor, dar care ar putea să fie şi presimţirile lor ?!.. Este un incendiu sub conştiinţă, care-ţi dă o viziune de absolut, o sfruntare patetică şi o voluptate de înec astral.

Iubesc numai popoarele de astronomi. Caldeeni asirieni, egipteni, precolumbieni, etc... care din slăbiciune pentru cer n-au ţinut să facă istorie. Este, de altfel, singura lor scuză. Un popor cu pasiune astronomică are dreptul să nu fie imperialist. Acela, însă care nu priveşte în sus şi nu iubeşte cuceririle nu trebuie să trăiască. Între stele şi război, iată decizia iniţială a unui neam ! Căci n-are rost să mori decît pe cîmpul de luptă sau sub vraja unui astru.

În echilibrul organic sîntem la acelaşi *nivel* cu lumea. Şi de aceea nici nu *sîntem*. Căutarea suferinţei pleacă, în primul rînd, dintr-o dorinţă de a scăpa din lumea obiectelor, iar asceza, ducînd la paroxism această dorinţă, exprimă limita aspiraţiei spre unicitate. Umbli după durere pentru a nu mai fi la acelaşi nivel cu lumea, pentru a fi *tu*. Autotortura este exasperarea subiectivităţii. Vrei să fii conştient în fiecare clipă, să nu te *uiţi* nici în somn, încît baza ascetică a misticii nu înseamnă decît o sistematizare a insomniei şi a inaniţiei. Sfîşierile drăceşti ale unui Suso, descrise cu un exces îngrozitor de amănunte, ţintesc înspre veghea continuă şi luciditatea însîngerată, ca şi cum misticului i-ar fi frică de surpriza unei absenţe de dureri cu dezerţiunea fatală a lui Dumnezeu.

Cînd ai gustat din plin suferinţele pe o întreagă perioadă de viaţă, nu te mai poţi dispensa de ele. Suspini după un chin care să te înviorezе din odihna existenţei şi să-ţi infecteze balsamul neştiinţei. Fără suferinţă viaţa nu este suportabilă, spunea Marie Alacoque. Şi este greu să n-o înţelegi...

Acele suferinţe pline de graţii — şi suferinţele fără graţii sînt plăgi sinistre — în care toate ţi se par aproape şi în primul rînd cerul...

Durerea a frînt identitatea naturii. Înainte de a o cunoaşte cu toţii eram *natură*. Căci eram în *rînd* cu existenţa. Dar durerea ne-a pus *la pas* cu Dumnezeu... Această concordanţă finală determină străduinţele ascezei.

Este în sînge şi în carne o rezistenţă ciudată la principiul divin. Asceza n-are alt rost decît să suprime direcţiile spre imanenţă, care, prin sînge şi carne, ne leagă de lume. Şi astfel iau şi ele sensul unic al inimii : prăbuşirea în Absolut.

Cîţi întrevăd că sînt ființe care trăiesc ani de-a rîndul cu sentimentul că se apropie de o convertire gravă și hotărîtoare ce va schimba ritmul și mersul cosmic ? O convertire înspre ce ? Greu de spus. Şi aşteptarea devine tremurîndă, de o intensitate plină de emoţii, căci nu ştii nici cînd şi nici cum vei intra în transformarea nemiloasă. De cîte ori purtăm în noi o convertire germinală, nedeclarată sîntem în panica inexprimabilă ce ne apucă la presimţirea incendiilor în lunile cu secetă la sate.

Toate convertirile sînt subite, dar ele zac ani şi ani într-o preparare lentă şi misterioasă. Înregistrăm numai izbucnirea, declanşarea evidentă ; în realitate, ea nu este decît o *dată*. Ţi se arată Dumnezeu şi crezi că de atunci începe viaţa nouă. Te crezi convertit subit. În realitate, l-ai purtat de la întîia plictiseală de lume. Apucăm pe drumul convertirii de la prima insatisfacţie esenţială de viaţă. Cu cît ne împovărăm mai mult cu Dumnezeu, cu atît momentul declanşării, data conversiunii este mai aproape. Viziunile sînt proiecţii subite ale unor germinaţii îndelungate. Incubaţia bolii divine ţine mult ; căci, asemenea puroiului, Dumnezeu se adună greu. Rana, însă, se sparge cu timpul. Şi atunci avem conversiunea. Iar cînd rana nu se sparge, purtăm otrava în organism, umblînd pînă la capătul zilelor cu un Dumnezeu care nu ni s-a *arătat*, fiindcă s-a dospit în noi, într-o convertire germinală şi nereuşită. A nu avea viziuni, adică a nu te putea *scăpa* de Dumnezeu ! Cînd l-ai proiectat în afară eşti liber, ai scăpat de sarcină. Dar cînd nu l-ai născut, cînd nu-l poţi naşte geme în tine şi rişti să mori dintr-o sarcină imposibilă. Fiecare sîntem gravizi de Dumnezeu. Dar cîţi nu murim din a nu-l putea scoate la lumină ? Conversiunea este o *sarcină* dusă la bun sfîrşit.

Vîrsta inocenţei a lui Reynolds îţi arată că viaţa n-ar fi avut decît o şansă : eternizarea copilăriei. Cu cît priveşti tabloul pictorului englez, cu atît îţi dai seama că am intrat cu toţii într-o ratare fatală . şi necruţătoare, că nu există decît o ratare : a nu mai fi copil. Paradisul este o proiectare în trecutul imemorial a unui stadiu al vieţii noastre şi o consolare de pierderea copilăriei. Şi apoi acea mînă delicată şi transparentă pe care o ţine micuţul la piept, ca pentru a se apăra de lume şi a-şi feri cu pudoare fericirea ! Să fi înţeles acest lucru Reynolds ? Sau ochii lui puţin dilataţi şi umbriţi să exprime o spaimă vagă de ce pierdere mare îl aşteaptă trăind ? Ce alt sens poate să aibă nemărmurirea lui spiritualizată ca de o aluzie tristă ? Înclinarea aproape imperceptibilă a capului şi buclele, care îi umbresc fruntea într-un indefinit reflexiv, ne fac să înţelegem toată melancolia fericirii, pornită dintr-o certitudine negîndită a vremelniciei oricărui paradis. Copiii ca şi amanţii presimt limitele fericirii şi această presimţire adaugă o umbră gînditoare inconştienţei paradiziace.

Am iubit totdeauna lacrimile, inocenţa şi nihilismul. Pe fiinţele care ştiu totul şi pe cele care nu ştiu nimic. Pe rataţi şi pe copii.

De ce vor fi adolescenţii atît de greţoşi şi de scîrboşi ? Fiindcă încep să bănuiască totul şi ştiinţa lor rămîne o bănuială plină de îndoieli şi iluzii. În fond, ei nu ştiu nimic şi nu sînt interesanţi decît pentru psihologie. Pierduți într-o reverie nesubstanțială, feminină, fără consecințe, ei trebuie tratați brutal și distant, pentru ca singuri, fără concursul nimănui, să se descurce prin desișurile vieții. Adolescența este o vîrstă intermediară, ea mijlocind imediatul paradiziac al copilăriei cu mediatul infernal ar ratării (care n-are nici o legătură cu bătrînețea). Ratarea este un paroxism al lucidității ; lumea devine transparentă ochiului implacabil al ratatului, sensibilității lui tocite și inaderente. Un ratat știe totul, chiar dacă e incult. Căci, văzînd prin lucruri, în nebunia lui radioscopică anulează tot ce e ființă. Ratatul este un La Rochefoucauld fără geniu. Pentru el viața nu mai are nici un secret, nici un mister, iar seducția culturii nu e decît o transfigurare a imbecilității. Să existe în pictură un antipod al Vîrstei inocente, să existe oare un Reynolds al ratării ?

Pictorii bătrîneții sînt departe de a fi înțeles problema. Bătrînii nu sînt ratați, ci niște indiferenți amărîți și nesemnificativi, dar mai interesanți, totuși, decît tinerii, a căror nefericire nu trebuie să ne sperie, ci să încercăm a o intensifica. Ratarea poate să apară după 25 ani, vîrsta la care începe răspunderea în fața propriului tău destin. Cînd nu realizezi nimic din chemările imperativului tău ideal, cînd deviezi de la destinația ta primordială, decăderea continuă, te plasează într-o distanță de viață care frizează o idioțenie inspirată. Ratarea nu apare decît pe ruina unor mari ambiții și aspirații. Cine nu și-a pus în viață insistent și dureros alternativa : aut Cezar, aut nihil, nu este un ratat. Trebuie să fii victima unui orgoliu infinit. Dacă n-ai aspirat la Divinitate, nu cunoști limita superioară a ratării. Din lupta cu Dumnezeu se recrutează rataţii clasici, iar înfrîngerea aceasta îl defineşte pe om în genere ca ratat. Este o chestiune de destin, iar nu de carieră. Unul se crede ratat, fiindcă n-a ajuns primar ; altul, bogat, etc... Ei sînt, de fapt, la limita inferioară a ratării, căci au căzut în lupta cu oamenii, iar nu cu Dumnezeu.

„Singurătatea m-a făcut totdeauna contemporan morților“ (Barrès). Cum adică : nu există *viață* în singurătate ? Numai eternitate...

Cocoșul în după-amiaza unei duminici de primăvară ternă... O tăcere ca *după* Judecata de apoi... și un cucurigu ce o spintecă, evidențiind subit și fără cruțare moartea cosmică. Poate că la Judecată ne vom trezi după ce ne va fi strigat în ureche un cocoș ca acesta, alergînd din cavou în cavou cu vestire sumbră...

De-aș fi poet, nu l-aș lăsa pe Nero nerăzbunat. Aș ști cu ce să scriu despre melancolia împăraților nebuni și mai cu seamă despre a unuia pe care oamenii nu l-au vrut decît obez... O agonie de imperiu fără un Nero este lipsită de stil, iar o decadență — de frumusețe. Istoricii n-au înțeles că împăratul nebun și trist este o floare necesară amurgului imperial, că parfumul ei otrăvitor este singurul respirabil în umbrele sfîrșitului. De altcum, ce știu istoricii despre viciu și crimă ca fructe ale tristeții. Cei ce au luat act de tristețea neroniană nu mai pot fi decît poeți.

Dostoievski este nedrept cu Raskolnikov ; îl face să se prăbușească pe un *adevăr*. Căci distincția între oameni, împărțirea lor în două categorii, care motivează teoretic crima, e un adevăr ce nu poate fi tăgăduit. De o parte este mulțimea, care trăiește după legi mecanice, automatizată și cu nici un drept care să depășească limitele naturii. De cealaltă parte, cei cîțiva cărora totul le e permis, fiindcă ei spală, prin tragedia și tensiunea vieții lor, rușinea naturii și mediocritatea existenței.

Punctul de plecare a lui Raskolnikov este just. Atunci de ce merge el spre ruină ? Să-i fi fost frică lui Dostoievski de *consecințele* principiului său ? Dar un om care a văzut moartea nu se mai gîndește la consecințe. Să se fi convins de eroarea lui ? Sau Raskolnikov se prăbușește, fiindcă vede că nu aparține celor puțini ?

Un om, însă, care ajunge să gîndească pînă la capăt distincția aceasta se poate să nu mai fie un *chemat* ? Se poate, adică, să nu-i fie totul îngăduit ? Ceilalți oameni sînt „insecte". De acord. Dar atunci de ce remușcarea ca urmare a crimei ? Ruina lui Raskolnikov este o lașitate a lui Dostoievski.

Spectacol demn de Shakespeare sau Dostoievski : un sfînt criminal. Este o halucinație voluptuoasă să-ți închipui nimbul unui sfînt cu pumnalul în mînă. O ființă realizînd un trăsnet inuman și ultimul paradox al posibilului. Se poate imagina o ambivalență mai captivantă ? A omorî cu numele lui Dumnezeu pe buze și cu toate inundațiile de dragoste.

Viața nu merită nici un interes pentru tipurile ei împlinite ; monștrii sînt singurele probleme ale lui Dumnezeu.

Viziunea dinamică a vieții, a curgerii și a mobilității, a direcției și a avîntului ei ascensional pleacă dintr-o euforie domoală, dintr-o căldură temperată a ființei noastre. Ritmăm deodată cu natura și ne măsurăm reciproc trecerea, fără regrete și cu o participare blîndă. Entuziasmul ne face receptivi devenirii. Dimpotrivă, tristețea are virtuți eleate. Distanța de lume nu este, în cazul ei, decît distanța lumii de timp. Nimic nu se schimbă în tristețe ; toate lucrurile par zăpăcite și mirate ca după Creație. Au ieșit dintr-un mister, care nu mai e prezent printre ele. Tristețea revelează viața ca un fel de orînduire minerală, statică și rece. Și, de fapt, la temperatura tristeții viața „cristalizează". Iar în demență — ultima consecință a tristeții — devine o geometrie în flăcări.

Un nebun este demn de singurătatea mentală numai întrucît se „gîndește" la Dumnezeu. Mania divină este suprema lui scuză. Ospiciile de alienați vor fi mîntuite în bloc la marea Judecată ; căci în ele Dumnezeu a fost pomenit mai des ca în biserici. Gîndirea „interioară" a nebunului, pierderea contactului exterior cu lumea, imposibilitatea de a mai comunica îl pun în fața lui Dumnezeu sau — la limită — în *locul* lui. Interiorizarea mentală este o priză directă pe Divinitate, știut fiind că aceasta nu este accesibilă decît prin ruperea legăturilor cu firea. Cu cît nebunia este mai gravă și mai adîncă și cu cît rezonanța ei se întinde spre zonele imemoriale ale sufletului, cu atît se instaurează ea mai mult în centrul ființei divine. Cînd printr-o catastrofă mentală întorci spatele tuturor semnificațiilor și refuzi un sens naturii și omului, Dumnezeu este singura prezență care poate să umple izolarea incurabilă a demenței. Religia este un mod de a fructifica nebunia latentă, iar bisericile sînt ospicii necompromițătoare. Ele îngrădesc elanurile singulare ale muritorilor, legalizează porțiile de otravă transcendentă și opresc astfel transformarea lumii într-o casă de sănătate. Meritul religiei este de a fi știut să dea o direcție nebuniei, de a o fi administrat în folosul comunității și de a fi bătut monedă din Dumnezeu. De nu intervenea ea la timp cu instituții și cu rituri, unde eram astăzi ? Condamnam inocența lui Nero, îl disprețuiam pentru puritate, și zîmbetul nostru de o demență lucidă îl privea ca pe un drăgălaș nevinovat.

S-ar putea ca melancolia să fie un viciu, fiindcă e prea multă cunoaștere în ea. Și dacă există un remediu al disperării în credință, în politică, în forță, în excese mistice sau bestiale — este imposibil de găsit vibrației ei prelungi, dar atenuate. Mijloace tari ? Sînt ineficace delicateței ei. Doar parfumuri adormitoare, care s-o răsfețe-n întinderi mătăsoase sau țărmuri marine cu albastru ireal și evanescent. Acestui rău voluptuos al sîngelui îi trebuie amurguri leneșe și aurore fantomale. Natura nu este melancoliei decît o desfătare de vicii.

Dürer a înțeles adîncimea acestui rău. În *Melancholia* sa îngerul saturnian își pierde privirea prin rănile Infinitului. Răni din care nu curge sînge... Căci paloarea lumii este sîngele alb al melancoliei...

Este o „regulă“ generală printre sfinți ca, de cîte ori își aduc aminte de revelația principală a vieții lor, să-i podidească lacrimile... N-au plîns îndeajuns atunci ? Sau regretul că i-au supraviețuit... Căci după revelația fundamentală, ori ce-ai face nu mai poți să-ți vindeci superfluitatea. Ignațiu de Loyola, în timpul unei procesiuni, a avut intuiţia revelatoare a Sfintei Treimi. Era suficient mai tîrziu să-şi amintească de acel moment, pentru ca şiroaiele de lacrimi să-l inunde. Turma, indivizii statistici ai istoriei nu cunosc un *atunci* — o fericire supraomenească, pe care se axează toată viaţa. Sfinţii măsoară procesul istoric după alte criterii. O întrezărire extatică li se pare mai grea ca importanţă şi semnificaţie decît toate războaiele. Singurul lor „eveniment istoric" este revelaţia, care suspendă, însă, istoria...

Mistica i-a atribuit numai lui Dumnezeu dreptul de a spune : „Eu". Nouă ce ne mai rămîne atunci ? Să vorbim la plural ? Ştiam că trăim singuri, dar uitasem că la Judecată-vom fi condamnaţi în masă. Iată-mă, Doamne, eu stau aici şi aştept să vin cu toţii, să *ne* judeci. Căci tu n-ai curajul să ne priveşti singurătăţile în faţă.

O melancolie nu se poate îndulci decît prin alta... Şi atunci ce-aş face fără poeţi ? Infinitul lor de venin este o oază în deşertul vieţii. Mi s-au rostogolit munţii în inimă sau stînci colţuroase s-au pironit între gînduri ? Dumnezeule ! Opreşte-ţi natura că nu ţi-ai făcut muritorii pe măsura mărimilor ei. Sau tu nu ştii cum se repară butoaie în creier şi groaza mărită de ecouri sparte ?

Nu pot muri înainte de a fi omorît totul în mine. Cu o conştiinţă de criminal cosmic aş avea o satisfacţie deplină şi o remuşcare totală. Nimic nu m-ar mai putea lega de lume, de *victima* mea... Singur, n-aş mai avea nevoie de singurătate şi de mine. Nu poţi muri cu gîndul că ţi-ar putea supravieţui un vierme măcar. Voi omorî în mine lamentaţiile spaţiului, voi sfărîma orga cosmică şi lacrimile înghețate să nu răsfrîngă un soare muribund !

—

Aspirația vegetală ce se naşte din corupția subtilă a melancoliei... Am fost cîndva *natură*, căci nostalgia mă poartă înapoi ca o reminiscență de pe vremea cînd eram *una* cu florile, apele şi munții. Oboseala de conştiință te face scafandru în nesfîrşitul oceanic al sufletului, şi te descoperi deodată în mijlocul unei vegetații care nu e decît imaginea primordială a unui contact de odinioară cu lumea.

Toate reminiscențele se învîrt în jurul paradisului. Acesta e singurul obiect al lui anamnesis. Platon n-a făcut precizarea. Să-i fi lipsit curajul ? Noi avem față de el povara a peste două mii de ani de regrete — ce zic ? —, sîntem chiar maeştri în ele şi sîntem mai încercați, mai învechiți în relele cunoaşterii.

A nu mai putea gîndi decît în gamă funebră. Neutru fiind — sau vesel şi senin —, devii opac pentru orice. „Sănătatea" face abstracție de ceea ce e mai intim şi mai profund în noi. Gîndurile se ridică asemenea aburilor de cîte ori apar norii tristeții la orizont, iar cînd eşti beat mort de amărăciune nu mai există zăgazuri gîndirii. Freamăt funebru în țesuturi, horcăit cosmic în oase, păduri care ard în sînge... Doliul inimii e singurul imbold spre gînduri.

Tristețea asta de şacal... Doamne, ce departe mai eşti de veninul apocaliptic al fiilor tăi !

N-auzi cum troznesc oasele în sicric ? Sgomotul prevestitor al apropiatei Judecăți... Mormintele răspund înainte de vreme la chemările veşniciei. De altfel, noi, viii, ne-am făcut de mult Judecata.

Greu aş găsi un mistic care să-şi fi distrus cu atîta desăvîrşire instinctul creatural ca Eckhart. Inaderenţa totală la *făpturi* îl duce la acea Abgeschiedenheit, la detaşarea de fire, condiţie primordială a ataşării de Dumnezeu. Între viaţă şi eternitate, el sacrifică fără îndoieli întîia şi verifică teoretic şi practic autonomia dureroasă a acestor termeni. Unde este viaţă nu este veşnicie şi invers. Eternitate *vie* ? Contradictio in adiecto.

Dc ce vor fi simţit oamenii nevoia să mai adauge ceva Ecleziastului, cînd în el este *totul* ? Mai mult. Tot ce nu e în el este eroare. „Şi atunci mi-am întors inima spre deznădejde". Spre ce ? Spre Adevăr.

...„Întru înmulţirea înţelepciunii stă spor de amărăciune şi cine-şi înmulţeşte ştiinţa îşi sporeşte suferinţa".

Ecleziastul este o revelaţie provocatoare de adevăruri, cărora viaţa le rezistă cu o furie deznădăjduită. Ce apără ea ? Deşertăciunile de *ştiinţa* deşertăciunilor.

Vidul convalescenţilor pleacă din absenţa de dramă a sănătăţii. Un corp „vindecat" după boli îndelungi ne obligă la o plictiseală durabilă, veninoasă, carnală. Refluxul fiecărei dureri lasă un gol în suflet, ce nu-l putem umple cu nimic. Medicii ne amînă moartea pentru a ne abandona uneia şi mai groaznice, fiindcă e elementară şi viscerală. Poţi dispreţui plictiseala numai cînd suferi ; dar atunci cînd ai căzut pradă depravării ei incurabile, boala îţi pare o distracţie.

Plictiseala este o melancolie fără vibraţie, precum deznădejdea o plictiseală în flăcări. Toate pleacă din demonul neinteresului pentru viaţă. Ce să mai faci cînd totul e prea puţin, în frunte cu Dumnezeu ? Ce-ţi mai rămîne decît să-ţi meditezi plictíscala ? Şi asta e tristeţea. Ceasuri blestemate în care şi un marş funebru pare banal... Am gîndit toate amurgurile şi n-am renăscut cu diminețile. Soarele aşteaptă virgin în faţa vieţii. Fi-voi demn de un aşa dar, putea-voi îmbrăţişa astrul căruia nu i-am răpit nici o rază ?

Imposibil de a găsi o mîngîiere dezolării de a nu fi poet... Este singura dezolare cu „obiect". Şi dacă nu te-ai născut poet, măcar de-ai crede cu talent în Dumnezeu !

Dar şi credinţa-i înnăscută, ca, de altcum, tot ce facem. Fatalitatea lăuntrică ne mînă şi în gesturile cele mai capricioase. Pînă şi cravata ne-o alege Dumnezeu din veacul veacurilor, iar lumea a murit înainte de a se naşte.

Nu există „convertiri". Sf. Pavel a *crezut* totdeauna. Ce mai rămîne din „voia întîmplării" ? Hazardul lumii cu necesitatea lui internă, care ne alcătuieşte destinul. Noi ispăşim prin determinism capriciul existenţei.

Omul crede că trăieşte în voia valurilor. El uită neîncetat marea. Valurile Fatalităţii.

Poezia s-a născut la marginea mării ; nici în oraşe de şes şi nici de munte. Este oare o probă mai sigură pentru faptul că nu există o mare *veselă*...

Teama ce se naşte „din senin"... Singura, de altfel, şi cea mai întunecată. Ea este echivocă asemenea unei înmuguriri sumbre — şi generează o muzică de flaut trist şi aiurit. În camere tăcute de hotel sau pe străzi înguste ale unui oraş vechi ea creşte şi ne verifică dezrădăcinarea. Atunci simţi nevoia să te pierzi în sonete medievale și-n paturi adînci să refaci tristeți uitate.

Teama nu e „psihologică" și nu aparține decît în ultimul rînd așa-numitului suflet. În ea răsună chinurile individuației, lupta de demult a haosului cu forma. Nu pot uita clipele în care materia rezista lui Dumnezeu...

Cine răstoarnă brazde în creier, cine ară și grapă prin gîndurile noastre, de ne vin în minte toți criminalii pămîntului ? Căci groaza nu meditează decît crima, tristețile înecate în sînge. Îngeri cu barda în mînă — convoi ceresc și criminal —, de voi ar avea nevoie inima mea, dac-ați fi aievea, dincolo de amărăciunile mele !

Inaderența la viață creează un gust pentru geometrie. Începem să vedem totul în forme fixe, în linii înghețate, în contururi moarte. Cînd nu mai ai bucuria din care se alimentează Devenirea, moare totul în simetrii. Ceea ce s-a numit „geometrismul" atîtor forme de nebunie, ar putea să fie exagerarea acestei dispoziții spre imobilitate din orice depresiune. Gustul pentru forme trădează o slăbiciune secretă pentru moarte. Cu cît ești mai trist, cu atît lucrurile *stau*, iar la temperatura cea mai scăzută a tristeții ele îngheață. Depresiunile insensibilizează optica la viață, inima devine o transparență rece de mineral, iar vinele goale îngroapă ecouri de crivăț.

De ce-ți vine să te sfîșii de cîte ori te apucă un acces de dragoste pentru viață ? De ce atîta patimă după sînge cînd ți se lumină inima ? Să nu reziste „celula" la fericire ? Așa începe crima și sfințenia.

„Suferința ? Dar este singura cauză a conștiinței" (Dostoievski). Oamenii ar trebui împărțiți în două categorii : cei ce înțeleg și cei ce nu înțeleg acest lucru.

Dorința de a muri este o melodie fără capăt. În zadar încercăm s-o înăbușim, avîntul ei interminabil se susține din nesfîrșitul morții. Nu-ți poți identifica muzica, nu te descurci între valuri sonore, delicate și duioase ? Nu știi ce cîntă în tine ? Este melodia infinită a morții, ce se desfășoară *sub* toate celelalte aparențe, cărora le găsești un nume ca să le poți uita mai ușor. Cînd ai descoperit-o, o păstrezi anonimă, fiindcă n-o să poți uita prezența eternă și ascunsă a cîntecului de sfîrșit care începe în clipa nașterii. Cîți au ureche pentru substratul muzical permanent ? Și cine bănuiește legănările de vis melodic ce preced inima și lacrimile ?

Prea des mi-am vindecat aparențele prin moarte. Ea este, ce-i drept, un elixir al timpului, căci te mîntuie de toate bolile legate de vremelnicie. De altă parte, timpul este numai un paliativ împotriva morții, pe cînd aceasta a descoperit „piatra filozofală". — Timpul este numai un *cadru* pentru soluții ; moartea este soluția însăși.

La orice grad de cultură și de oricîte subtilități ai fi capabil, dacă nu te gîndești intens la moarte rămîi un inconștient. Un mare matematician — și care este numai atît — e mult inferior unui țăran, care suferă primitiv pe chestiunile ultime. În general, știința a îndobitocit oamenii prin reducerea conștiinței metafizice. Cînd s-ar putea spune la un moment dat al construcțiilor matematice cuvîntul : *moarte*, atunci aș abandona totul pentru inutilitățile acestei științe ! Dar ea este recomandată chiar pentru a uita teroarea cosmică. Oamenii de știință sînt niște copii bătrîni, care nu trebuie luați în serios. decît în momentele „cetățenești“ ale vieții. Universul nu merge spre formulă, ci spre poezie.

Cîtă vreme umbli pe străzi, parcă lucrurile tot ar mai exista. Dar cînd privești pe fereastră — pe orice fereastră — totul devine ireal. Oameni, arbori, animale conspiră în neființă. Şi oare cum transparența geamului ne poate separa în așa măsură de viață? Fereastra care ne deschide spre lume ne îndepărtează, în fond, mai mult decît zidul unei închisori. Uitîndu-te la viață, începi s-o *uiți*. De aceea, în orice cafenea istoria e ridicolă. Ce se petrece afară, dincolo de geam, n-are sens și realitate. Orice privire își pierde cu timpul aderența la viață și ochiul ajunge un factor de irealitate. Cu cît *vezi* mai mult, cu atît te înstrăinezi de ființă, încît ajungi la sfîrșit să nu mai deosebești decît nimicul exterior de cadavrul lui Dumnezeu din inimă.

Va veni o vreme cînd viermii vor visa pe oasele mele... (Teroare care pare o amintire. Se mișcă cimitirele în suflet).

Schopenhauer susține că, de-am bate la lespedea mormintelor pentru a oferi morților viața, ar refuza cu toții. Cred, dimpotrivă, că de bucurie ar muri încă odată.

Toate gîndurile, care mă separă de viață, mă înnebunesc. Veșnicia ? A fi îngropat de viu...

Cu cît îi citesc pe pesimiști, cu atît iubesc viața mai mult. După lectura lui Schopenhauer, îmi pare rău că nu-s logodnic.

A spune că în iubirea lui Ion pentru Mărie nu este decît genul speței, care creează iluzii individuale și se folosește de ființe ca de instrumente, înseamnă a degrada cu ceva absolutul interior, psihologic ? *Iluzia* lui Ion și a Măriei ? Dar nu există nimic peste ea. Asta-i totul. Schopenhauer are dreptate să susțină că viața-i un vis. Dar cade într-o gravă inconsecvență, cînd, în loc să încurajeze iluziile, le demască, dîndu-ne să înțelegem c-ar exista ceva în afară de ele. Totul este înșelăciune, amară și dulce. Se vede că realitate sau adevăr n-a *putut* să fie.

De pesimism ne vindecăm numai în extaz.

Dacă viața ar fi o realitate, cine ar putea-o suporta ? Ca vis, ea este un amestec de farmec și teroare, căruia ne abandonăm cu o destrămare parfumată. — Spiritul este un coșmar al naturii.

Lumina nu este subiect de poezie. Soarelui poți să-i fii cel mult recunoscător, dar să-l cînți ? Egiptenii l-au transformat în zeitate, căci altcum nu-i puteau face imnuri. Lumina este lipsită de discreție și intimitate. Cînd ești nefericit, e de-a dreptul provocatoare. Soarele descrie o curbă a fericirii ; dar poezie nu există decît în zori și în asfințit. Un amiaz profund și definitiv ? Ca și cum ar fi posibilă inspirația în plenitudine !

...Şi apoi numai în zori şi-n asfinţit cad razele pe direcţia inimii. Nu sînt destul de învechit în fericire pentru a iubi soarele !

De cînd am început să pierd toate-n jurul meu şi lucru după lucru să dispară în avîntul infinit al vidului ? Începi prin a face abstracţie de *obiect* şi sfîrşeşti prin abstracţie de *lume*. Acesta e drumul gîndirii.

Muzica singură poate deveni substanţă în vidul absolut şi toate mările se retrag ca să facă pat lacrimilor. Cu un Dumnezeu cerşetor aş vrea să umblu de mînă, doar am descoperi împreună vreo lume cu otrăvuri mai dulci. Prin asta, am rătăcit destul cu umbra Domnului înainte. Acuma-l vreau la dreapta, căci fără el nu mai pot face un pas în frica fără de început a firii. — Vino, Doamne, căci împreună colinda-vom pădurile şi deşerturile şi vom găsi undeva o stîncă miloasă, care să se surpe pe noi şi să ne fixeze în tăcerea de care te-ai temut tu în începuturi ! Să mori mînă în mînă cu Dumnezeu..., să plîngi după Judecata din urmă...

Orice peisaj te scoate din timp, şi natura, în genere, nu e decît o dezerţiune din temporalitate. De aici, senzaţia stranie, de un indefinibil chinuitor şi plăcut, că nimic n-a fost niciodată, de cîte ori ne abandonăm acestui vis al materiei, care e natura.

Priviţi un arbore într-o zi imobilă cu soare şi cînd frunzele par broderii ale unei inimi în primăvară şi veţi înţelege că toate problemele devin fade în faţa creşterii indiferente a naturii, a inconştienţei ei, în afară de care totul e durere, blestem şi spirit. Sau cînd ai norocul şi nenorocul să priveşti zilnic un brad ce se înalţă în faţa casei ca o tăgăduire şi o demonstraţie a vieţii împotriva ei însăşi, inutilitatea efortului îţi apare zdrobitoare, şi ai vrea să te subjuge viaţa fără de nume a naturii. Cine n-a invidiat niciodată plantele, nu ştie ce înseamnă teroarea conştiinţei. Slăbiciunea pentru natură pleacă din oroarea de conştiinţă. Spiritul nu-ţi mai spune nimic şi iubeşti atunci lipsa de întrebări şi de răspunsuri ale plantei.

Omul a tras „chiulul" naturii. În măsura în care a reuşit s-a desorbitat din viaţă, iar tragedia lui se epuizează în plusul adăugat naturii. Fuga dintre dobitoacele eterne ale lui Dumnezeu i-a creat o distanţă de viaţă, pe care în zadar încearcă s-o învingă prin aspirţia spre inconştienţa originară. Spre ce ni se înclină inimile în dragostea de natură ? Spre *somnul* ei. Nevoia de a uita teroarea... Şi somnul naturii este legănarea primordială, voluptatea indiviziunii, iresponsbilitatea cerului sau fericirea de a nu şti nimic. Printre flori şi arbori cunoaşterea e un păcat ; sub un azur vesel, un atentat. De la Adam şi pînă la Baudelaire sau Dostoievski omul n-a făcut decît să înregistreze consecinţele catastrofale ale plusului adăugat naturii. În planul Creaţiunii spiritul n-a fost luat în combinaţie.

Dragostea de natură nu e în fond decît regretul ei. Cu cît cineva trăieşte într-un grad de conştiinţă mai redus, cu atît o iubeşte mai puţin. Despre părere de rău nu poate fi vorba, căci acela este natură pervertită imperceptibil. Un inconştient nu remarcă peisajul, fiindcă nu se poate disocia de el. Şi aşa orice om fericit. Ce să caute el în natură ? Dar el n-are nevoie de regăsire. Proştii şi fericiţii nu descind din Adam...

Nietzsche spune undeva: „Ai căutat cea mai grea povară și atunci te-ai găsit pe tine însuți". Iubesc natura cei ce înțeleg și simt acest lucru...

Ceea ce te determină ca între oameni să faci ceva este prezența efectivă a timpului. Nu-l poți lăsa să se scurgă pe lîngă tine. Și atunci devii activ din convingere. Te hotărăști să iei parte la istorie și la un moment dat te poți pomeni profet. Cine trăiește în timp trebuie să fie victima lui, fiindcă el n-ar mai fi timp dacă n-ar înghiți și distruge totul. Nu simțim uneori nevoia de a-i face concurență, de a ne lua la întrecere cu el? Poate aici rezidă ultimele rădăcini ale autodistrugerii.

Începi să înțelegi ce e veșnicia cînd te afli singur în fața naturii. Mediocritatea devenirii îți pare atunci un atribut pur omenesc. În mod greșit se crede că germinația naturii îți dă o impresie de mobilitate și de dinamism. Procesul ei de creștere nu e sensibil imediat; contemplația naturii ne transpune, dimpotrivă, într-un calm al nimicului, și frumusețea afectează un caracter de irealitate.

Orice peisaj mă face să uit că există un „cînd", un „atunci", că au fost odată clipe sau că am fost capabil de viciul de a fi fericit în timp. Natura nu poate fi gustată decît ca un amestec de paradis și de cimitir. Și niciodată n-am cerut singurătăților mai mult de o lespede și un sărut...

Nimic n-a fost niciodată, este șoapta care ne mîngîie în amurguri și uneori soarele ne-o scrie, în toiul zilei, pe un infinit albastru. Amurgurile ne dezvăluie, însă, toate echivocurile vieții și agonia falsă a oricărui amurg este un suprem echivoc.

Frecventarea muritorilor este o însîngerare continuă ; pentru un om lucid, un cancer al inimii. Cine a umblat printre oameni cu ochii deschiși și mai are rezerve pentru alte răni n-a priceput nimic din dezastrul uman.

Numai în măsura în care urăști oamenii te poți considera eliberat. Sînt atîtea alte lucruri care se cer iubite ! Ce rost are să te mai încurci cu ei ! Trebuie urîți, ca să avem libertatea de a adera la perfecțiuni inutile, la tristeți de dincolo de timp, la fericiri supraistorice. Este o lipsă de distincție și de gust în orice aderență la umanitate. Dezgustul de om te face să iubești natura. Așa apare ea în rolul de consolatoare. Rostul ei este să ne închidă rănile, să ne vindece de contactul cu omul. Dezinfectați odată, putem porni la alt drum, pe care nu trebuie să ne urmeze nimeni. Ca atare, natura nu este mai mult de un stadiu al lepădării noastre de lume, precum iluzia filozofiei romantice o făcea o etapă a odiseei spiritului.

Revenim la natură prin ocolul istoriei. După ce ne-am amestecat prin treburile devenirii și ne-am degradat în evenimente redescoperim natura, identitatea inițială pe care am sfărîmat-o prin delirul de grandoare al conștiinței. Ocolul istoriei este plusul efectiv al devenirii, care nu fusese luat în planul creațiunii. De aceea nimeni nu trebuie să-și refuze această aventură.

Dacă în natură ar exista o simplă prefigurație de cunoaștere, ea n-ar trebui să ne mai intereseze, fiindcă ar înceta să mai fie un leagăn al uitării. Unde ne-am mai răcori groaza și chinul lucidității ?

Natura te invită la o înmărmurire parfumată și aeriană, la un extaz fără lacrimi și la o voluptate cu amintiri de dincolo de lume. Și astfel nu te mai simți legat de nici un obiect și nu mai poți să crezi în nimic ce nu ar fi desprinderea ta de fire.

Adesea îți dorești o mare înfrîngere în viață, pentru ca să poți gusta din plin ce rost are natura ca un cadru de consolări. Din plăcerile exilului nu putem gusta noi muritorii de fiecare zi. Natura răspunde cu generozitate regilor și dictatorilor înfrînți. Nouă nu ne rămîne decît exilul în ființă, rătăcirea în existență.

Nu pot vedea un peisaj fără să simt nevoia să distrug tot ce e a-cosmic în mine. O nostalgie vegetală, regrete telurice mă încovoaie și aș vrea să fiu plantă, să mor în fiecare zi cu soarele. Avem prea multe amurguri în inimă de căutăm natura pentru umbrele ei.

Viața are ceva din isteria unui sfîrșit de primăvară. Un sicriu spînzurat de stele, o virginitate putredă, un viciu floral. Amestecul acesta de cimitir și paradis...

Nu sînt atît de nefericit pentru a fi poet... , dar nici atît de indiferent pentru a fi filozof. Sînt, însă, destul de lucid ca să fiu condamnat.

„Trăiesc din ce alții mor“ (Michelangelo). Nu se mai poate adăuga nimic despre singurătate...

Lumea nu este mai mult de un exercițiu al tristeții noastre. Avem nevoie să gîndim asupra a ceva.

Şi am inventat-o ca materie a reflexiunii. De aceea gîndirea nu scapă nici o ocazie pentru a o distruge.

Dorinţa asta de a merge la fund de cîte ori ne invadează o fericire prea mare... Bucuria extatică te face un scafandru al trivialităţii şi, după nu importă care cer, aspiri spre mahala. Îngerii nasc draci în suflet şi zîmbetul sfintelor îţi apropie rînjetul demonului.

...Cînd soarele e prea mic pentru atîta fericire, strigi zadarnic după o mare de păcură, cu valuri negre şi fierbinţi.

Iadul şi raiul sînt o interpretare diferită a sănătăţii ; numai amestecul lor e boală.

Pe unii oameni i-a vrut Dumnezeu „compleţi“. Şi atunci i-a aruncat sub blestemul acestei pendulări. Perfecţiunea este o lepră încununată de roze.

De atîtea lacrimi pămîntul a căpătat igrasie.

Universul este un cavou prea mic aspiraţiei muzicale spre moarte.

Plictiseala — absenţa de muzică a materiei.
Melancolia — muzica inconştientă a sufletului.
Extazul — delirul spiritului.
Lacrimile — muzică sub forma materiei.

Buda a fost un optimist provocator. Cum de n-a observat el că nu numai tot ce este e durere, ci şi tot ce nu este ? Chinul defineşte fiinţa tot atît cît nefiinţa. Căci nu putem concepe vreo dimensiune — a existenţei sau a neantului — care să nu „fie“ prin suferinţă. Vidul, ce e dacă nu o aspiraţie neîmplinită spre durere ? Nirvana reprezintă o suferinţă eterică, un grad mai spiritualizat de chin. O *absenţă* poate fi un minus de existenţă, dar nu de durere. Căci durerea precede totul. Şi în primul rînd pe Dumnezeu.

Plantele visează suferinţa ; oamenii se sfîşie în ea. Nici pietrele nu sînt străine, căci natura întreagă nu e decît o presimţire de chin.

Treptele conştiinţei indică progresul în durere ; omul le încoronează în perfecţiunea chinului său.

Nu cred să fi scăpat nici o ocazie de a fi trist. (Am avut vocaţie de om.)

Toate vietăţile plîng. Omul n-a adus nou decît lacrimile...

Dacă femeile n-ar şti să plîngă *oricînd*, dragostea cu ele ar purta numele celei mai mari perversiuni, sodomia.

N-am simţit că voi muri cu adevărat decît în accesele de iubire pentru viaţă. Groaza mă leagă mai mult de lume decît lepădarea aceea misterioasă din leşinul în faţa vieţii. Simţurile se videază pentru a o absorbi şi ne năpădeşte universul prin toţi porii, că vorbe şi gînduri amuţesc în teroarea voluptuoasă a acestei plenitudini.

De nu mi-aş tîrî moartea prin toate nădejdile şi înfrîngerile vieţii, mi-aş căuta un capitol în zoologie şi aş dormi cu animalele şi cu Dumnezeu în somnul firii, blagoslovit de necunoaştere. Dar moartea, moartea... Să mă lege de ea numai un dor ascuns, un regret vegetal, o încovoiere de plantă mîhnită sau o conspiraţie secretă cu ondulaţiile funebre ale naturii ? — Să nu fie cumva orgoliul, mîndria ucigaşe de a nu voi să nu ştii că mori ? Căci de nimic nu eşti mai flatat ca de gîndul morţii ; de *gînd,* nu de moarte.

Atît cît trăiesc pentru nimic în lume n-aş renunţa să ştiu că mor ; dar aştept moartea ca să p[illegible]ita acest blestem în mijlocul ei.

În toate lucrurile se ascund flăcări, căci groaza descoperă universul ca un început de incendiu. Destul să se frîngă echilibrul panicii şi armonia formală a terorii, ca munţii să devină scîntei şi stelele, scrum. Şi după astfel de clipe greu ai mai putea găsi în suflet altceva decît o aspiraţie după întinderile deşertului. Oroarea de obiecte şi de vietăţi generează infinitul tern al pustiului, şi implori Sahara să-ţi satisfacă dorul imens de dezolare. Toate deşerturile îţi trec pe dinainte şi regreţi că pămîntul are prea puţine. Atunci te gîndeşti la nivelarea munţilor, la acoperirea livezilor şi pădurilor, visezi, în mijlocul grădinilor, Mongolia şi ai presăra pe tăceri cristaline de ape mîl galben de China şi praf din amurguri furioase de Gobi.

Asceţii creştini găseau că numai deşertul este fără păcat şi de aceea îl comparau îngerilor. Cu alte cuvinte, puritate nu întîlnim decît unde nu există nimic. *Firea* este afectată de o murdărie esenţială. Ce se întîmplă cu cei ce nu pot găsi *intimitate* decît în deşert, care se gîndesc la Sahara spre a fi şi ei *acasă* ? Nisipurile fără margini şi orizontul implacabil să-i mai alinte cu infinitul lor de nemîngîiere.

Este de un farmec straniu să te năpădească în mijlocul unei biblioteci, cufundat în lectură abstractă, urmărind subtilele și inutilele polemici filozofice, un dor nestăpînit de întinderi dezolante, să irupă pustiul la nu știu ce capitol al logicii. Atunci se întorc toate lucrurile pe dos, iar o problemă te mai interesează doar transfigurată în absurditate. Se amestecă, parcă, rocile cu noțiunile, geologia cu spiritul într-o avalanșă ce n-am vrea s-o domolim. Este o confuzie frumoasă, ce-ți aduce aminte de tremurul senzual în nostalgia morții. De cîte ori te invadează chemările sfîrșitului, dorinți arzătoare ca-n prima tinerețe tulbură sîngele într-o corupție bolnăvicioasă. Toate membrele își pierd aderența la corp și în dizolvarea ciudată a sîngelui, trupuri goale de femei toarnă o voluptate chinuitoare peste o frică unică. Moartea în toiul activității ei trezește, prin reacție, funcția supremă a vieții. Sexualitate și moarte se amestecă în zvîrcolirile lăuntrice ale agoniei și fac din acest fenomen un complex indefinibil de teroare și voluptate. În nostalgia morții trăiești numai de formă; centrul de greutate l-ai schimbat în neant. Dar fără dorința de moarte omul n-ar merita să-i se rezerve un cap[illegible] special printre dobitoace. Numai întrucît tînguiești lucid și însîngerat după consolările întunericului și participi cu spiritul la o stingere nemiloasă te ridici deasupra celorlalte forme de viață și de oameni. Moartea este cartea de vizită a individului.

Dacă cineva care n-ar ști nimic de sexualitate ar auzi, fără să vadă, o desfășurare sexuală, nimic nu l-ar opri să creadă că asistă la o agonie, în așa măsură se aseamănă exterior gesturile supreme ale vieții cu expresiile morții. La drept vorbind, nu se poate tăgădui un caracter funebru sexualității. Acea răgușeală trecătoare, complicitatea cu umbrele, bestialitatea stranie și dezgustul îndoliază voluptatea pentru o inimă delicată.

Toate lucrurile se amestecă. Între ardoare și nostalgia morții deosebirea nu întrece distanța unei nuanțe. Flăcările își schimbă doar culoarea sau, mai bine zis, în dorul de sfîrșit arzi cu flăcări invizibile. Se întîmplă uneori ca moartea să se cuibărească în așa măsură în ființă, că panica nu găsește mijlocul de a înlătura sufocarea. Și cum ți se așază ca o piatră de moară, presiunea ei transformă subit oroa[illegible]a în nostalgie. Nu mai poți respira de avîntul mor[illegible] în tine și, în loc să te scufunzi într-o cumplită deznădejde, o vibrație plină de îmbrățișări te împreună cu o moarte prea insistentă pentru a fi definitivă. Atunci toate povîrnișurile ți se par prea domoale, toate rostogolirile, prea ușoare și prăpăstiile, prea luminoase. Dorul de moarte este arzător și cînd e prea intens devine pozitiv, servind mai mult viața decît toate stimulentele pe care le-au inventat speranțele omenești. Excesul aspirației spre stingere ațîță orgoliul mai mult decît pasiunile. Și astfel apare roua pe cangrenă.

Nevoia de a te umili din dispreț pentru oameni, de a te expune în victimă eternă, în monstru, în fiară... Ce rost are să consumi o pasiune între niște animale nereușite, fleacuri biologice și caricaturi cosmice ? Un om este cu atît mai inferior cu cît simte nevoia colaborării, a muncii „constructive", împreună, cu cît înregistrează sau se gîndește la existența

„altuia". *Nu există nimeni,* este o concluzie obligatorie și înfăritoare și probabil că nimeni n-a existat niciodată. Imperativul de a fi singur, cumplit de singur, deși îl simți de la întîile bîjbîieli ale reflexiunii, trebuie realizat fără îndurare, în ciuda tuturor afecțiunilor și slăbiciunilor. Universul nu e decît un spațiu pentru singurătate, iar viețățile n-au fost lăsate de Atotputernic decît pentru a ne verifica și întări izolarea. N-am întîlnit pe nimeni niciodată, deși m-am împiedicat de umbre din lipsă de luciditate și abundență de înșelăciuni.. Oamenii cu care ne certăm sau ne iubim mai pot fi reținuți de vreo memorie ? N[illegible] să-mi îmbălsămez nici o amintire — după vorba unui scriitor —, ci voi lăsa să putrezească mai repede toate făpturile încrestate pe o memorie generoasă și care nu mă mai poate servi decît prin intoleranță și refuz. Nu există nimeni ; iar umbrele umane n-au seducția amurgului, pentru a le privi. Viața-mi dă senzații de hienă melancolică...

Uneori ceri tăcerii o înmărmurire atît de mare, că te exasperează freamătul gîndurilor în mormintele proaspete. Și ți se întîmplă ca în munți cînd vîntul se liniștește și cu el lamentațiile brazilor, să te supere zgomotul aerian al aripilor de fluture sau grația indecentă a florilor. Iubești atunci depărtarea albastrului decolorat pentru tăcerea lui rătăcitoare și pentru prostia lui serafică. Doar unul din motivele slăbiciunii pentru cer este și lipsa lui de inteligență. Mă tem că aștrii n-au știut nimic niciodată.

Dacă se poate iubi un poet care nu toarnă peste lucruri un parfum de agonie... și dacă, în genere, te poţi lega de vreo fiinţă care nu răspîndeşte adieri de amurg... Mi-aş putea oare aminti de vreo carte în care n-am deslușit nelămuririle unor gînduri născute din plînsuri tainice ? Şi oare se poate reţine din viaţă vreo întîmplare, fără fecunditatea ei de amar şi fără sugestiile ei funebre ? În dragoste descinzi ca într-un cavou şi îmbrăţişările n-au farmec decît noaptea, în zîmbetele de abanos ale femeii. În aparenţă iubim pentru a uita, cînd nu facem, în fond, decît să urmărim alt gen de nefericiri. Fără misterul de suferinţă, care-l inspiră femeia atunci cînd ea crede că ne face fericiţi, iubirea n-ar atenua nimic din fadoarea vieţuirii. De ce după o noapte de dragoste, în care n-ai avut nimic de reproşat vieţii, te apucă un acces de milă pentru existenţă ? Urma în suflet a voluptăţii : o catastrofă de lucidităţi.

Mă gîndesc adeseori la anarhiştii care, înainte de atentat, se închid cu femei pentru a îneca în orgie ultimele aderenţe şi ultimele remuşcări. Sinuciderea, crima, detaşarea şi toate hotărîrile de singurătate trezesc imaginea femeii, căci ruptura cu ea exprimă simbolic renunţarea la viaţă. De aceea este ea prezentă în orice sfîrşit, martoră finală a actelor de izolare. Misoginii, filozofii şi servitorii — din ură, din înţelepciune şi prostie — au redus femeia la un pretext al instinctului şi la un rol „constructiv“, de generaţie şi maternitate, cînd nu la un desfrîu inutil. Nu că prin ea n-am satisface tendinţe pozitive ale naturii, ci faptul că, alături de acestea, ea ne însoţeşte pornirile de distrugere, de autodistrugere, că este cerută de umbrele şi zvîrcolirile noastre mă face să fiu mai zgîrcit cu dispreţul faţă de aceste fiinţe care, puse în faţa alternativei: curve sau sfinte, îndură o dramă necunoscută nouă. De cîte ori vrem să ne pierdem, un ultim adio îl adresăm femeii. Însăşi mizeria ratării nu este decît o formă a pierderii legăturii interioare cu ea. Rataţii sînt fiinţe ce nu mai pot iubi, fiindcă deficienţele îi opresc în calea propriei lor chemări. Un om complet decăzut, pe care l-ar mai lega de lume zîmbetul animalic al unei servitoare, este departe de a fi un ratat. Insensibilitatea la dragoste face concurenţă cimitirelor.

Cel mai frumos omagiu pe care-l poţi aduce femeii este să te gîndeşti la ea cînd nu mai ai nimic de pierdut. Acele clipe de singurătate care o revendică imperios pentru a ne mîngîia de ruptura cu viaţa... Dacă femeia n-ar fi în mijlocul lepădărilor noastre de lume, am avea dreptul s-o dispreţuim cu milă şi scîrbă. Aşa, cine e de vină că-i sare moartea într-ajutor?

Senzaţia asta stranie şi chinuitoare de curgere a vidului în nopţi singure şi nemiloase. Ce teroare tăcută îmbibă întunericul, îmbracă inima şi paralizează creierul? Sau parcă se despică în bucăţi imensitatea neagră şi se prăvălesc stînci de întunecime peste incendiul ascuns al pămîntului... Fiecare noapte este un univers în doliu, o măreţie de ireparabil. Izvorul cosmic al groazei purcede din noaptea fără de început, cu care Dumnezeu a dat întîia bătălie. Pe jumătate a biruit, căci a reuşit să alterneze ziua cu noaptea. Omului i-a rămas să înfăptuiască ziua plină şi el n-a reuşit să înfrîngă noaptea decît prin gînd. Protestele lui în întuneric, chinul necruţător între umbre continuă — fără speranţe şi fără pasiune — un plan vechi al Divinităţii. Noi nu dormim pentru a ne odihni, ci pentru a uita noaptea, infinitul ce avem de răpus. Somnul este o dezertare din fața lui Dumnezeu. Să fie el un remediu împotriva spaimei, a spaimei zilnice de noapte? Dar coșmarurile nu sînt decît derivative ale unei terori constante, căci nu visăm decît pentru a ne izbăvi de apăsarea unei spaime vaste cît întunericul. Visuri „plăcute“ ? Iluzii optice ale terorii.

Fiecare om ispășește, de la naștere la moarte, păcatul de a nu fi Dumnezeu. De aceea viața nu este decît o continuă criză religioasă, superficială la credincioși, zguduitoare la îndoielnici.

Față de ceea ce ar fi trebuit să devenim fiecare viața nu este decît un morman de ruine. Trăim în umbra înfrîngerilor și a orgoliului rănit. Voluptatea puterii mărită pînă la demență nu se poate satisface în această lume. Nu există spațiu pentru instinctul demiurgic, pentru furia devorantă care înghite lumi. Viața are seducții în delir în care Napoleon pare un impiegat. Ce mai rămîne din aventura lui terestră în fața unui suspin al infinitului sau în fața milei nesfîrșite pentru Dumnezeu? Sînt „accese“ de milă — căci ea nu este o stare constantă — care te fac să plîngi totul, de la pietre la Divinitate. Compătimirea degradează absolutul și umbrele lui.

Rostul religiei e să ne mîngîie de înfrîngerea voinței noastre de putere. Adăugînd alte lumi la a noastră, mai putem spera în noi cuceriri și victorii. Nevoia de spațiu ne face religioși, frica de a nu ne înăbuși în marginile fatale și blestemate ale acestei lumi. De aceea un suflet mistic și imperialist nu recunoaște alt dușman decît pe Dumnezeu. El trebuie cucerit, ultima rezistență a deznădejdii. Odată și el, căzut, vom respira liberi și nu vom mai găsi pretexte milei în afară de noi, înșine.

Mă gîndesc la om și nu văd decît umbre; mă gîndesc la umbre și nu mă văd decît pe mine.

Cu Dumnezeu trăim într-un ritm alternant; ne împărțim succesiv puterea. De aici pleacă două înțelegeri diferite ale lumii, care nu se pot împăca în nici un fel. Nici Dumnezeu și nici noi nu sîntem dispuși la concesii.

Uneori nu pot da dreptate decît filozofilor ocazionaliști, urmași ai lui Descartes, care, pentru a explica raporturile dintre suflet și corp, admiteau o intervenție divină, la fiecare act. Ocazionaliștii au rămas, însă, la mijlocul drumului. Ei n-au avut sentimentul că lumea asta, fără intervenția de fiecare clipă a lui Dumnezeu, s-ar învolbura de haos, că s-ar risipi în bucăți și ar lua-o razna prin întuneric. Totul trebuie *acordat*; bunăvoința divină contribuie la provizoratul acestui echilibru.

Dumnezeu se amestecă în cele mai neimportante împrejurări, este *de față* la incidentele cele mai neînsemnate. Am putea zîmbi fără intervenția lui? Credincioșii care îl imploră la fiecare pas — cînd beau apă, ca și cînd mor — știu prea bine că lumea asta nu poate exista în voia ei, fără să se distrugă pe loc. Oare ce curs ar lua întîmplările dacă Dumnezeu s-ar retrage în pasivitatea lui inițială? Ce-o mai poate salva? Aici apare orgoliul nostru în dimensiuni de soluție cosmică.

Cu Dumnezeu nu poţi fi părtaş, în acelaşi timp, la putere. Îl poţi inlocui, îi poţi urma, dar nu poţi sta alături, fiindcă el nu suportă mîndria creaturii şi nici creatura nu-e capabilă de modestie şi recunoştinţă. Aşa este făcut omul : ori se anulează în Divinitate, ori o provoacă. Dar „bun simţ" în prezenţa absolutului nu s-a pomenit pînă acum. A fi interimatul lui Dumnezeu este ambiţia constantă a muritorului şi prin ea se salvează oarecum de la moarte. Rostul nostru pe pămînt este să nu scăpăm nici o ocazie de a-l săpa.

...Dar ratarea noastră nicăieri nu e mai sensibilă ca în misterul pendulaţiei ce ne aruncă de la picioarele lui Dumnezeu dincolo de el şi din aceste culmi înapoi. Este tot incurabilul soartei omeneşti în această pendulaţie, care alternează înfrîngerea cu demiurgia. Trăim pe două planuri, a căror întîlnire dă naştere unui regret plin de fioruri şi-n care ne plîngem toate ocaziile pierdute în drumul spre îndumnezeire.

Adesea-mi vin în minte pustnicii aceia din Egipt, care săpau mormînt pentru a plînge la el zi şi noapte. Întrebaţi de rostul lacrimilor, ei răspundeau că-şi plîng sufletul. Să-ţi sapi groapa din viaţă şi între ea şi cer să-ţi verşi amărăciunile şi căinţa !

În nesfîrşirea deşertului mormîntul este-o oază. Singurul loc şi singurul sprijin. Îţi faci groapa ca să ai un punct sigur în spaţiu. Şi mori ca să nu te rătăceşti. — De ce nu plouă în pustiu ? Ce rost ar mai avea după lacrimile pustnicilor ?

Nu-ţi mai cer, Doamne, decît să mă uiţi, iar tu să nu doreşti decît pacea urii mele. Adună-ţi forţele şi liniștește-o, toarnă balsamuri peste răzvrătirea năpraznică a creaturii, căci sînt clipe în căderea noastră, cărora vei cădea victimă împreună cu cerul. Cunoști tu pornirile de furie care topesc stînci, aprind ghețari și opresc valurile mării într-o nemărmurire crispată? Ura nesfîrșită care face din viață o cascadă înghețată... o Niagară albă și tăcută, peisaj de groază și simbol al creaturii.

Ce interes ai mai avea să răscolești cruntele mele amintiri sau să-ți împovărezi memoria cu mine? Sau ai nevoie de fioruri reci? Vei ajunge vreodată să-ți măsori căderea prin gîndurile tale la mine, și prezența mea în neliniștea ta să fie gradul pierzaniei tale? Căci știu prea bine, Doamne, că n-ai decît un păcat: gîndul tău la mine. Și astfel, întoarce-ți inima de la creatură și salvează-te uitîndu-mă. Ești prea bătrîn în ființă și prea tînăr în ură. Dar ura înghite ființa și izvoarele ei. Creator iresponsabil și nevinovat, rostul tău e să cerșești îndurarea odraslelor tale! Ce singuri sîntem, Doamne!

Uită-mă, căci vreau să fiu mai slobod în fire — și n-ai teamă că nu-ți voi face concesia vreunei amintiri. Morți unul altuia, cine ne-ar opri să ne facem de cap în acest cimitir fără cadavre care e viața? Pînă și stîrvurile au dezertat și-am rămas singur în moartea, pe care — din neștiință divină, ignorant fără de început — numit-o-ai viață.

Oricît ai vrea să te legi de lume, atîta vreme cît suferi nu reușești decît să te îndepărtezi. Căci durerea, de-ar fi posibilă în paradis, ar inventa și acolo o altă lume. Funcția de dezintegrare a suferinței înfrînge ultimele rezistențe ale realului și te pomenești în Dumnezeu din absență de ființă. Nu odată s-a spus că atîta vreme cît va exista suferință va „exista" și Dumnezeu. Dar de ce nu s-a observat că tot ea îl neagă și că, odată anulat de un exces de durere, nimic nu l-ar mai putea reface. Negația Divinității în numele raționalismului, al îndoielilor sau indiferenței este o aprobare binevoitoare față de refuzul născut din efervescența unei însîngerări. Scîrba de Dumnezeu la un om religios, ajuns în stadiul final al suferinței, determină o singurătate atît de copleșitoare, că, de-ar putea scăpa o lacrimă, ea ar otrăvi întreg pămîntul, stelele s-ar învineți, iar soarele ar răspîndi o lumină ofticoasă și sfîșietoare. Și în jurul acelei lacrimi ar începe aștrii să se învîrtă și lumi noi s-ar crea din acel punct inițial al deznădejdii cosmice.

„Omul care are moartea înainte în tot ceasul biruiește împuținarea de suflet" (Patericul).

Ultimul gînd al oricărei religii: *viața* ca o împuținare de suflet...

Dumnezeu profită numai după moarte și ne obligă astfel să nu căutăm grandoare aiurea.

Cucernicia atîtor singuratici a vrut să ne învețe că în fiece loc cerul este egal depărtat de pămînt.

Ce facem atunci cu inima omenească și cu pustiurile? Eram doar învățați că acolo se răsfață Dumnezeu, că se simte acasă în acea dezolare și în spațiul acelei dezolări...

Nu mai am de împărțit cu nimeni nimic. Doar, încă o vreme, cu Dumnezeu. Putea-va el să-mi „scoată sufletul din pieirea deznădăjduirii"? (Patericul). Universul este sumbru și misterios ca o plajă scoțiană în bruma căreia m-aș întîlni cu Dumnezeu să ne împărțim deșerturile...

Cu cît paradoxele asupra Divinității sînt mai înfiorătoare, cu atît îi exprimă mai adecvat esența. Pînă și înjurăturile sînt mai aproape de Dumnezeu decît teologia sau meditația filozofică. De altfel, înjurăturile, în grade diferite, lui și numai lui i se adresează. De s-ar referi la oameni, ar fi iremediabil vulgare, fără inspirație și fără consecințe. Înjuri Dumnezeul unui om și nu *omul*. Acesta nu poartă nici o vină, căci Dumnezeu este sursa inițială a păcatului și a erorii. Căderea lui Adam e, în primul rînd, un dezastru divin și numai în al doilea rînd unul uman. Dumnezeu și-a plasat în om toate posibilitățile lui de imperfecțiune, tot putregaiul și toată pierzania. Rostul apariției noastre e salvarea perfecțiunii divine. Ceea ce în Atotputernic era „existență“, infecție temporală, cădere s-a canalizat în oameni, și Dumnezeu și-a scăpat vidul, noi servindu-i ca derivativ, iar el rămînînd gol de orice.

Istoria ar fi un Dumnezeu în putrefacție, dacă n-am fi fost noi ca să-i spălăm rușinea prin a fi acceptat să fim. Prin *viață* am scăpat absolutul de la cangrenă.

... Și de aceea, cînd înjurăm spre cer, o facem cu dreptul omului ce poartă povara altuia. Dumnezeu bănuiește ce se întîmplă cu noi și, dacă l-a trimis pe Iisus să ne preia din dureri, a făcut-o din remușcare, iar nu din milă.

Stadiu final al tristeții : nu mai există deosebire între lacrimi și pietre. Inima devine stîncă, iar pe sînge patinează dracii. Doamne ! mai ai vreun loc prin paradis ?

•

Tot ce în mine ţipă după viaţă îmi cere să renunţ la Dumnezeu. Şi ce nu face omul pentru viaţă...

Te apuci să crezi în Dumnezeu din orgoliu. Este — dacă nu plăcut — în tot cazul „onorabil". De nu te pasionezi de El, trebuie să te ocupi de oameni. Dar cine poate cădea atît de jos !

Punctul nul al existenţei : îţi este tot una că citeşti un proces-verbal sau că te gîndeşti la Dumnezeu. Şi atît eşti de absent, că lucrurile, speriate de ele însele, fug năuce să se rostogolească în golul tău, să-şi găsească loc în paragina ta fără margine. Tot ce nu-şi mai află linişte în spaţiu se repede spre tine, să geamă şi să moară. Miasme se înalţă spre tării din inimi, în care putrezesc şi stîncile.

Prea mulţi schimnici s-au plîns că Dumnezeu nu le-a „rănit inima spre plîngere" (Patericul). N-aş fi crezut că este atît de uşor a concura pustnicia... Să vie sihaştrii printre noi, să-i purtăm prin cafenele care lasă în urmă deşerturile Arabiei...

Omul nu se poate hotărî între libertate şi fericire. De o parte, chinul şi infinitul ; de cealaltă, mediocritatea şi siguranţa. El este un animal prea orgolios ca să accepte fericirea şi prea căzut pentru a o dispreţui.

Nu este interesant că „fericirea" naşte complexe de inferioritate, oamenii apucaţi pe panta ei încerrînd să și-o scuze la toate ocaziile? Cine e mîndru de absența lui de suferință? Jena ce o resimt muritorii de rînd în fața suferinzilor nu este decît expresia convingerii că soarta omenească se diferențiază de celelalte prin durere.

De cîte ori n-am încerca să devenim fericiți, de nu ne-ar fi rușine?! Căci nu ești om prin știință, artă sau religie — ca să nu mai vorbim de filozofie —, ci prin refuzul de a fi fericit, care încoronează, prin luciditate, o incapacitate inițială și organică de fericire a animalului ispitit de libertate.

Moraliștii și-au permis naivitatea să deosebească disperarea de orgoliu. O privire mai mîhnită descoperă ușor înșelăciunea unei atari deosebiri. Aparent, pendulăm între lipsa de nădejde și mîndria provocatoare; în realitate, nu *vrem* s-avem nădejdi, fiindcă sîntem prea mîndri. Și cu cît avem mai puține, cu atît sîntem mai mîndri, încît disperarea și cu orgoliul cresc împreună, nediferențiabile unui ochi necruțător. Orgoliul nu ne permite speranțe, căutarea în afară și în timp a unor ieșiri din prăpastia eului, iar disperarea întreține o grandoare sumbră, fără de care orgoliul ar fi un joc meschin sau o iluzie bolnăvicioasă.

Stă în putința fiecărui ins să ridice viața semenului său. Libertatea asta mă umple de groază; e prea mare ca omul s-o mai poată suporta. Înăbușim cu toții un Cain și nu bănuim ce tulburare naște refuzul acestei groaznice moșteniri. Vorbim prea mult despre iubire și uităm pumnalele ce dorm în suflet privirile ce ascut săbii... Desprind în amărăciunea fiecărui om gemetele abia perceptibile ale unui Cain apăsat şi nesatisfăcut... De-ar trebui ispăşite dorinţele de omor şi gîndurile criminale, temniţele pămîntului ar fi prea înguste pentru fiecare şi timpul, infinitul timpului prea scurt pentru uitare şi remuşcare.

Nu se poate iubi decît o fiinţă care amestecă o delicateţe bolnăvicioasă cu impulsul spre crimă. Să te rănească o rază şi să te răsfeţi în abator!

Nu interesează dacă există sau nu există Dumnezeu, ci numai dacă *rezistă* avîntului şi singurătăţii noastre. Fiind o funcţie a deznădejdii, el ar continua să existe pentru cei atinşi de acest rău incurabil, chiar cînd am avea probe precise despre inexistenţa lui. Şi, la drept vorbind, orice lucru serveşte ca argument pro şi contra lui. Căci tot ce este dezminte şi confirmă Divinitatea. În aceeaşi clipă, blestemul şi rugăciunea sînt egal îndreptăţite. De pot fi făcute deodată — cu o mînă ameninţînd şi cu alta însemnînd o cruce —, te-ai apropiat pînă la identitate de Echivocul suprem şi pari a fi Dumnezeu de cîte ori nu ştii dacă exişti sau nu.

De cîte ori sînt trist pare că au început ţesuturile să gîndească. O otravă s-a cuibărit în fiecare celulă şi un negru apăsător o îmbracă într-un doliu straniu. Boala nu este decît un paroxism al reflexivităţii organice. Ţesuturile încep să *ştie* de ele însele, organele prind conştiinţă şi se izolează de restul corpului. Ne înşelăm cînd credem că *noi* ştim de afecțiunea unui organ, de fapt, *acesta* se oglindește în el însuși. Un corp complet bolnav ar însemna o materie ce și-a atins transparența integrală, care se știe pe sine, țesuturi lucide... Numai în boală vedem ce puțin sîntem stăpîni pe noi înșine. Slăbiciunea unui organ îl face independent; în schimb, atîrnăm de el pînă la pierzanie. Boala este o stare de conștiință organică, o rătăcire a spiritului prin țesuturi.

Vom astîmpăra vreodată insomnia umbrelor și adormi-vom cîndva întunericul? Neastîmpărul nopților, al tuturor nopților — prin care respiră mîhnirea și cazna — a săpat șanțuri în care putrezesc hoiturile amintirii.

Cînd totul s-a descompus — și pîrîie oase și credințe —, apare deodată o lumină puternică ce te saltă deasupra ta și a lumii. Fosforescența putregaiului? Cine-ar ști! Căci în invazia asta de fericire și lumină, ridicată pe ruina groazei, îmbraci infernul în rouă, iar aștrii sînt triști de a nu se putea purifica în atari lacrimi. Și toate groazele sînt prea mici față de această clipă de paradis, în care-l ierți pe Dumnezeu și te uiți pe tine!

Viața și-a scurs drojdia în mine. Altcum n-aș ști de unde vine teama asta de înec în ape adînci și stătute... Sînt ca acei pești — care mor în exil — îngropați de mlaștini. Orice undiță mi-ar putea pescui un cadavru în inimă. Căci omul — erou al clarobscurului — înoată pe ape moarte și le tulbură pentru a fi mai sigur înghițit de ele...

De cîte ori caut un cuvînt care să mă umple de o mulțumire dureroasă, nu găsesc decît ; uitarea. Să nu-ți mai aduci aminte de nimic și să te mîngîi într-o vedere fără memorie ; să privești neînțelesul, să dormi cu ochii deschiși spre el, într-un somn nepăsător! O uitare veșnică și desfătătoare pe care moartea nu ne-o poate da — și mai puțin viața — și care ne-ar cuprinde ca un vis neîntîlnit de muritori. Un paradis neatins de fericire.

De ce nu coboară îngerii uitării să-mi ațipească spaima și să-mi amorțească părerile de rău ? Aș vrea să nu mai știu nimic, și urîtul mă ține treaz. Din ce plante veninoase mi-aș hrăni înșelăciunea unui paradis al uitării sau ce miresme m-ar îmbăta într-o lume fără lume ?

Aș stoarce aștrii, dacă din ei ar curge o picătură măcar dintr-un balsam al neaducerii aminte, sau aș cere o lacrimă Satanei, dacă otrava ei m-ar izgoni de aici, dintre viață și moarte !

Forța asta absurdă care te face să-l strîngi pe Dumnezeu la piept ca pe o ființă scumpă în agonie, să-i ceri înnebunit o ultimă dovadă de dragoste, să-l turtești din patimă nemîngîiată și să rămîi cu cadavrul lui în brațe... Și apoi să fugi, să fugi de teamă că oamenii ar găsi și pentru el un sicriu...

În Regele Lear Shakespeare definește nebunia ca o separație a spiritului de amărăciune.

Asta e șansa nebunilor. Spiritul lor construiește *alături* de tristețe, mîhnirea alcătuind o lume aparte. Nouă ne rămîne povara de a ne sprijini amărăciunea pe spirit și spiritul pe amărăciune. Nebunii nu se întîlnesc aproape niciodată cu tristețea lor. Despre ghinionul lucidității...

De-ai ascultat cascade în munți — cu ochii închiși și obosit, rostogolindu-se în tine căderile de apă și înmulțind zgomotul pînă dincolo de zare — ai fost aproape de acordurile de orgă ale facerii lumii. Numai cascadele — și Shakespeare — îți dau senzații de cosmogonie. Din ele se ridică o muzică atît de brutal infinită, că, prins în mrejele ei, îți pare a asista din veșnicie la începuturile fără de sfîrșit ale lumii. Și-ți pare rău să crezi că timpul s-a urnit de mult...

Nu-mi plac decît oamenii melancolici și erudiți, care știu carte în tristețe și-și pot plimba mîhnirile prin toți poeții. Ce plăcere să ai la îndemînă citații pentru toate amărăciunile, să poți invoca un mistic german, un poet indian sau un umorist francez în despămîntenirile de fiecare zi... De ți-a lăsat natura chemare spre mîhniri, nu ocoli nimic din darul ăsta zănatic, nu scăpa nici o ocazie de dezlegare de lucruri și vietăți.

Citește zi și noapte, rătăcind prin spaima veacurilor, și nu uita că lectura suplinește oricînd opiul. Cărțile trebuie înghițite ca prafurile adormitoare. Nimeni nu citește pentru a ști, ci pentru a uita. Bibliotecile, ca și cîrciumile, sînt fructul plictiselii. Ce interesant să fii trist împrejmuit de nenumărate cărți sau să-ți umilești erudiția prin luxul delicat al melancoliei, să-ți scuturi visele ca praful de pe tomuri vechi și să te ridici spre obîrșia urîtului de lume, epuizînd istoria și înșelăciunile omenești!

Sînt freamăte de fericire în nopți, cărora numai strigătul le-ar putea pune capăt. Cu ce ai răspunde altcum la tremurul stelelor? Căci nu ai lacrimi pentru fiecare, deși Calea lactee nu-i decît o Vale a plîngerii, proiectată de muritori la poalele lui Dumnezeu.

Pascal vorbește de infinit, dar plasează și el, după tradiție, căderea lui Adam acum vreo șase mii de ani. Asta înseamnă că n-a depășit ideea infinitului născut din teroare, căci de-ar fi avut o viziune mai explicită, ușor ar fi găsit că păcatul s-a născut din veacul veacurilor și că sursa căderii noastre este o problemă de cosmogonie.

Ești totdeauna mai singur în zile, decît în nopți. Soarele te invită la o fericire imediată și trecătoare, de care nu ești capabil, pe cînd noaptea pare a nu se mai isprăvi niciodată. Sentimentul veșniciei este fructul singurătății nocturne, precum timpul se leagă de variațiile și nesiguranțele luminii. De cîte ori te apucă întristarea în după-amieze de vară cazi rob presimțirii că lumina nu e decît un accident în perfecțiunea nopții și un provizorat deșert în meditația altor lumi. Razele au o timiditate ce n-o întîlnim în surîsul amplu și disprețuitor al întunericului. Nopțile te fac îngăduitor cu vremelnicia soarelui și îmbracă incurabilul nocturn al sufletului într-un violet reflexiv și vast, culoarea *din zori* a siguranței eterne și ironice a nopții.

Regretul de a nu fi plantă, cine să-l priceapă? Pe cine să-l înduioșeze dorul vegetal? Să fii o floare în care se îngroapă razele și dorm visele pămîntului și pe care s-o culeagă un înger trist, spulberîndu-i petalele cu un suflu cald și nostalgic ! Tot mai mult mă gîndesc la flori părăsite și la îngeri în exil.

Regretul vegetal te apropie mai mult de paradis decît religiile laolaltă. Parcă toate celulele ar reface drumul înapoi, spre somnul naturii, spre uitare... Dacă descinzi pe treptele ființei tale, e imposibil să nu găsești undeva departe, în adîncime, o zonă vegetală, care te cheamă spre odihnă și alinare. O întreagă regiune florală exală miresme delicate, înăbușite de rezistența materiei și edificiul spiritului. Este ca și cum fiecare vietate ar fi urcat și străbătut toate treptele naturii, omul în fruntea tuturor, încununîndu-se pe cele mai multe cimitire. Numai ca plantă *ești* în paradis. Prea de mult am trecut de această treaptă. Cît trebuie să distrugem pentru refacerea paradisului ! Păcatul nu este decît imposibilitatea uitării. Starea de cădere, ce definește forma de viață umană, este o exasperare bolnăvicioasă a conștiinței. Ceea ce nu înseamnă decît posibilitatea unei ființe de a sta *alături* de Dumnezeu. Plantele se odihnesc *în* el, în uitare eternă. Cu cît ești mai *treaz* — mai departe, adică, de plantă —, cu atît ești mai aproape de paradis prin nostalgie, iar chinul zilnic al spiritului te înfrățește, prin regret, cu lumea vegetală.

Greu e cerul cînd se lasă așa pe nervi și-și tolănește întinderile pe febra și arșița corpului. Parcă coboară depărtările pe punctul cel mai cald al globului. Și uneori soarele pare satelitul căldurii noastre. Un incendiu mistuitor pe care nu-l poate potoli zăpezile și-n care simți nevoia să bei sînge de șarpe, să te scalzi în el și să te scufunzi. Au înghețat tăriile de se pleacă masive și prevestitoare spre flăcările noastre? Dumnezeu însuși cere viață sufletului nostru arzător? Coboară, Doamne, și nu întîrzia, dacă vrei flăcări și nu scrum, căci în curînd se va învîrti cenușă și pulbere la ecuatorul sufletului.

Fiecare om ascunde un nebun, care, din demnitate, transformă universul într-un ospiciu.

Aș putea fi părtașul unei religii după care e rușine să mori. Creștinismul ne-a flatat prea mult sentimentele cele mai intime, transformînd moartea într-o virtute și un triumf. Agonia sufletului este climatul firesc al creștinului, căci mori, mori în religia asta, în care și Dumnezeu face demonstrații de moarte, ca și cum n-ar avea destule cadavre și timpul n-ar fi abatorul universului!

Nu e nici prea ușor și nici prea plăcut să te afli în ceartă continuă cu Dumnezeu. Apucat, însă, pe calea aceasta, un impuls nelămurit te împinge peste toate rezervele și cumsecădeniile. *Superbia* — a fost numită tendința de neatîrnare și îngîmfare a creaturii față de Divinitate. O dezbinare orgolioasă care nu mai cunoaște nimic din resemnările minore ale „smeritei cugetări“.

Imitatio Christi — acest abecedar al lepădării de lume — recomandă „frîngerea inimii“ ca leac al orgoliului. Superbia este un delir de grandoare al eului, o hipertrofie a individuației; pentru „frîngerea inimii“ orice absență este prea mîndră, încît a fi șters complet pentru a putea străluci mai tare Dumnezeu este idealul ei de căpetenie.

Superbia e soarta omului ca tragedie, încît cine spune *biografic* — adică, destin — la ea se referă, resort de nimicnicii, fără de care n-am putea concepe istoria. În expresia ei ultimă, superbia este substituirea lui Dumnezeu prin om, o uzurpare neîntreruptă. Cine a trăit pînă la capăt orgoliul singurătății, nu mai poate avea decît un rival: pe Dumnezeu.

Dacă fiecare om plînge în mîna celuilalt și legăturile oamenilor ar fi o căință duioasă!

Despre viață nu se poate scrie decît cu un toc muiat în lacrimi.

Cînd crezi în Dumnezeu ești *nebun* fără să înnebunești. Este tot așa precum poți fi bolnav fără să ai vreo boală.

Tot ce are aderență la lume e trivial. De aceea n-a existat pînă acum vreo religie inferioară... Freamătul religios cel mai primitiv adaugă o adiere de substanțialitate aparențelor. În lume și grația pare scrum; *dincolo* și neantul pare grație.

O muzică stigmatizată de imanență nu poate fi decît vulgară, căci încetează să mai fie un instrument de uitare. Și ce dorim să uităm? Că trăim *în* lume!

Amorțeala asta nemaiîntîlnită, cînd pari a te fi trezit din morți și într-o veghe posomorîtă îți rezemi fruntea pe marginea sicriului; aşteptînd să se lumineze umbrele cavoului şi ale gîndului.

Prin gîndire trebuia să-l facem pe Dumnezeu mai fericit. Aşa, l-am lăsat singur, mai singur decît era în începuturi. Pe atunci se oglindea în propria lui singurătate ; acum fiecare din noi îi serveşte de oglindă.

După Eckhart, lui Dumnezeu nu-i repugnă nimic mai mult ca timpul. Şi nu numai timpul, ci şi aderenţa la timp sau pura lui „atingere“.

Rîvna după veşnicie a lui Dumnezeu — şi a lui Eckhart — îl îndepărtează pînă şi de „mirosul sau gustul timpului“.

În termenii moderni, timp înseamnă viaţă. Şi astfel ajungem noi să înţelegem scîrba cea mai mare a lui Dumnezeu.

La ce renunţăm ? La aparenţe. Şi renunţarea este atît de grea, fiindcă ele alcătuiesc însăşi „substanţa“ vieţii.

Dar există o altă renunţare, infinit mai misterioasă şi mai rară decît dezlipirea de aceste umbre : *renunţarea la absolut*, înfrîngerea voluntară şi lucidă a tot ce e mai esenţial. Este calea împotrivirii la Dumnezeu, ca să salvezi trecător înşelăciunea — adică substanţa — vieţii.

Plictiseala nelămurită din ochii copiilor în după-amiezi vide este o presimţire a infinitului de trudă, de zarvă şi chin, care îi aşteaptă trăind. Fiecare din noi s-a cutremurat de vreo două-trei ori în copilărie de povara ce ne-o rezervă timpul și vom fi bănuit, desigur, ceva din otrava „fructului oprit". De știam, însă, pînă unde murim, gustînd din el!

Copiii mă înfioară. Ochii lor sînt prea multe promisiuni de nefericire. De ce vor fi voind ei să devină „mari"? Cum le-am explica ireparabilul dezerțiunii din copilărie și strădaniile zadarnice ale naturii de a redeveni ca însăși? Și apoi copiii — și nebunii — au privilegiul unui geniu automat, pe care-l pierd în neantul lucidității.

Toată viața oamenilor este o stare de beție, întreruptă cînd și cînd de lumini de îndoială. De-ar fi ei în clar cu lucrurile, ar putea trăi mai departe un singur moment? Cei mai „normali" dintre ei sînt beți-morți. Căci „treaz" nu se mai poate nici măcar respira. Alcătuirile vieții sînt construcții de delir care se demască sîngeros unui ochi de veghe.

Cu cît ești mai normal, cu atît ești mai departe de adevăr și mai aproape de viață.

Ce interes blestemat am avea să tulburăm echilibrul beției sau să lămurim delirul? N-am vrea fiecare să putem fi beți-morți de viață, pradă greșelilor delirante? Căci acestea sînt singurele arme în contra morții, împerecheată criminal cu adevărul.

Oamenii se nasc cu porții diferite de delir. Distribuția inițială fiind inegală explică varietatea condițiilor. Slăbiciunea pentru spirit a tulburat armonia primordială a beției, pe care încearcă muritorii s-o recîștige prin toate mijloacele. Spiritul este un gol în delirul vieții, un protest împotriva înșelăciunilor acesteia, o rană în sînul greșelilor vitale. Beția existenței reușise să ne convingă că viața e totul; ce-a mai venit și spiritul să ne trezească dintr-o eroare de fond, indispensabilă muritorilor?

Pe vremea cînd muzica se adresa lui Dumnezeu și nu oamenilor — cum se întîmplă de la Beethoven încoace — ea era narcoticul principal al unui muritor. Degradarea la uman i-a răpit farmecul de despămîntenire și a asociat-o cursului aparențelor. În alte vremuri, tonurile ne puteau spune cît e de singur Dumnezeu și cu el, noi. În viori suspinau arhanghelii, flautul tînguia nostalgia îngerilor, orga înălța spre cer deznădejdi și blesteme de sfinți. Bach și marii italieni ai acelui timp nu exprimau „sentimente", ci serveau cerul. Muzica adormea patimile și pămîntul, iar în locul lor un calm de contemplație te ridica peste golurile creațiunii, într-o melancolie divină, străină de oameni, dar nu de regrete. Pe acea vreme, ușor îți puteai da drumul în Dumnezeu, ușor te puteai scufunda în el, anesteziindu-ți astfel umanitatea.

Ar trebui interzis oficial să se mărturisească prin scris sau grai ultimele singurătăți. Dar, la drept vorbind, la ce-ar folosi această măsură? Cine poate transmite ceva din izolarea crîncenă a făpturii, cînd buzele șoptesc într-o cadență nemiloasă, deschisă spre depărtări mute: totul s-a isprăvit. Sau cine-ar putea descrie umbletul rătăcitor pe lîngă ziduri de orașe vechi, în nopți ploioase, cu teama că nu vei găsi o ființă mai pierdută ca tine, că ultima femeie de stradă înoată în cuminecătură, că răul tău sublunar te înlătură din sînul vietăților? Cu ce drept am cere cuiva să priceapă nevoia ce o simțim atunci ca să se roage cineva pentru noi, să știm că undeva în spațiu o rugă spintecă indiferența tăriilor și înduplecă înălțimile reci? Nimeni nu se roagă pentru nimeni și doar numai așa nopțile ar fi mai îndurătoare. Nevoia de a te ruga pentru toată lumea și conștiința că nimeni n-o va face pentru tine. Și mila, mila nesfîrșită pentru toți care n-au nevoie de ea, fiindcă n-au suferit niciodată!

Oare voi ierta pămîntului de a mă fi calculat printre posibilitățile lui? Cînd știi prea bine că ești un *intrus* în viață...

„Un gînd la Dumnezeu face mai mult decît toată lumea“ (Caterina Emmerich). Are dreptate biata sfîntă.

Viața nu există, iar moartea este o stare de vis. Suferința a inventat atît pe una, cît și pe alta spre a se justifica pe sine însăși. Numai omul se poate chinui între o irealitate și o închipuire.

Viața este prea plină de moarte, pentru ca moartea să-i mai poată adăuga ceva.

Geme paradisul în străfundurile conștiinței și plîng întîile amintiri. În acest geamăt se revelează sensul metafizic al lacrimilor și viața ca exercițiul unui regret.

După ce te-ai gîndit mult la moarte și numai la ea, ajungi să te întrebi dacă nu ți-ai pierdut cumva vremea cu o minciună colosală. Fiind *deasupra* morţii, adevărurile de *sub* tine nu pot fi mai mult decît înşelăciuni.

Sînt în mine elemente creştine, prea creştine: tentaţia cerşetoriei, a deşertului şi accesele demente de milă. Expresii diferite ale renunţării. Toxinele creştine ne-au lăsat în sînge otrava unui absolut care ne taie respiraţia, dar fără de care nu mai putem trăi.

Doar Dumnezeu să se roage pentru acel, în care n-are ce să mai moară...

Tehnoredactor : FLORICA PÂSLARU

Corectori : ELENA STUPARU
MIOZOTIS MARICA

Format carte 16/54x84. Coli tipar 12

Comanda 64/10076
Combinatul Poligrafic Bucureşti
ROMÂNIA

Prețul : 58 lei + 2 lei timbru literar = 60 lei

Încercat-am să înţeleg de unde vin lacrimile şi m-am oprit la sfinţi. Să fie ei responsabili de strălucirea lor amară? Cine ar şti? Se pare, însă, că lacrimile sînt **urmele** lor. Nu prin sfinţi au intrat ele în lume; dar fără ei nu ştiam că plîngem din regretul paradisului. Aş vrea să văd o singură lacrimă înghiţită de pămînt... Toate apucă, pe căi necunoscute nouă, în sus. Numai durerea precede lacrimile. Sfinţii n-au făcut altceva decît să le reabiliteze.

HUMANITAS

ISBN 973—28—0208—1

Lei 60